

הועדה לשינוי מעמד הספרייה הלאומית

דין וחשבון

ירושלים

שבט תשס"ד — פברואר 2004

חברי הועדה לשינוי מעמד הספרייה הלאומית:

יצחק זמיר (יו"ר), דוד בלומברג, יוסף הקר, משה ויגדור,
משה זכאי, עמוס חורב, צבי יוכמן, דוד מילגרם,
יורם צפירי, חיים הלפרין (משקיף), אליהו הורביץ (מרכז)

דפוס גרפית בע"מ, ירושלים

תוכן העניינים

חלק ראשון: תמצית הדו"ח

7	תמצית הדו"ח

חלק שני: הדו"ח

15	מבוא
19	פרק א: בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי
23	פרק ב: ועדת הבדיקה הבינלאומית
26	פרק ג: חזון הספרייה הלאומית
30	פרק ד: מטרות ותפקידים
33	פרק ה: צורת התאגוד
36	פרק ו: שלב מעבר
41	פרק ז: חוק הספרייה הלאומית
43	פרק ח: הבעלות
46	פרק ט: התקנון
47	פרק י: המוסדות
49	פרק יא: המיקום
51	פרק יב: הטכנולוגיה
53	פרק יג: התקציב

56	פרק יד: העובדים
57	פרק טו: היחסים עם האוניברסיטה העברית
61	פרק טז: לוח זמנים
62	פרק יז: שיתוף יד הנדיב
63	פרק יח: שיתוף הממשלה
65	פרק יט: סיכום
66	פרק כ: עיקר ההמלצות

חלק שלישי: נספחים

73	נספח א: דו"ח ועדת המשנה לכספים, ארגון ותשתיות
107	נספח ב: דו"ח ועדת הבדיקה הבינלאומית
137	נספח ג: נוסח מוצע לחוק הספרייה הלאומית

חלק ראשון
תמצית הדו"ח

תמצית הדו"ח

בחדש יוני 2002 מינה נשיא האוניברסיטה העברית בירושלים ועדה ציבורית ("הוועדה לשינוי מעמד הספריה הלאומית") כדי שתמליץ על הדרך בה ניתן יהיה להקים בישראל ספריה לאומית בעלת מעמד עצמאי. הקדמה זאת, המתבססת על ההמלצות המפורטות בדו"ח הוועדה, מבקשת לתת תמונה תמציתית של התהליך שיוכיל להקמת הספריה הלאומית, השינויים שיחולו במצב הקיים וכן המטרות והתפקידים של הספריה שתוקם.

א. המטרות והתפקידים של הספריה הלאומית

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, הפועל במסגרת האוניברסיטה העברית בירושלים, הגיע להישגים מרשימים כבית גנזים של אוצרות רוח ישראליים, יהודיים ועולמיים וכספריית מחקר ברמה גבוהה ביותר. הוא כולל למעלה מחמישה מליון פריטים ואוצרות נדירים בעלי חשיבות עליונה למורשת ולתרבות של מדינת ישראל והעם היהודי. אולם זה שנים שהוא מתקשה לשמור על רמה ראויה ואינו מצליח למלא את התפקידים של ספריה לאומית. ועדה זאת, כמו ועדת הבדיקה הבינלאומית שקדמה לה, ממליצה לשנות את התפיסה הקיימת של בית הספרים, בין היתר מבחינת המטרות והתפקידים, ולהקים במקומו ספריה לאומית עצמאית, שתקבל על עצמה מטרות ותפקידים ההולמים ספריה לאומית במאה העשרים ואחת. המטרות והתפקידים העיקריים של הספריה יהיו אלה:

- * הספריה הלאומית תפנה אל הציבור הרחב ותאפשר לכל אדם נגישות ברמה גבוהה אל אוספים ואוצרות באמצעות טכנולוגיה מודרנית.
- * הספריה הלאומית תתבסס על האוספים והאוצרות של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, אך תפעל להרחבה מתמדת של האוספים והאוצרות, בין היתר כדי לאפשר מחקר ברמה הגבוהה ביותר.
- * הספריה הלאומית תהיה פעילה בתחום התרבות, ובמיוחד תרבות הספר

- והשמע, באמצעות הרצאות, כנסים קונצרטים וכדומה, שיהיו פתוחים לציבור הרחב או לקבוצות יעד, לפי העניין.
- * הספריה הלאומית תשאף למעורבות בתחום החינוך, בשילוב טכנולוגיה מתקדמת, במטרה לסייע בגיבוש תכניות לימוד ולקדם את הידע של תלמידים בתחומים שונים כמו לימודי ארץ ישראל, מורשת עם ותרבות הספר.
- * הספריה הלאומית תהיה ספריית מחקר מרכזית בישראל בתחומים שונים, תשמש מקור מידע גם לחוקרים ולאחרים מחוץ לישראל, ותהיה גורם מנחה לספריות ציבוריות בקהילות יהודיות ברחבי העולם, בעיקר בכל הנוגע ללימודי יהדות, מורשת ישראל ולימודי ארץ ישראל.
- * הספריה הלאומית, שתפעל במבנה חדש שיותאם לצרכים של ספריה מודרנית, תשמש אכסניה נוחה לחוקרים ולציבור הרחב לצורכי מחקר ועיון בתחומים שונים, תציג את אוצרותיה כמוזיאון הספר ובתצוגות קבועות ומתחלפות, ותהיה פתוחה למבקרים מישראל ומחוץ לישראל.
- הפעילות המגוונת של הספריה הלאומית אמורה לעשות אותה ספריית מחקר מרכזית במדינת ישראל, בעיקר בתחום מדעי הרוח, ומוסד חשוב בחיי התרבות ובתחום החינוך במדינה.

ב. המעמד של הספריה הלאומית

- כדי לחולל את התפנית במטרות ובתפקידים של הספריה, צריך יהיה לשנות את המעמד הקיים של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי מבחינות אלה:
1. מעמד עצמאי. במקום בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, שיש לו מעמד של מחלקה במסגרת האוניברסיטה העברית, תוקם הספריה הלאומית כגוף ציבורי (חברה לתועלת הציבור) שיהיה לו מעמד עצמאי ואוטונומיה מלאה בקביעת המדיניות, שליטה בנכסים וניהול שוטף של הספריה. במצב הקיים, שינוי זה לא יוכל להתבצע במהלך אחד, אלא צריך יהיה לבצע אותו בשני שלבים.
- בשלב הראשון, שיתבצע עוד השנה, ישונה המעמד של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי ממעמד של יחידה באוניברסיטה העברית למעמד של חברה-בת בבעלות האוניברסיטה העברית. שלב זה (תקופת המעבר) ימשך עד שלוש שנים. בשלב זה ינוהל בית הספרים על ידי דירקטוריון עצמאי, שיקבע את המדיניות של בית הספרים וינקוט צעדים שונים, עליהם

המליצה הוועדה, כדי להכשיר את בית הספרים לשלב הבא, כלומר, הקמת הספרייה הלאומית בשנת 2007.

לקראת המעבר לשלב השני (שלב הקבע) תיערך בדיקה של מצב הספרייה כדי לברר אם נתקיימו התנאים הנדרשים לצורך הקמת הספרייה הלאומית. בין היתר, תנאים הכרחיים לצורך זה הם, מצד אחד, חקיקת חוק הספרייה הלאומית, שיקנה לספרייה הכרה ומעמד של ספרייה לאומית, והבטחת תקציב ממלכתי בהיקף הנדרש, ומצד שני נכונות של יד הנדיב לתרום את המשאבים הנדרשים להקמת בניין חדש שישמש את הספרייה הלאומית. אם יתקיימו התנאים הנדרשים, ניתן יהיה להקים את הספרייה הלאומית על יסוד החלטה משותפת של שר החינוך והתרבות, נשיא האוניברסיטה העברית, יושב ראש הדירקטוריון של חברת בית הספרים הלאומי ויושב ראש יד הנדיב. המבנה של הספרייה הלאומית יהיה כדלקמן:

* הספרייה הלאומית תהיה חברה לתועלת הציבור. הבעלות על הספרייה תהיה משותפת למדינה (50%), האוניברסיטה העברית (25%) ומוסדות ציבוריים נוספים, כגון מוסדות נוספים להשכלה גבוהה והסוכנות היהודית, להם יוצע לקבל חלק מן הבעלות בתנאים שיוסכם עליהם (25%).

* האסיפה הכללית של הספרייה תורכב מנציגים של המדינה וגופים אחרים שישתתפו בבעלות על הספרייה באופן שיבטיח תפקוד מקצועי ועצמאי של הספרייה.

* הדירקטוריון, שימונה על ידי האסיפה הכללית, יהיה מורכב משלושה חברים מן הסגל האקדמי של האוניברסיטה העברית, שלושה חברים מן הסגל האקדמי של מוסדות אחרים להשכלה גבוהה, שלושה חברים שיהיו בעל מעמד ונסיון בתחומי המשק והכלכלה, חבר אחד שיהיה מומחה בתחום הספרנות וחבר אחד שיהיה בעל מעמד ונסיון בתחום החינוך והתרבות.

* הדירקטוריון ימנה את המנהל הכללי של הספרייה הלאומית בהתחשב בהמלצה של ועדת החיפוש.

* האסיפה הכללית תמנה חבר נאמנים, שיכלול כשלושים חברים בעלי מעמד ציבורי מישאלי ומחוץ לישראל, שיוסיף לספרייה מימד ציבורי ושיקופי ויסייע לה במילוי תפקידיה.

המתכונת המוצעת אמורה לאפשר את התפנית הנדרשת בתפקיד של הספרייה הלאומית.

2. חוק הספרייה הלאומית. יידרש חוק של הכנסת שיעניק לספרייה שתוקם הכרה ומעמד של ספרייה לאומית, יקנה לה סמכות של גורם מתאם ומנחה

של ספריות ציבוריות בתחום הספרנות, ויסדיר עניינים נוספים הנדרשים לצורך תפקוד תקין של הספרייה, כגון המשך המימון באמצעות המועצה להשכלה גבוהה וחובת מסירה של כל ספר ועיתון היוצאים לאור בישראל.

ג. תקציב הספרייה הלאומית

התקציב שנתי של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי עמד בשנת 2002 על סך 60 מיליון ש"ח לערך. מקורות התקציב לשנת 2002 היו אלה: אוצר המדינה באמצעות המועצה להשכלה גבוהה (כ-30 מיליון ש"ח); האוניברסיטה העברית (בין היתר באמצעות שירותים שונים) (כ-23 מיליון ש"ח); הכנסות עצמיות (כ-6 מיליון ש"ח). לפני שינוי המעמד של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי למעמד של חברה-בת של האוניברסיטה העברית, צריך יהיה להבטיח כי שינוי המעמד לא יפגע בהמשך המימון של תקציב הספרייה על ידי מקורות אלה לפחות ברמה העכשווית.

לאחר שינוי המעמד של בית הספרים צריך יהיה להגדיל בהדרגה את התקציב השנתי. לפי הערכת הוועדה, כדי שהספרייה הלאומית תוכל למלא את התפקידים המיועדים לה, צריך יהיה להגדיל את התקציב השנתי שלה עד סכום של 90 מיליון ש"ח לערך, ובמקביל לנקוט צעדים של התייעלות פנימית בספרייה. על יסוד השוואה לספריות לאומיות במדינות אחרות בעלות גודל דומה, אפשר לומר כי זה יהיה עדיין תקציב צנוע. כדי להגיע לתקציב זה צריך יהיה להגדיל את התמיכה העכשווית מאוצר המדינה, לאורך תקופה של שנים אחדות, בסכום של 15 מיליון ש"ח לשנה. האוניברסיטה העברית תמשיך לתמוך בספרייה ברמה העכשווית (כ-23 מיליון ש"ח לשנה). עיקר הגידול בתקציב יגיע מהכנסות עצמיות של הספרייה (שאמורות לגדול עד סכום של 22 מיליון ש"ח לשנה).

ד. שילוב הממשלה בהקמת הספרייה הלאומית

ממשלת ישראל תתבקש לקבל על עצמה, באמצעות משרד החינוך והתרבות, תפקיד מרכזי בהקמת הספרייה הלאומית. בין השאר, משרד החינוך והתרבות יתבקש לפעול בעניינים הבאים:

- * לקדם, יחד עם משרד המשפטים, את חקיקת החוק שיקנה לספרייה הכרה ומעמד של ספרייה לאומית כגוף עצמאי.
- * להבטיח, בתיאום עם משרד האוצר, את התמיכה הנדרשת מצד המדינה לתקציב השנתי של הספרייה הלאומית.

* לשלב את הספריה הלאומית בפעילות חינוכית למורים ולתלמידים בבתי הספר ובמוסדות חינוך אחרים בדרך של פיתוח תכניות לימוד שיטפחו את תרבות הספר, בדרך של העמדת האוספים והאוצרות של הספריה הלאומית לשימוש של מורים ותלמידים באמצעות מערכת מידע מתקדמת שתאפשר נגישות מרחוק, ובדרכים נוספות.

ה. שילוב יד הנדיב בהקמת הספריה הלאומית

הוועדה מייחסת חשיבות מירבית לשילוב יד הנדיב בהקמת הספריה הלאומית. יד הנדיב גילתה עד כה עניין ומעורבות בקידום התהליך המכוון להקמת ספריה לאומית מודרנית, ברמה גבוהה, נגישה לציבור הרחב ופעילה בתחומי התרבות והחינוך. השותפות עם יד הנדיב נדרשת מעבר לכך: נראה כי המימוש של חזון הספריה הלאומית מותנה בנכונות של יד הנדיב לתרום את המשאבים הנדרשים להטמעת טכנולוגיה מודרנית בבית הספרים בתקופת המעבר שלקראת הקמת הספריה הלאומית, וכן להקמת בניין חדש בירושלים שיותאם לצרכים ולתפקידים של ספריה כזאת. הוועדה מקווה כי יד הנדיב תקבל על עצמה שותפות זאת בהקמת הספריה הלאומית.

ו. לוח זמנים

להלן פירוט של הצעדים העיקריים הנדרשים בשלבים השונים של התהליך להקמת הספריה הלאומית:

- (1) שלב הכנה (אפריל 2004 – דצמבר 2004). בשלב זה האוניברסיטה העברית אמורה לאמץ את המלצות הוועדה; לשנות את המעמד של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי ממעמד של מחלקה אוניברסיטאית למעמד של חברה-בת של האוניברסיטה; למנות לחברה זאת דירקטוריון שיורכב בהתאם להמלצות הוועדה ויהיה בעל סמכות לקבוע את המדיניות ולנהל את בית הספרים באופן עצמאי; הדירקטוריון אמור למנות מנהל כללי, לאשר מבנה ארגוני חדש ולהכין תכנית עבודה לשנת 2005.
- (2) שלב המעבר (ינואר 2005 – דצמבר 2006). בשלב המעבר הדירקטוריון של חברת בית הספרים הלאומי יבצע את השינוי במבנה הארגוני של בית הספרים; יערוך הסכמים עם האוניברסיטה העברית אשר יסדירו את מסירת האוספים והאוצרות מבית הספרים אל הספריה הלאומית, העברה

של עובדים מבית הספרים אל הספריה הלאומית, ועניינים אחרים הנוגעים ליחסים שבין הספריה הלאומית לבין האוניברסיטה העברית; יפעל לקדם את חוק הספריה הלאומית.

הוועדה מציעה כי בשלב המעבר תפעל חברת בית הספרים לאור קווים אלה: הכנת תכנית רב-שנתית שתהיה מכוונת לשינוי פניה של הספריה (בסיוע משרד החינוך והתרבות ויד הנדיב) כדי שתיעשה נגישה יותר לציבור הרחב ופעילה בתחומי התרבות והחינוך; הכנת תכנית רב-שנתית לפיתוח הדרגתי של התקציב השנתי מן הרמה העכשווית (60 מיליון ש"ח) לרמת היעד (90 מיליון ש"ח); במסגרת תכנית זאת, נקיטת צעדים להגדלה וגיוון המקורות להכנסה עצמית של הספריה (תרומות, תגמולים, תשלום עבור שירותים, ועוד); התייעלות ארגונית ושיפור השירותים לחוקרים וצרכנים אחרים של שירותי הספריה; קביעת המיקום של הבניין החדש של הספריה הלאומית; הכנת פרוגרמה לבניין זה.

(3) שלב הקבע (שנת 2007). הקמת הספריה הלאומית כגוף עצמאי ומינוי המוסדות של הספריה בהתאם להמלצות הוועדה; מינוי חבר נאמנים לספריה הלאומית; הקמת הבניין החדש של הספריה הלאומית.

הוועדה סבורה כי שיתוף פעולה של הממשלה, האוניברסיטה העברית ויד הנדיב לביצוע ההמלצות של וועדה זאת יוביל למימוש החזון של ספריה לאומית שתוכל לשמש גורם חשוב בתחומי הידע, המחקר, המורשת, התרבות והחינוך.

חלק שני

הדו"ח

מבוא

1. ועדה זאת מונתה על ידי פרופ' מנחם מגידור, נשיא האוניברסיטה העברית בירושלים, לאחר התייעצות עם מנהל יד הנדיב. כתב המינוי של הוועדה, מיום י"ד בתמוז התשס"ב (24 ביוני 2002), מציג את הרקע למינוי הוועדה כדלקמן:

"הוועדה מוקמת על רקע הכוונה של האוניברסיטה העברית בירושלים לחזק ולקדם את בית הספרים מבחינת התפקיד, התקציב, התשתיות והשירותים הניתנים על ידו, וההבנה כי לצורך זה יש מקום לשנות את המעמד של בית הספרים ולהקנות לו מעמד של ספריה לאומית בעלת מעמד עצמאי, וכן לאור הנכונות של יד הנדיב להעלות תרומה ראויה לצורך זה".

התפקיד והסמכות של הוועדה נקבעו בכתב המינוי כך:

"הוועדה תפעל על בסיס ההמלצות של ועדת הבדיקה הבינלאומית בנושא בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, כפי שגובשו בדו"ח מסיוון התשנ"ח-יוני 1998, ותתחשב במסמך ההבנות שבין נשיא האוניברסיטה העברית בירושלים לבין מנהל יד הנדיב מיום א' בניסן תשס"ב (14 במרץ 2002).

הוועדה מתבקשת להגדיר את המטרות והתפקידים של הספריה הלאומית, דרך הקמתה כתאגיד בעל מעמד לאומי, מבנה המוסדות שלה וחלוקת התפקידים והסמכויות ביניהם, מבנה התקציב שלה, היחסים העתידיים בינה לבין האוניברסיטה העברית בירושלים וגופים נוספים, המעבר מן המצב הקיים למעמד המוצע, ובכלל זה לעניין העובדים בבית הספרים, וכן עניינים אחרים הנוגעים לבית הספרים ולספריה הלאומית כפי שהוועדה תראה לנכון".

כמו כן, כתב המינוי מציין את סדרי העבודה של הוועדה, ובין היתר הוא קובע כי האוניברסיטה העברית בירושלים ויד הנדיב יממנו את הוצאות הוועדה בחלקים שווים.

חברי הוועדה, כפי שפורטו בכתב המינוי, הם אלה: השופט פרופ' יצחק זמיר (יושב ראש), מר דוד בלומברג, פרופ' יוסף הקר, מר משה ויגדור, פרופ' משה זכאי, מר עמוס חורב, מר צבי יוכמן, מר דוד מילגרום ופרופ' יורם צפיר.

הוועדה החליטה לצרף כמשקיף בישיבות הוועדה את מר חיים הלפרין, עוזר לשרת החינוך, מטעם משרד החינוך.
מר אלי הורביץ מיד הנדיב מונה ע"י הוועדה לשמש מרכז הוועדה.
העתקים של כתב המינוי נשלחו אל נשיא האקדמיה הלאומית למדעים ואל מנהל יד הנדיב.

2. כאמור, בכתב המינוי נתבקשה הוועדה לשינוי מעמד הספרייה הלאומית לפעול על בסיס ההמלצות של ועדת הבדיקה הבינלאומית. בהתאם לכך, הוועדה שקלה בכל עניין את עמדתה של ועדת הבדיקה הבינלאומית והתייחסה אליה בכובד ראש. התייחסות להמלצות של ועדת הבדיקה הבינלאומית תובא בהמשך לפי העניין והצורך.

הוועדה לשינוי מעמד הספרייה הלאומית נתבקשה גם להתחשב במסמך ההבנות שבין נשיא האוניברסיטה העברית בירושלים לבין מנהל יד הנדיב מיום א' בניסן תשס"ב (14 במרץ 2002). במסמך זה הצהירו האוניברסיטה העברית ויד הנדיב כי הם מחוייבים לחידוש פניו של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי ולתאגודו כגוף עצמאי בלתי תלוי וכי, בהתאם, הם מתחייבים לקיים את המלצות הוועדה לשינוי מעמד הספרייה הלאומית, כפוף לתנאים אחדים מצד האוניברסיטה העברית בנוגע לעובדי הספרייה, השאלת אוספים על ידי האוניברסיטה, מבנה התאגיד וענייני תשתיות ותקציב. להלן נתייחס לתנאים אלה לפי העניין והצורך.

3. הוועדה החליטה לחלק את תחום עבודתה לארבעה נושאים מרכזיים ולהקים ועדת-משנה לכל אחד מנושאים אלה. היא קבעה שכל ועדת-משנה רשאית, באישור הוועדה, לצרף אליה חברים שאינם חברי הוועדה וכן גם למנות משקיפים בוועדת-המשנה.

בהתאם לכך מונו ועדות-משנה אלה:

א. ועדת-משנה למטרות ותפקידים (בראשות פרופ' יורם צפריר). תפקידה של ועדת-משנה זאת היה לנסח את המטרות והתפקידים של הספרייה הלאומית. היא צירפה את פרופ' אלחנן אדלר כחבר ואת מר חיים הלפרין וגב' רוזלינד דיוק כמשקיפים.

ב. ועדת-משנה לצורת התאגוד (בראשות פרופ' יצחק זמיר). ועדת-משנה זאת נתבקשה לברר את הצורות האפשריות להקמת הספרייה הלאומית כתאגיד עצמאי ולהמליץ על הצורה המתאימה ביותר להקמת הספרייה, תוך התייחסות לשאלת הבעלות על התאגיד, מבנה המוסדות שלו, ההרכב האישי ושאלות נוספות הנובעות מצורת התאגוד המומלצת. ועדת-המשנה צירפה כחברה את

- פרופ' דפנה ברק-ארוז, מן הפקולטה למשפטים של אוניברסיטת תל אביב, וכמשקיפה את גב' דוידה לחמן-מסר, המשנה ליועץ המשפטי לממשלה.
- ג. ועדת-משנה לכספים, ארגון ותשתיות (בראשות מר דוד בלומברג). ועדת-משנה זאת בחנה היבטים שונים של ארגון הספרייה הלאומית, לרבות שאלות של משאבי אנוש ודרכי ניהול, התשתיות הנדרשות לתפקוד ראוי של הספרייה, ובמיוחד התשתית הטכנולוגית, והכספים הנדרשים לצורך זה. היא צירפה את פרופ' אלחנן אדלר כחבר ואת מר חיים הלפרין כמשקיף.
- ועדת-משנה זאת הגישה למליאת הוועדה (ביום 31.8.03) דו"ח המסכם את עבודתה. דו"ח זה אומץ על ידי מליאת הוועדה, כפוף לאמור בדו"ח הסופי של ועדה זאת. הדו"ח של ועדת-המשנה מצורף לדו"ח זה כנספח א'.
- ד. ועדת-משנה ליחסים עם האוניברסיטה העברית (בראשות מר עמוס חורב). תפקידה של ועדת-משנה זאת היה לברר את הבעיות הצפויות עם הקמת הספרייה הלאומית כתאגיד עצמאי במסגרת היחסים בין הספרייה לבין האוניברסיטה העברית, כגון, שאלת השימוש בתשתיות של האוניברסיטה העברית, הספקת שירותים שונים על ידי האוניברסיטה לספרייה ועל ידי הספרייה לאוניברסיטה, ועוד.
- הוועדה שקלה אם למנות ועדת-משנה נוספת לעניין העובדים של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי. היא החליטה, על דעת האוניברסיטה העברית, שלא לדון בנושא זה, אלא להשאיר אותו להסדר על ידי האוניברסיטה העברית בשיתוף עם העובדים של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, תוך התחשבות בהמלצות הוועדה בנושא זה.
- ועדת-המשנה ומליאת הוועדה קיימו ישיבות רבות. לצורך הדיונים הוזמנו מחקרים וחוות דעת של מומחים בתחומים שונים. ועדת-המשנה לצורת התאגוד הזמינה חוות דעת בשאלה של צורת התאגוד הראויה, ובשאלות נלוות לשאלה זאת, מאת פרופ' אוריאל פרוקצ'יה מן הפקולטה למשפטים של האוניברסיטה העברית. פרופ' פרוקצ'יה גם השתתף בישיבות של ועדת-המשנה לצורת התאגוד ושל מליאת הוועדה שדנו בשאלות אלה. ועדת-המשנה לכספים, ארגון ותשתיות הזמינה וקיבלה חוות דעת מאת חברת סיבם בע"מ (סיוע במערכות מידע) ומאת חברת קסלמן פיננסים פרייס אטרהאוס קופרס בע"מ. מומחים מטעם גופים אלה הציגו את ממצאיהם והמלצותיהם בישיבות של ועדת-המשנה ושל מליאת הוועדה. כמו-כן שמעה הוועדה סקירה מאת אדריכל דן וינד בנוגע לאפשרות של הקמת מבנה חדש לספרייה הלאומית בקמפוס גבעת רם של האוניברסיטה העברית, שתהיה לו נגישות נפרדת וחיזונית לקמפוס.
- נוסף לכך, הוועדה קיבלה סקירות ונתונים רבים על ספריות לאומיות במדינות שונות ברחבי העולם, וכן חומר נוסף הקשור לעבודת הוועדה.

הוועדה פרסמה בעיתונות היומית מודעה על הקמת הוועדה ונושא עבודתה, וציינה כי המעוניינים בנושא זה יכולים להגיש בפני הוועדה הערות או הצעות בנושא זה. בעקבות המודעה נתקבלו בוועדה תגובות אחדות. הוועדה נתנה דעתה לתגובות שנתקבלו.

4. הוועדה מבקשת להודות למר אלי הורביץ, מרכז הוועדה, על עבודה מסורה ומועילה באיסוף והכנת חומר אשר שימש את הוועדה, ניסוח ניירות עמדה וריכוז עבודת הוועדה, וכן לסגל העובדים של יד הנדיב שהגישו לוועדה שירותי מזכירות ברמה גבוהה.

האוניברסיטה העברית נתבקשה אף היא, בשלבים שונים של עבודת הוועדה, לסייע לוועדה בעבודתה, נענתה לבקשות ברצון, והוועדה מבקשת להודות לה על כך.

כמו־כן, הוועדה מבקשת להביע הערכה רבה למשקיפים שנענו לבקשת הוועדה והשתלבו בעבודתה, וכן לאישים מחוץ לוועדה שהואילו להצטרף כחברים לוועדות־המשנה, והעלו תרומה חשובה לעבודה השוטפת של הוועדה. המומחים שהוזמנו על ידי הוועדה לחקור ולחוות דעה בתחומי ההתמחות שלהם עשו עבודה נאמנה וטובה, שהביאה תועלת רבה לוועדה, ועל כך נתונה להם תודת הוועדה.

5. עם סיום עבודת הוועדה, מתכבדת הוועדה להגיש לנשיא האוניברסיטה העברית דו"ח על עבודתה. העתקים של הדו"ח ישלחו אל נשיא האקדמיה הלאומית למדעים ואל מנהל יד הנדיב, שקיבלו העתקים של כתב המינוי של הוועדה. כמו כן יישלח העתק של הדו"ח גם אל שרת החינוך והתרבות בשל המעורבות של משרד החינוך והתרבות בהליך לשינוי מעמד הספריה הלאומית עד כה, וכן בשל המעורבות הנדרשת של המשרד בתהליך הצפוי של הקמת הספריה הלאומית.

דו"ח זה כולל ממצאים והמלצות בנוגע לשינוי המעמד של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי למעמד של ספריה לאומית כתאגיד עצמאי.

פרק א : בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי

6. בשנת 1892 הוקמה בירושלים ספרייה בשם "בית הספרים מדרש אברבנאל". בקונגרס הציוני השביעי, שהתקיים בעיר באזל בשנת 1905, התקבלה החלטה על הקמת בית ספרים לאומי על בסיס האוספים של ספריית "מדרש אברבנאל". בשנת 1920 נמסרה הספרייה להסתדרות הציונית, והיא נחשבה מאז כאחד המוסדות של התנועה הציונית. עם פתיחת האוניברסיטה העברית בירושלים, בשנת 1925, הועברה הספרייה אל האוניברסיטה, והיא נקראת מאז ועד היום בשם "בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי".

בשנת 1930 שוכן בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בבנין שנבנה במיוחד לצורך זה ("בית וולפסון") בקמפוס האוניברסיטה העברית על הר הצופים. לאחר שנת 1948, בה התחוללה מלחמת העצמאות והר הצופים נותק מן החלק המערבי של ירושלים, שוכן בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי באופן ארעי במבנים אחדים בירושלים. כאשר הוקם הקמפוס של האוניברסיטה העברית בגבעת רם (שלאחרונה נקרא בשם קמפוס אדמונד "ספרא"), נבנה בקמפוס זה מבנה מיוחד לבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, והוא נקרא, על שם התורם, בנין לידי דייוויס. בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי עבר לשכון בבניין זה בשנת 1960, והוא שוכן בו עד היום.

מלכתחילה נקבע כי לבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי שני תפקידים עיקריים. ראשית, הוא נועד לשמש ספרייה לאומית של העם היהודי. בתפקיד זה הוא פעל ופועל לאסוף ולשמר ספרים, תעודות ואוצרות מסוגים שונים הנוגעים לעם ישראל ולארץ ישראל, ולהעמיד אותם לשימוש הציבור הרחב. שנית, הוא נועד לשמש ספריית מחקר של האוניברסיטה העברית. בתפקיד זה הוא רוכש ספרים וחומר נוסף הנדרש לשימוש המורים והתלמידים של האוניברסיטה. לאחר זמן נוסף תפקיד שלישי לבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי: מאז הקמת המדינה הוא פועל כספרייה לאומית או, למצער, כספרייה ראשית של המדינה.

7. במשך השנים גדלו מאוד האוספים המאוחדים בבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי. מבקר המדינה, שבשנת 2002 ערך בדיקה של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי (אותו הוא מכנה בשם הספרייה הלאומית) תיאר את המצב העכשווי של בית הספרים כך: "ברשותה כ-5 מליון כותרים (כותר אחד יכול

שיכלול מס' ספרים) מסוגים שונים – ספרים, כתבי עת, תקליטים וקלטות. יש בה הריכוז החשוב ביותר של ספרים העוסקים בעניינים יהודיים, כתבי יד יהודיים עתיקים וספרי ערש (כלומר, ספרים שהודפסו לפני שנת 1500). ברשותה גם אוסף מפות, אוסף כתובות, אוסף כתבי יד, אוספים של פרסומי האו"ם והאיחוד האירופי, תקליטים וקטעי מוסיקה יהודיים. הספריה הלאומית העלתה על רשת האינטרנט את אוסף הכתובות, כתבי יד תלמודיים, מפות ירושלים וקטעי מוסיקה. לפי נתונים שריכזו העובדים באולמות הקריאה של הספריה, מספר הקוראים באולמות היה בין כ-160,000 ל-170,000 בכל אחת מן השנים 1999–2001. ראו מבקר המדינה, דוחות על הביקורת בשלטון המקומי, באיגודים ובמוסדות להשכלה גבוהה, יולי 2003, עמ' 679.

8. מהו המעמד המשפטי של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי במסגרת האוניברסיטה העברית בירושלים? האוניברסיטה העברית בירושלים התאגדה בשנת 1925 על פי חוק האגודות העותמני משנת 1909, ועדיין היא מאוגדת על פי חוק זה. נוסף לכך, האוניברסיטה העברית היא מוסד מוכר להשכלה גבוהה על פי חוק המועצה להשכלה גבוהה, התשי"ח–1958, ומכאן שהיא תאגיד גם לפי חוק זה. בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי הוא, מאז ומתמיד, חלק בלתי-נפרד מן האוניברסיטה העברית. בפועל הוא מהווה יחידה (מעין מחלקה) של האוניברסיטה. אין הוא תאגיד נפרד ואין לו אישיות משפטית נפרדת. להבדיל מפקולטה או בית ספר במסגרת האוניברסיטה, אף אין לו תקנון, וגם לא מועצה. הוא מנוהל על ידי מנהל המתמנה על ידי נשיא האוניברסיטה, בדרך כלל מקרב הפרופסורים של האוניברסיטה. הוא המוסמך לנהל את בית הספרים, והוא מנהל אותו, במסגרת תקציב שנקבע על ידי האוניברסיטה, תוך התייעצות עם עובדים בכירים של בית הספרים. האחריות של מנהל בית הספרים כלפי הנהלת האוניברסיטה (אם בפני נשיא האוניברסיטה ואם בפני רשות אחרת של האוניברסיטה) אינה מוגדרת באופן רשמי וברור. מכל מקום, לפי סעיף 15 לחוק המועצה להשכלה גבוהה, האוניברסיטה זכאית לנהל את בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי באופן עצמאי, במסגרת תקציבה, כפי שייראה לה.

9. עם זאת, לבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי יש גם מספר סממנים של ספריה לאומית או, למצער, של ספריה ראשית במדינת ישראל. ראשית, דיני המדינה מקנים לבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי מעמד מיוחד, שאינו מוקנה לשום ספריה ציבורית אחרת. פקודת העיתונות משנת 1930 מטילה בסעיף 8 חובה על כל עורך של כל עיתון למסור שני העתקים של כל עיתון, מיד עם הופעתו, לבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, ומי שאינו מקיים

חובה זאת עובר עבירה וצפוי לקנס. נוסף לכך, חוק הספרים (חובת מסירה וציון הפרטים), התשס"א-2000, חוזר וקובע בסעיף 2 (א) לאמור: "מכל ספר ומכל עיתון היוצא לאור בישראל, יימסרו בלא תמורה, שני עותקים, שלמים ותקינים, כפי שהוצעו לציבור, לבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי." העברייך, דינו קנס. כמו כן, בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי מוזכר בהקשרים שונים בחוקים ותקנות שונים: חוק הארכיונים, התשט"ו-1955, סעיף 3 (בו נקבע כי במועצת הארכיונים העליונה ישתתף, בין היתר, בא כוח "הספרייה הלאומית"); תקנות הארכיונים (תנאים לאישור ארכיונים ציבוריים והסדרים לניהולם), התשי"ח-1957, תקנה 2 (בה נקבע כי בוועדה המוקמת לפי תקנות אלה ישתתף גם חבר אחד שיתמנה על ידי בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי); תקנות חופש המידע, התשנ"ט-1999, תקנה 2 (בה נקבע כי הממשלה תפיץ מידי שנה את רשימת הרשויות הציבוריות למוסדות מסוימים, ובהם גם בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי), ותקנה 8 (בה נקבע כי רשות ציבורית, שחובתה להכין דין וחשבון שנתי, תשלח עותקים של דין וחשבון זה, בין השאר, לבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי).

שנית, בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, הרואה עצמו כספרייה לאומית או כספרייה ראשית של מדינת ישראל, רואה חובה לעצמו להקים ולקיים אוסף ההולם ספרייה לאומית, מעבר לצרכים של ספרייה אוניברסיטאית, והוא פותח את שעריו ומגיש שירותי ספרייה לכל אדם.

שלישית, בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי ממלא תפקידים מסוימים שהם, כפי שמקובל במדינות אחרות, תפקידים של הספרייה הלאומית. בין היתר הוא יזם והפעיל פרויקטים ביבליוגרפיים, בהם פרסום כתב העת "קרית ספר" משנת 1924 ומפעל הביבליוגרפיה העברית. כמו כן הוא משמש כגוף נאמן (דפוזיטור) במדינת ישראל לכל פרסומי האו"ם, כבא כוח של אונסקו במדינת ישראל, וכנציג של ספריית הקונגרס של ארה"ב.

ורביעית, בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, כיוון שהוא ממלא גם תפקידים של ספרייה לאומית, מקבל מימון מיוחד מאוצר המדינה באמצעות המועצה להשכלה גבוהה.

בשל כל אלה, ואף כי אין חוק או מסמך רשמי אחר הקובע זאת, מקובל לראות את בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי כספרייה לאומית של מדינת ישראל ושל העם היהודי.

10. אולם, בשל מחסור במשאבים, בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי אינו מסוגל, במיוחד בתקופה האחרונה, למלא באופן ראוי את התפקידים המקובלים של ספרייה לאומית, והוא אף מתקשה לשמור על הרמה הראויה לספרית מחקר אוניברסיטאית. המשאבים המצויים אינם מאפשרים לבית הספרים לעדכן את

כל האוספים המצויים בו, לרבות כתבי העת, ולרכוש ספרים חדשים כנדרש על פי שיקולים לאומיים ומדעיים; נפח המחסנים בבית הספרים אינו מאפשר לאחסן כראוי את כל האוספים הקיימים, ובית הספרים נאלץ לאחסן חלק ניכר מן האוספים במחסנים המפוזרים בקמפוס האוניברסיטאי ובמחסנים שכורים ברחבי העיר, בהוצאה כספית גדולה ולא פעם בתנאים גרועים המסכנים את הספרים; שעות הפתיחה של אולמות הקריאה צומצמו במידה ניכרת; ובית הספרים, אף שהוא משתדל לקיים פעילות תרבותית מסוגים שונים, אינו מסוגל לקיים אותה בהיקף וברמה המצופים מספריה לאומית. מעל כל אלה מעיב החשש שהמצב בתחומים אלה ובתחומים נוספים יוסיף ויתדרדר.

11. כתוצאה מן המצב הקשה אליו נקלע בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי נתגבשה לאחרונה בקרב ההנהלות של האוניברסיטה העברית ושל בית הספרים עצמו ההכרה כי הנטל של קיום וקידום ספריה בעלת מאפיינים ויומרה של ספריה לאומית הוא נטל כבד מנשוא עבור האוניברסיטה. מכאן צמחה המסקנה שכדי למנוע הידרדרות במצבו של בית הספרים, וכדי לאפשר תפקוד ראוי לספריה לאומית, יש לשנות את המעמד של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, ולהפוך אותו לספריה לאומית ראויה לשמה. הצעד הראשון בכיוון זה נעשה עם מינוי ועדת הבדיקה הבינלאומית.

פרק ב: ועדת הבדיקה הבינלאומית

12. הדאגה מפני הרעה נוספת במצב של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, והרצון להקים ספריה לאומית שתפעל במתכונת המקובלת על ספריות לאומיות במדינות מתקדמות, לא היו מוגבלים לתחום האוניברסיטה העברית. משרד החינוך, התרבות והספורט ויד הנדיב אף הם היו שותפים לדאגה נוכח המצב הקיים והחשש מפני הידרדרות המצב, ואף גילו נכונות לפעול לשינוי המצב באופן שיבטיח קיומה של ספריה לאומית ברמה ראויה למדינת ישראל. לצורך כך, החליטו מר זבולון המר ז"ל, שהיה בשעתו שר החינוך, התרבות והספורט, פרופ' חנוך גוטפרוינד, לשעבר נשיא האוניברסיטה העברית בירושלים, והלורד רוטשילד, יושב ראש יד הנדיב, להקים ועדת בדיקה בינלאומית בנושא בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי.

הוועדה מונתה ביום 9 בדצמבר 1996. חברי הוועדה היו אלה: פרופ' מיכאל פלדמן, ממכון וייצמן למדע (יושב ראש); ד"ר ג'יימס בילינגטון, הספרן הראשי של הקונגרס של ארה"ב; פרופ' ד"ר גונתר פלוג, המנהל (בדימוס) של הספרייה הלאומית בגרמניה; פרופ' דוד שולמן, מנהל המכון ללימודים מתקדמים באוניברסיטה העברית; ומר דיוויד וייסי, הספרן של ספריית בודליאן באוקספורד.

תחומי הפעילות של הוועדה הותוו במסמך אשר ציין, בין היתר, את המשימות של ספריה לאומית בישראל: להיות, ראשית, הספרייה הלאומית של ישראל, שמשרתת את הציבור הרחב; שנית, הספרייה של העם היהודי; ושלישית, הספרייה המרכזית של האוניברסיטה העברית. הוועדה נתבקשה להעריך באיזו יעילות מבצע בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי את המשימות הללו, ולהמליץ איך אפשר יהיה למלא בעתיד משימות אלה בצורה הטובה ביותר.

13. ועדת הבדיקה הבינלאומית הגישה דו"ח ("בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי – מעבר לעתיד") בחודש יוני 1998. הדו"ח של ועדת הבדיקה הבינלאומית מצורף להלן כנספח ב'; ההפניות לדו"ח מכוונות למספרי העמודים כפי שהם מופיעים בדו"ח המקורי שבנספח ב'. בדו"ח שהוגש ציינה הוועדה לשבח את הישגיו של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי. כאמור בדו"ח (עמ' 24), "הספרייה הצליחה להגשים את חזון המייסדים. היא אמנם קיבצה וצברה את האוספים הגדולים ביותר בעולם בתחום ההבראיקה והיודאיקה – בדפוס, בכתב יד או במיקרופילם – והייתה למחסן של הזיכרון הלאומי רב הפנים". אך מן הצד

השני, קבעה הוועדה, כיום בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי אינו ממלא את תפקידו כראוי. וכך נאמר בדו"ח הוועדה (עמ' 4): "בשנים האחרונות חלה ירידה בתפקודה של הספרייה. תקציבי רכישה הצטמקו במידה מסוכנת. קיצוצים נרחבים שנעשו בכוח האדם נתנו את אותותיהם בקיטלוג, בשימור ובתחומים אחרים. מעט מידי נעשה לניצול ההתפתחות בטכנולוגיית המידע. שירותים לציבור קוצצו. ניהולה של הספרייה רופף ואינו עומד באתגרים... הצורך לטפח ולהרחיב אוספים בתחומים שמחוץ ליודאיקה נשאר ללא מענה. וכן אי-אפשר לומר שהספריה עומדת במשימות המוטלות עליה בחיי התרבות של הקהילה". המסקנה של הוועדה היא (בעמ' 5) כי בלי מחויבות לתקן את המצב הקיים "לא יהיה עוד ביכולתו של המשאב האדיר הזה לשרת את צרכיה של קהילת המלומדים, ומדינת ישראל תמצא את עצמה עם ספריה לאומית שהיא בבחינת כלי ריק מתוכן".

לפיכך העלתה ועדת הבדיקה הבינלאומית שורה של המלצות שנועדו לממש את התפקידים הפוטנציאליים של ספריה לאומית במאה העשרים ואחת. ההמלצות מתייחסות לתחומי התפקוד העיקריים של ספרייה לאומית: ארגון וניהול, תקציב, מדיניות רכש, שירותים לציבור, טכנולוגיה ועוד. ההמלצה הבסיסית היא (עמ' 6, 11) שהכנסת תחוקק חוק שיקנה לבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי מעמד של מוסד לאומי. כמו כן המליצה הוועדה, בין היתר, כי יוקם בניין חדש לספריה הלאומית וכי הבניין הקיים של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי ישופץ ביסודיות (עמ' 7, 13).

14. ההמלצה של ועדת הבדיקה הבינלאומית, שהכנסת תחוקק את חוק הספריה הלאומית, הייתה מקובלת על האוניברסיטה העברית. כמו כן, יד הנדיב גילתה, באופן עקרוני, נכונות להעלות תרומה לצורך הקמת בניין חדש לספריה הלאומית ושיפוץ הבניין הקיים של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי.

אי לכך פנתה האוניברסיטה העברית אל הממשלה וביקשה שהממשלה תכין הצעת חוק להקמת הספריה הלאומית ותקדם את הליך החקיקה של הצעה זאת. אך העמדה של גורמים ממשלתיים שונים היתה שלא יהיה זה ראוי להקים את הספריה הלאומית כתאגיד ציבורי באמצעות חוק. הטעמים העיקריים לעמדה זאת היו, ראשית, שחוק אינו דרך מתאימה להסדרת התפקוד של גוף כמו הספריה הלאומית, ושנית, שהספריה הלאומית צריכה להיות גוף מקצועי מרוחק ופטור מכל מעורבות ממשלתית בניהול השוטף שלו.

האוניברסיטה העברית המשיכה בבירורים עם גורמים ממשלתיים במשך תקופה של שלוש שנים לערך, עד שנתברר כי אין זה מעשי, לפחות בשלב זה, לצפות שהספריה הלאומית תוקם באמצעות חוק.

במצב זה החליטה הנהלת האוניברסיטה העברית, בעצה אחת עם יד הנדיב,

חלק שני: הדו"ח

להקים ועדה שתברר ותמליץ על הדרך הראויה להקמת הספרייה הלאומית. לצורך זה מונתה על ידי נשיא האוניברסיטה העברית, בחודש יוני 2002, ועדה זאת, היא הוועדה לשינוי מעמד הספרייה הלאומית.

פרק ג: חזון הספריה הלאומית

15. ועדת הבדיקה הבינלאומית לא ראתה לנכון להסתפק בהמלצות שישפרו את המצב של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי במתכונת התפקודית הקיימת ובמסגרת התקציבית הקיימת. היא ראתה לנגד עיניה את הצורך למצות את הפוטנציאל הטמון בספריה לאומית בעידן החדש. כדברי הוועדה (בעמ' 4), "לספריה יש תכלית דינמית ויצירתית, והיא לסייע בהנהגתן של צורות לימוד חדשות, לטפח יצירתיות תרבותית באמצעות מחקר בתחומים רבים של מדעי הרוח ובהפצת ידע בדרכים מרתקות ומקוריות". בהתאם לכך ציינה ועדת הבדיקה הבינלאומית (בעמ' 5) את התפקידים העיקריים שהיא מייצגת לספריה הלאומית של מדינת ישראל: "לשלב טכנולוגיות מידע חדישות, להיות מאגר לאוצרות הספרות של העם היהודי, לשמור על המשכיות התרבות היהודית והישראלית, להנהיג את הספריות הישראליות והיהודיות, ולהיות הספריה המרכזית של האוניברסיטה העברית, מדינת ישראל והעם היהודי". ברוח זאת הוסיפה הוועדה ואמרה (בעמ' 24): "כדי שזה יקרה, חייבת הספריה להתחדש: היא חייבת לפתוח את אוספיה במידה רבה ויעילה יותר למלומדים ולקהילה בכללותה; היא חייבת להציע לציבור את השירותים שרק הספריה הזאת יכולה באמת לספק, וליצור סביבת עבודה שהולמת את מקומה בעולם ההשכלה, במדינת ישראל ובציוויליזציה היהודית המודרנית. במקום רק לאחסן ספרים (בעיקר מתחת לאדמה), צריכה הספריה להעמיד אותם לרשות הציבור במתקן שיהיה מזמין, נאה לעין ויעיל – כמו ספריות מצויינות רבות כל כך בחוץ לארץ". בקיצור, מסכמת הוועדה (בעמ' 24), "הספריה צריכה, למעשה, להיוולד מחדש".

הוועדה לשינוי מעמד הספריה הלאומית מבקשת אף היא, כמו ועדת הבדיקה הבינלאומית, לציין את ההישגים הגדולים של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי. בית הספרים מעולם לא ראה עצמו כספריה אוניברסיטאית בלבד, אלא הצליח להתקדם ולהיעשות, לא רק הספריה החשובה ביותר בכל הנוגע לעם ישראל ולארץ ישראל, אלא גם ספריה מכובדת בקנה מידה בינלאומי. על כך ראוייה האוניברסיטה העברית, וראויים גם המנהלים והעובדים של בית הספרים בכל שנות קיומו, להרכבה הערכה והוקרה. אין ספק שבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי מהווה כיום נכס חשוב ממדרגה ראשונה, לא רק לאוניברסיטה העברית, אלא גם למדינת ישראל ולעם ישראל. עם זאת, הוועדה לשינוי מעמד הספריה הלאומית סבורה,

כמו וועדת הבדיקה הבינלאומית, כי נוכח המצב העכשווי של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, ובשל החשש מפני הידרדרות נוספת של המצב, הכרח הוא לשנות באופן מהותי את המעמד והתפקוד של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי.

16. מבחינת האינטרסים הלאומיים, החברתיים והמדעיים יש להקים ספריה לאומית שתכלול את בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, אך תהיה נפרדת מן האוניברסיטה העברית ותפעל כגוף עצמאי. בהקמת הספריה הלאומית יש לתכנן ולארגן אותה באופן שתוכל למלא כראוי את מכלול התפקידים המקובלים על ספריה לאומית במדינה מתקדמת במאה העשרים ואחת. ספריה לאומית מסוג זה אינה רק מקום אחסון לספרים ומקום עיון לחוקרים, כפי שהיה מקובל בספריות לאומיות עד לאחרונה. אומנם גם ספריה לאומית במאה העשרים ואחת, לפחות בעתיד הקרוב, אינה יכולה להשתחרר מן הצורך לאחסן ספרים, לרבות ספרים חדשים בתחומים רבים, על אף המשאבים הנדרשים כדי להקים ולתחזק מקומות אחסון נאותים. אולם פניה של ספריה לאומית בעידן זה משתנים וצריכים להשתנות במהירות נוכח התפתחויות טכנולוגיות מרחיקות לכת בתקופה האחרונה. התפתחויות אלה צריכות לשנות גם את הדפוסים המקובלים לאחסון ספרים. מעבר לכך, וחשוב יותר, התפתחויות אלה אמורות לשנות באופן יסודי את הנגישות אל הספריה הלאומית, לא רק מצד ציבור החוקרים, אלא גם מצד הציבור הרחב, ולא רק בישראל אלא גם מחוץ לישראל. הדבר ניתן להיעשות במידה רבה באמצעות האינטרנט, שביכולתו להביא הרבה מן האוספים של הספריה הלאומית אל כל בית, תוך חסכון גדול של זמן, טרחה ומשאבים. התפתחות טכנולוגית כזאת, לא זו בלבד שתעשה את השימוש באוספי הספריה הלאומית נוח יותר לכל המעוניין, אלא היא אף יכולה לשמש מנוף רב-כוח כדי להרחיב את היקף הפעילות של הספריה הלאומית בכיוונים חדשים בתחומי התרבות והחינוך. היא עשויה לשמש מכשיר כדי לשלב את אוספי הספריה הלאומית בתוכנית הלימודים של בתי הספר בכל הרמות, ואף בפעילות השוטפת של מוסדות תרבות וחינוך אחרים. בדרך זאת ספריה לאומית יכולה להעשיר את חיי הרוח של החברה ללא מגבלות וגבולות של שטח או לאום.

בעתיד, לפחות בעתיד הקרוב, יהיה על הספריה הלאומית להתארגן ולפעול כשילוב של ספריה קלאסית וספריה מודרנית. כספריה קלאסית יהיה על הספריה הלאומית להמשיך ולהחזיק את האוספים שנצברו אצלה ואף להמשיך ולרכוש פריטים נוספים לאוספים אלה, כדי להשלים ולתגבר אותם, ולקיים היקף ורמה ראויים לספריה הלאומית. לצורך זה יהיה הכרח להקים מבנה חדש לספריה הלאומית שיוכל להשלים את החסר במבנה הקיים (בניין ליירי דייויס) ולאחסן כראוי את האוספים העיקריים של הספריה, באופן שימנע את הצורך העכשווי של

אחסון אוספים של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי במחסנים שונים שאינם מתאימים לצורך זה. במקביל תצטרך הספריה הלאומית להתארגן כספריה מודרנית בהתאם להתפתחויות הטכנולוגיות. החדרת הטכנולוגיה החדשה לשימוש רחב ושוטף של הספריה הלאומית תחייב השקעה של משאבים כספיים, בין היתר, לצורך העלאת חלק נכבד מן האוספים של הספריה על מדיה אלקטרונית שתאפשר לחשוף אותם באינטרנט ולעשות בהם שימושים נוספים.

נוסף לכך, הספריה הלאומית יכולה וצריכה להיעשות מרכז תרבותי, לא רק של ירושלים, אלא של מדינת ישראל. לצורך זה מוצע שהיא תקים ותפתח לציבור הרחב מוזיאון שיציג את תולדות הספר ותרבות הספר, ובמיוחד הספר היהודי; תיזום ותארגן תערוכות מתחלפות ותצוגות מיוחדות; תקיים הרצאות לציבור הרחב ולקבוצות מיוחדות, סמינרים וימי עיון, ערבי קריאה של שירים וסיפורים, אירועי הוקרה ליוצרים, קונצרטים וכיוצא באלה.

אפשר וראוי שהספריה הלאומית תשולב גם בפעילות חינוכית של בתי ספר ומוסדות חינוך אחרים. היא יכולה לפתח תוכניות לימודים, להציג בפני תלמידים את אוצרות הספריה, בתצוגות שיתקיימו בבניין הספריה או באמצעות מדיה אלקטרונית בבניין בית הספר, להציע השתלמויות למורים והדרכה לתלמידים בכל הנוגע לתולדות הספר ולתרבות הספר. הפעילות בתחום זה תדרוש שיתוף פעולה בין הספריה הלאומית לבין משרד החינוך והתרבות ומוסדות חינוך אחרים.

כפי שמקובל בספריות מסוימות במדינות אחרות, הספריה הלאומית יכולה וצריכה להיעשות גם אתר של תיירות עממית, הן לישראלים והן לתיירים מחוץ לישראל, שיגיעו כדי לבקר במוזיאון הספר ובתערוכות שונות, ואף להשתתף בפעילות תרבותית שוטפת שתתנהל בספריה. הספריה תקיים גם מרכז מידע, קפיטריה לשימוש הציבורי וחנות למימכר ספרים, העתקי אוצרות ומזכרות.

17. הוועדה לשינוי מעמד הספריה הלאומית מניחה כי חזון הספריה הלאומית משותף למשרד החינוך והתרבות, הנהלת האוניברסיטה העברית וליד הנדיב גם יחד. אמנם האוניברסיטה העברית עדיין לא קיימה את כל הדיונים הנדרשים בקרב האוניברסיטה לצורך קבלת החלטה בדבר שינוי המעמד של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי מן המעמד של מחלקה באוניברסיטה למעמד עצמאי של ספריה לאומית. אך הנהלת האוניברסיטה הצהירה במשך השנים האחרונות שהיא רואה בחיוב שינוי כזה, הכרוך בהעברת האוספים של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי אל הספריה הלאומית.

כמו כן, יד הנדיב אף היא גילתה עניין בתהליך של הקמת ספריה לאומית כגוף עצמאי, במתכונת המקובלת במדינות שונות, השקיעה משאבים כדי לקדם תהליך זה, ובכלל זה כדי לאפשר פעולה תקינה של ועדה זו, ובשלב מוקדם

של התהליך אף גילתה נכונות עקרונית להעלות תרומה לצורך הקמת מבנה חדש לספריה הלאומית וקליטת הטכנולוגיה המודרנית בספריה זו. אמנם יד הנדיב טרם קיבלה החלטה אם ליטול על עצמה מחויבות בנוגע להקמת הספריה הלאומית. עם זאת, הוועדה לשינוי מעמד הספריה הלאומית מבקשת להביע הערכה רבה לעצם הגישה החיובית של האוניברסיטה העברית ושל יד הנדיב כלפי הרעיון של הקמת הספריה הלאומית, כפי שבאה לידי ביטוי עד כה, ומביעה תקווה כי גם האוניברסיטה העברית וגם יד הנדיב יקבלו על עצמם לפעול באופן נמרץ להקמת הספריה הלאומית בהתאם להמלצות של ועדה זו.

התהליך של הקמת ספריה לאומית בהתאם להמלצות של ועדה זו מחייב גם שיתוף פעולה של משרד החינוך והתרבות. משרד החינוך והתרבות גילה עניין בשינוי המעמד של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי ובהקמת ספריה לאומית כגוף עצמאי; הוא היה שותף להחלטה שהקימה את ועדת הבדיקה הבינלאומית; משקיף מטעם משרד החינוך סייע לעבודת הוועדה לשינוי מעמד הספריה הלאומית; התמיכה של משרד החינוך בהליך להקמת הספריה הלאומית, ושיתוף הפעולה של המשרד בנוגע לפעילות של הספריה בתחום התרבות והחינוך, היא חיונית להמשך ההליך. הוועדה מקווה כי משרד החינוך יושיט את הסיוע הנדרש למימוש החזון של הספריה הלאומית.

פרק ד : מטרות ותפקידים

18. ועדת הבדיקה הבינלאומית ציינה (בעמ' 10) את הנושאים בתחום האחריות של הספרייה הלאומית. היא ציינה שהספרייה, כספרייה לאומית של העם היהודי, תהיה אחראית, בין היתר, לאיסוף כל החומר ביודאיקה והיבראיקה בכל אשר יראה אור, לפרסום אינדקס של מאמרים בלימודי היהדות ולשימוש כמוקד להנחלת מורשת התרבות היהודית והישראלית; כספרייה לאומית של מדינת ישראל היא תהיה אחראית, בין היתר, לאיסוף כל החומר הרואה אור בישראל, בלי קשר לפורמאט או לנושא, להנהגת הספריות בישראל, לרבות שיפורה וקידומה של הביבליוגרפיה הלאומית, שירות הקיטלוג של פרסומים עתידיים וקטלוגים מיוחדים, ולתיאום מדיניות הרכש של פרטים משניים; וכספרייה המרכזית של האוניברסיטה העברית היא חייבת להיות אחראית לאיסוף חומר כללי במדעי הרוח, תוך התמחות מיוחדת בלימודי האסלאם, המזרח התיכון, אסיה ואפריקה, וכן לתיאום המערכת הספרייתית של האוניברסיטה העברית.

19. הוועדה לשינוי מעמד הספרייה הלאומית מקבלת את עמדתה של ועדת הבדיקה הבינלאומית ככל שהיא מתייחסת לספרייה כספרייה לאומית של העם היהודי ושל מדינת ישראל. אולם המעמד של הספרייה הלאומית כלפי האוניברסיטה העברית צריך

להיות שונה מן המעמד של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי. אמנם מבחינות מסוימות הספרייה הלאומית תקיים קשר מיוחד עם האוניברסיטה העברית, בעיקר בתחום של מדעי היהדות, המזרח התיכון והאיסלאם. על כך ראו להלן פרק טו: היחסים עם האוניברסיטה העברית. יחד עם זאת, הספרייה הלאומית צריכה להיות גוף נפרד מן האוניברסיטה העברית, מבחינה רשמית ומבחינה מעשית, ולהתנהל באופן עצמאי. בהתאם לכך אין מקום להטיל על הספרייה הלאומית את האחריות לתיאום המערכת הספרייתית של האוניברסיטה העברית.

במאמר מוסגר ייאמר כי האוניברסיטה העברית הקימה לאחרונה את רשות הספריות, שתפקידה העיקרי יהיה לתאם בין הספריות הקיימות (בפקולטאות, בתי ספר ומכונים) של האוניברסיטה העברית.

עם זאת, הוועדה לשינוי מעמד הספרייה הלאומית סבורה גם היא, כמו ועדת הבדיקה הבינלאומית, כי אחד התפקידים של הספרייה הלאומית יהיה איסוף חומר

כללי במדעי הרוח, תוך התמחות מיוחדת בתחומים של מדעי היהדות, המזרח התיכון והאיסלאם. בתחומים אלה הספרייה הלאומית תשמש, כמו בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, גם כספריית מחקר מרכזית של האוניברסיטה העברית. על כך ראו להלן סעיף 53.

כמו כן, הספרייה הלאומית תפעל גם, כפי שמקובל על ספריות לאומיות, כגוף מתאם ומנחה בתחום הספרנות לכלל הספריות האוניברסיטאיות וספריות ציבוריות אחרות בישראל. נוסף לכך, הספרייה הלאומית יכולה לפעול גם כגוף מתאם ומנחה בתחום הספרנות לספריות יהודיות במדינות אחרות. פעילות זאת יכולה לבוא לידי ביטוי בהכנת קטלוגים לשימושן של ספריות אחרות, יצירת קטלוג משותף של יודאיקה, גיבוש מדיניות רכש לאומית תוך חלוקת האחריות לרכישת ספרות בין ספריות שונות, ועוד. על תפקיד הספרייה הלאומית כגורם מנהיג מול ספריות אחרות, ראו דו"ח ועדת הבדיקה הבינלאומית, להלן נספח ב', עמ' 15–16.

20. הוועדה לשינוי מעמד הספרייה הלאומית גיבשה רשימה של מטרות ותפקידים של הספרייה הלאומית, המשקפת את תפיסת הוועדה לגבי המעמד והתפקוד של הספרייה. ואלה המטרות והתפקידים של הספרייה הלאומית:

- א. הספרייה הלאומית (The National Library) היא הספרייה הלאומית של העם היהודי ושל מדינת ישראל.
- ב. הספרייה הלאומית תהיה פתוחה בפני הציבור הרחב ותנהג באופן שיוויוני והוגן כלפי כל ציבור, גוף ואדם.
- ג. הספרייה הלאומית תאסוף, תרכוש, תאצור, תציג ותטפח את היצירה הרוחנית של העם היהודי ושל מדינת ישראל, ובכלל זה תשמש אכסניה לאוספים, ארכיונים, כתבי יד, גנזכים, תעודות, אוצרות שמע וכן פריטים אחרים שנודעת להם חשיבות לאומית, היסטורית או תרבותית מיוחדת.
- ד. הספרייה הלאומית תמלא תפקידים נוספים של ספרייה לאומית, ובכלל זה תטפח אוספים בתחומים של מדעי הרוח ומדעי החברה, עם דגש על מדעי היהדות, המזרח התיכון והאיסלאם, במגמה לשמש ספריית מחקר מרכזית במדינת ישראל.
- ה. הספרייה הלאומית תשמש אכסניה לתרבות הספר, ובכלל זה תעודד מחקר בתרבות הספר, ותקיים בקרבה את מוזיאון הספר.
- ו. הספרייה הלאומית, לרבות מוזיאון הספר, תקיים פעילות מגוונת כדי לשרת צרכים ספרותיים, תרבותיים וחינוכיים של הציבור הרחב, לרבות ציבור התלמידים ומערכות חינוך.
- ז. הספרייה הלאומית תקיים נגישות לציבור הרחב וכן תאפשר נגישות מרחוק

באמצעות המחשב או באמצעים אחרים לאוספים של הספרייה והפניה לאוספים נוספים.

ח. הספרייה הלאומית אמורה לשמש גורם מנחה ומתאם של ספריות ציבוריות, ובכלל זה ספריות אוניברסיטאיות, בישראל ובעולם היהודי.

ט. הספרייה הלאומית תפעל כדי להקים ולקיים תשתיות שיאפשרו בין היתר תנאי עיון, אחסון, שימור, תצוגה ומחקר נאותים.

י. הספרייה הלאומית תעשה שימוש נרחב באמצעים טכנולוגיים מתקדמים.

הוועדה ממליצה שרשימת המטרות והתפקידים של הספרייה הלאומית בנוסח זה תשולב בתקנון של הספרייה הלאומית.

פרק ה: צורת התאגוד

21. כאמור, ועדת הבדיקה הבינלאומית המליצה כי הספרייה הלאומית תוקם באמצעות חוק של הכנסת. גם מבקר המדינה חיווה את דעתו כי המעמד של הספרייה הלאומית טעון הסדרה בחוק, כמקובל ברוב מדינות העולם. ראו מבקר המדינה, דוחות על הביקורת בשלטון המקומי, באיגודים ובמוסדות להשכלה גבוהה, יולי 2003, עמ' 683.

אכן, נראה כי ברוב מדינות העולם הספרייה הלאומית מוקמת בחוק כתאגיד ציבורי. חוק הוא בדרך כלל דרך המלך להקמת מוסדות לאומיים, ולכאורה הוא הולם גם ספרייה לאומית. לכן דרך זאת היתה מקובלת גם על האוניברסיטה העברית. אולם, כאמור, דיונים ממושכים הבהירו כי דרך זאת לא היתה מקובלת על גורמים מסוימים בממשלה. עמדה זאת, ראוי לציין, נבעה מתוך רצון חיובי להסדיר את הקמת הספרייה הלאומית בדרך שתאפשר לספרייה לפעול באופן יעיל כגוף מקצועי ללא מעורבות פוליטית. אכן, עמדה זאת מונחת כיום ביסוד מדיניות ממשלתית הנוטה להמעיט ככל שניתן בהקמת תאגידים ציבוריים באמצעות חוק. יתירה מזאת, המדיניות הממשלתית נוטה לשנות את המעמד של גופים ממלכתיים מסוימים, לרבות תאגידים ציבוריים, ולהפוך אותם לחברות הפועלות לפי חוק החברות. בפועל יש גופים בעלי אופי של מוסדות לאומיים הפועלים כחברות לפי חוק החברות. כאלה הם, לדוגמא, הקרן הקיימת לישראל, מוזיאון ישראל והתזמורת הפילהרמונית.

מכל מקום, הצירוף של העמדה הממשלתית נגד הקמת הספרייה הלאומית באמצעות חוק מצד אחד, ומצד שני הצורך הדוחק לשנות את המצב של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, נוסף לאפשרות של סיוע מצד יד הנדיב לצורך זה, הביאו להקמתה של הוועדה לשינוי מעמד הספרייה לאומית, על מנת שתמליץ על הדרך להקמת הספרייה הלאומית כתאגיד בעל מעמד לאומי.

22. הוועדה סבורה כי אפשר וראוי להקים את הספרייה הלאומית שלא באמצעות חוק. ראשית, בירורים שנערכו לאחרונה מטעם הוועדה העלו כי העמדה הממשלתית נגד הקמת הספרייה הלאומית באמצעות חוק נותרה כפי שהייתה. שנית, להקמת הספרייה הלאומית כגוף של המשפט הפרטי, להבדיל מתאגיד ציבורי המוקם באמצעות חוק, יש יתרונות חשובים. בין היתר, הקמת הספרייה הלאומית כתאגיד

ציבורי באמצעות חוק לא תספק לספרייה כלים מפותחים וגמישים הנדרשים למילוי תפקידיה, ומצד שני היא תחיל על הספרייה את המערכת של דיני המנהל הציבורי, הנדרשת להתנהלות ראויה של גופים שלטוניים, אך אינה הולמת גוף כמו הספרייה הלאומית. לפיכך פנתה הוועדה לברור, מבין צורות התאגוד הקיימות במשפט הפרטי, את צורת התאגוד המתאימה ביותר לספרייה לאומית.

23. מבחינה מעשית קיימות במשפט הפרטי שתי צורות אפשריות לתאגוד הספרייה הלאומית: האחת – עמותה לפי חוק העמותות, התש"ם-1980; השנייה – חברה לפי חוק החברות, התשנ"ט-1999. השוואה של הדינים המסדירים עמותה מצד אחד וחברה מצד שני, וכן השוואה של הפרקטיקה לגבי שתי צורות אלה של תאגוד, מעלה כי הצורה של חברה עדיפה לצורך הקמת הספרייה הלאומית. בין היתר, חוק החברות הוא חוק מפורט, המגבש ניסיון עשיר, ועל בסיס החוק התפתחה מערכת עניפה של הלכות, וכתוצאה ניתן לנהל חברה ברמה גבוהה של בטחון מצד אחד וגמישות מצד שני. לעומת זאת, חוק העמותות הוא בעל אופי כללי ותמציתי, המשאיר שאלות רבות הנוגעות לתפקוד של עמותה ללא תשובה ברורה, באופן שעשוי להכביד על התפקוד השוטף, ומצד שני הוא מאפשר התערבות של רשם העמותות בפעילות השוטפת של העמותה. כמו כן, המבנה של עמותה (המבוסס על אסיפה כללית של חברי העמותה ועל ועד מנהל הממלא במידה רבה גם את התפקיד של מנהל העמותה) מתאים פחות לניהול גוף כמו הספרייה הלאומית מאשר מבנה של חברה (המבוסס על אסיפה כללית של בעלי המניות, דירקטוריון ומנהל כללי).

הוועדה לשינוי מעמד הספרייה הלאומית הזמינה וקיבלה חוות דעת של מומחה בשאלה מהי צורת התאגוד העדיפה להקמת הספרייה הלאומית. חוות הדעת ממליצה שהספרייה הלאומית תוקם כחברה לפי חוק החברות. הוועדה מאמצת המלצה זאת.

חוק החברות, המסדיר הקמת חברות הפועלות על פי שיקולים עסקיים למטרת רווח, מאפשר להקים גם חברה מסוג אחר. סעיף 11 (ב) לחוק החברות אומר כי הכלל הרחב, הקובע שתכלית החברה היא לפעול על פי שיקולים עסקיים, לא יחול על "חברה שבתקנונה נקבע כי היא הוקמה להשגת מטרת ציבוריות בלבד ואשר תקנונה אוסר חלוקת רווחים לבעלי מניותיה". לחברה כזאת מקובל לקרוא בשם חברה לתועלת הציבור. הוועדה ממליצה כי הספרייה הלאומית תוקם כחברה לתועלת הציבור.

24. חוק החברות קובע מספר הוראות מחייבות לגבי כל חברה. אלה הן הוראות שאי אפשר להתנות עליהן. כך, לדוגמא, הוא קובע בסעיף 57 כי החלטות של

חברה בעניינים מסוימים (כגון, שינויים בתקנון, מינוי רואה חשבון לחברה, מיזוג עם חברה אחרת) חייבות להתקבל באסיפה הכללית (ולא בגוף אחר של החברה). אך אין בחוק החברות הרבה הוראות כאלה. ברוב העניינים חוק החברות מאפשר גמישות רבה בניהולה של חברה בהתאם לתקנון החברה, והרשות נתונה לכל חברה לעצב תקנון שיתאים במיוחד לה. בהתאם לכך צריך יהיה לקבוע לספריה הלאומית תקנון שיתאים לתכלית המיוחדת של הספריה.

בדרך כלל יש בתקנון של חברה לא מעט הוראות סטנדרטיות, שמקובל לשלב בתקנון של כל חברה, לצורך התפקוד השוטף של החברה. הוועדה לא ראתה צורך לעסוק בהוראות כאלה. די יהיה לעסוק בהן לאחר שיוחלט על הקמת הספריה הלאומית כחברה לפי חוק החברות. עם זאת, הוועדה נתנה דעתה למספר עניינים חשובים שצריך יהיה לתת להם ביטוי בתקנון הספריה הלאומית, כמו הרכב בעלי המניות והרכב הדירקטוריון. המלצות הוועדה בעניינים אלה יובאו להלן לפי סדר העניינים. בשלב זה ראוי לציין כי מן הראוי יהיה שתקנון הספריה הלאומית יכול, בין היתר, הוראות כדלקמן:

- א. הוראה הקובעת שהספריה הלאומית מוקמת להשגת מטרות ציבוריות בלבד ואוסרת חלוקת רווחים לבעלי המניות.
- ב. הוראה לעניין פירוק אפשרי של החברה, לרבות הוראה לגבי נכסי החברה במקרה של פירוק.
- ג. הוראה בעניין אפשרות של מיזוג עם חברה אחרת, כדי למנוע סיכול התכלית או שיבוש התפקוד של הספריה הלאומית.
- ד. הוראה המגבילה את האפשרות של מוסדות הספריה להעביר לאחרים נכסים מסויימים, כגון, למכור כתבי יד נדירים.
- ה. הוראה בדבר הדרך לשינוי תקנון הספריה.

25. ראוי לציין כי הקמת הספריה הלאומית כחברת לתועלת הציבור לפי חוק החברות לא תמנע את האפשרות שלאחר זמן, אם וכאשר הנסיבות יצדיקו זאת, ישונה מעמד הספריה הלאומית באמצעות חוק שיקים את הספריה הלאומית כתאגיד ציבורי.

פרק ו: שלב מעבר

26. הוועדה לשינוי מעמד הספריה הלאומית סבורה כי המצב הקיים בבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי מקשה על הקמת הספריה הלאומית באופן מידי. לפני הקמת הספריה הלאומית ראוי יהיה לנקוט צעדים לשינוי המצב הקיים בבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי באופן שיאפשר לספריה הלאומית, כאשר תוקם, למלא את תפקידה כראוי. לצורך זה נדרשת תקופת מעבר. תקופת המעבר תימשך, לפי הערכת הוועדה, עד שלוש שנים. במשך תקופה זאת יהיה על בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי להתארגן בצורה שונה, לייעל שירותים, להרחיב את השימוש בטכנולוגיה מודרנית, ובאופן כללי להכין את בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי לשלב הבא, בו תוקם הספריה הלאומית כגוף עצמאי.

27. לצורך זה ממליצה הוועדה כי המעמד המשפטי של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי ישונה בהקדם האפשרי. כיום, בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי מהווה מעין-מחלקה של האוניברסיטה העברית, והוא מנוהל על ידי מנהל המתמנה בידי נשיא האוניברסיטה העברית מקרב הפרופסורים של האוניברסיטה. הוועדה ממליצה כי מעמד זה ישונה, וכי בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי יאוגד כחברה לתועלת הציבור, לפי חוק החברות, שכל מניותיה תהיינה מוחזקות בידי האוניברסיטה העברית. משמע, בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי יהיה במשך תקופת המעבר חברה-בת של האוניברסיטה העברית. חברה זאת תקרא להלן בשם חברה בית הספרים הלאומי. עם זאת, הכוונה היא שחברת בית הספרים הלאומי, אף שתהיה בשליטה מלאה של האוניברסיטה העברית, תנוהל במשך תקופת המעבר על ידי הדירקטוריון של החברה באופן עצמאי, כדי להשיג את מטרותיה, בהתאם להמלצות של ועדה זאת. ההמלצות אמורות לבוא לידי ביטוי בתקנון של חברה בית הספרים הלאומי. הוועדה ממליצה כי התקנון של חברה בית הספרים הלאומי יכלול את רשימת המטרות והתפקידים שישולבו, בשלב הבא, בתקנון של הספריה הלאומית. ראו רשימה זאת לעיל סעיף 20. יהיה בכך כדי ליצור המשכיות בין חברת בית הספרים הלאומי לבין הספריה הלאומית.

כמו כן הוועדה ממליצה כי הרכב הדירקטוריון של חברת בית הספרים הלאומי יהיה דומה להרכב הדירקטוריון של הספריה הלאומית. בהתאם לכך, ההרכב המומלץ של הדירקטוריון של חברת בית הספרים הלאומי הוא כדלקמן: שלושה

דירקטורים יהיו חברי הסגל האקדמי (לרבות אמריטי) של האוניברסיטה העברית; שני דירקטורים יהיו חברי הסגל האקדמי (לרבות אמריטי) מאוניברסיטאות ומוסדות אחרים להשכלה גבוהה; ארבעה דירקטורים ימונו מקרב הציבור ויהיו בעלי מעמד בתחום הכלכלה והמשק; דירקטור אחד יהיה מומחה לספרנות; דירקטור אחד יהיה בעל מעמד בתחום החינוך והתרבות. נשיא האוניברסיטה העברית ימנה את חברי הדירקטוריון וכן את יושב-ראש הדירקטוריון. הדירקטוריון הוא שימנה את המנהל הכללי של החברה על יסוד המלצה של וועדת חיפוש.

הדירקטוריון והמנהל הכללי יפעלו במשך תקופת המעבר לארגון מחדש את מוסדות הספרייה, לגייס כח אדם, להכשיר עובדים, לייעל הליכים, לפתח טכנולוגיה מודרנית, להרחיב את הפעילות של בית הספרים לתחומים חדשים, להכין פרוגרמה למבנה חדש לספרייה הלאומית, להבטיח את המשך המימון הממשלתי ולהשיג מימון נוסף לתפקוד השוטף של הספרייה, ובכלל זה לפתח מקורות להכנסה עצמית. הוועדה מציעה כי במועד מוקדם בתקופת המעבר יפנה הדירקטוריון אל משרד החינוך והתרבות, תוך מעורבות של יד הנדיב, בהצעה לגבש ולקדם תוכניות חינוכיות (בשילוב טכנולוגיה מודרנית) שמיועדות לבתי ספר ולמוסדות חינוך אחרים על בסיס האוספים של בית הספרים.

28. ועדת המשנה לכספים, ארגון ותשתיות הגישה (ביום 31.8.03) דו"ח מסכם ובו, בין היתר, המלצות בנוגע למשימות ולתפקוד של חברת בית הספרים הלאומי בתקופת המעבר. ראו להלן נספח א'. המלצות אלה מתייחסות באופן מפורט לנושאים הבאים:

1. פרק א – מבנה המוסדות: נושאי הפעילות של הדירקטוריון (לרבות אישור תכנית עבודה שנתית) והקמת ועדות-משנה של הדירקטוריון בתחומים שונים.
2. פרק ב – ארגון וניהול: הקמת מבנה ארגוני חדש שבראשו מנהל כללי והנהלה הכוללת את ראשי האגפים; הקמת ארבעה אגפים, והם אגף ספרנות, אגף פעילות חינוכית וציבורית, אגף טכנולוגיות מידע ומחשוב, אגף מינהל ותפעול; ענייני עובדים, לרבות מעבר עובדים מבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי אל חברת בית הספרים הלאומי, וגיוס עובדים חדשים. ראוי להדגיש את ההמלצות בדו"ח של ועדת המשנה לגבי המבנה הארגוני החדש. המלצות אלה מפרטות את התפקידים של כל אגף ואגף, ויחד הן נותנות תמונה רחבה של מגוון התפקידים הראויים לספרייה הלאומית.
3. פרק ג – טכנולוגיה: פיתוח נמרץ של טכנולוגיה מודרנית (ובעיקר מערכות מחשוב), כפי שמקובל בספריות מודרניות, מתוך מטרה של מתן שירות לקהל רחב, בין היתר באמצעות נגישות נוחה של הציבור אל אוספי הספרייה; קיום פעילות תרבותית וחינוכית עניפה ומגוונת, לרבות הכנת תכניות לימודים

בשיתוף פעולה עם משרד החינוך ועם מוסדות חינוך; גיבוש תכנית חומש על ידי הדייקטוריון, ועל יסוד תכנית זאת – תכנית עבודה שנתית. הוועדה מקווה שיד הנדיב תסייע במימון הנדרש לצורך זה.

4. פרק ד – תקציב: מבנה התקציב השנתי (בסך 60 מליון ש"ח בערך לשנת 2002) והגדלתו ההדרגתית (עד סך 75 מליון ש"ח בערך) בתום שלב המעבר, תוך נקיטת צעדי התייעלות; כמו כן, גיבוש תכנית להגדלה נוספת של התקציב השנתי, לאחר הקמת הספרייה הלאומית, לסך 90 מליון ש"ח בערך.
5. פרק ה – משכן הקבע: הצורך בהקמת מבנה חדש לספרייה הלאומית, וכן שאלת המיקום של המבנה.

הוועדה מאמצת את ההמלצות של ועדת-המשנה לכספים, ארגון ותשתיות בעניינים אלה, כפי שסוכמו בדו"ח של ועדת-המשנה, כפוף לאמור בדו"ח הוועדה. ראו להלן בדו"ח הוועדה פרק י (המוסדות), פרק יא (המיקום), פרק יב (הטכנולוגיה), פרק יג (התקציב), פרק יד (העובדים).

29. שינוי המעמד של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי ממעמד של מעין-מחלקה באוניברסיטה העברית למעמד של חברה-בת של האוניברסיטה העברית עשוי לעורר שאלה לגבי המימון המועבר אל בית הספרים מאוצר המדינה באמצעות הוועדה לתכנון ולתקצוב (ות"ת) במועצה להשכלה גבוהה. מימון זה (בסכום של כ-30 מליון ש"ח בשנה) מועבר לבית הספרים, בהיותו גם בית ספרים לאומי, אך בפועל הוא מועבר באמצעות האוניברסיטה העברית. האם המועצה להשכלה גבוהה תוכל, מבחינה משפטית, להעביר מימון זה גם כאשר בית הספרים יהיה מאוגד כחברה-בת של האוניברסיטה העברית? התשובה תלויה בפרשנות של חוק המועצה להשכלה גבוהה, התשי"ח-1958. לדעת הוועדה, התשובה חיובית. שהרי עצם התאגוד של בית הספרים כחברה-בת של האוניברסיטה העברית אינו משנה דבר מבחינה מעשית, לא לעניין הבעלות על בית הספרים ולא לעניין התפקוד של בית הספרים כספרייה לאומית ואוניברסיטאית. העובדה שיחידה אוניברסיטאית, זאת או אחרת, מאורגנת כחברה-בת של האוניברסיטה אין בה כשלעצמה כדי למנוע המשך המימון על ידי המועצה להשכלה גבוהה. עם זאת, עד שיוחלט על תאגוד בית הספרים כחברה-בת של האוניברסיטה העברית, הכרח הוא לוודא כי התאגוד לא ימנע את המשך המימון של בית הספרים על ידי המועצה להשכלה גבוהה. בעניין זה נדרש בירור וסיוע, במועד מוקדם ככל שניתן, מצד המועצה להשכלה גבוהה ומצד משרד החינוך.

30. בהנחה שבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי יאוגד כחברה-בת של האוניברסיטה העברית, בהתאם להמלצת הוועדה, תתעורר השאלה אם לעבור,

ומתי לעבור, משלב המעבר אל השלב הבא, בו תוקם הספרייה הלאומית כגוף עצמאי. התשובה תהיה מותנית בשאלה אם חברת בית הספרים הלאומי הצליחה להניח במשך תקופת המעבר את התשתית הנדרשת להקמת הספרייה הלאומית. שאלה זאת תתעורר במישורים אחדים: האם הובטח באופן סביר המימון השוטף הנדרש לתפקוד ראוי של הספרייה הלאומית? האם ננקטו הפעולות הנדרשות לארגון מחדש של בית הספרים הלאומי ולפיתוח טכנולוגיה מודרנית? האם קיים המימון הנדרש להקמת מבנה חדש לספרייה הלאומית? האם נחקק (או עומד להיחקק) חוק שיקנה לספרייה שתוקם מעמד של ספרייה לאומית ויסדיר עניינים מסוימים הדורשים הסדר בחוק (על הצורך בחוק כזה ראו להלן סעיף 32).

שאלות אלה יועלו לדיון במסגרת חברת בית הספרים הלאומי ובמקביל גם במסגרת האוניברסיטה העברית לאחר שתוקם חברת בית הספרים הלאומי. אם וכאשר תתגבש בגופים אלה המסקנה כי המצב בשל למעבר אל השלב הבא, כלומר, השלב של הקמת הספרייה הלאומית כגוף עצמאי, יינקטו הצעדים הנדרשים לצורך זה.

כאשר יוחלט כי הגיעה השעה להקים את הספרייה הלאומית, יהיה מקום לשקול אם להקים אותה כחברה חדשה או אולי להקים אותה במסגרת הקיימת של חברת בית הספרים הלאומי בדרך של שינוי בהקצאת המניות, שינוי שם החברה ושינוי התקנון כפי שידרש.

הוועדה ממליצה כי ההחלטה בשאלה אם הגיעה השעה להקים את הספרייה הלאומית תתקבל במשותף על ידי שר החינוך, נשיא האוניברסיטה העברית, יושב ראש הדירקטוריון של חברת בית הספרים הלאומי ויושב ראש יד הנדיב.

31. ראוי לציין שאם יתברר, במועד הדיון בשאלה אם הגיעה השעה להקים את הספרייה הלאומית כגוף עצמאי, כי לדעת האוניברסיטה העברית המצב אינו בשל להקמת הספרייה הלאומית, או אם האוניברסיטה העברית תחזור בה מן הנכונות לפעול להקמת הספרייה הלאומית מטעם אחר, תהיה בידי האוניברסיטה (כבעלת המניות של חברת בית הספרים הלאומי) האפשרות לעצור את התהליך. במקרה כזה תוכל האוניברסיטה העברית להחליט אם בית הספרים הלאומי ימשיך לפעול במעמד של חברה-בת של האוניברסיטה או אם להחזיר את בית הספרים הלאומי למעמד הקודם שלו, כלומר, למעמד של מעין מחלקה במסגרת האוניברסיטה. הוועדה מציינת אפשרות זאת כדי להבהיר שהחלטה של האוניברסיטה לשנות את המעמד של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי למעמד של חברה-בת של האוניברסיטה עדיין תשאיר בידי האוניברסיטה את השליטה המלאה על בית הספרים, ובכלל זה את זכות הסירוב לעבור אל השלב של הקמת הספרייה הלאומית.

32. הרעיון של תאגוד בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי כחברה-בת של האוניברסיטה זכה, במהלך הדיונים בוועדה זאת, להתייחסות חיובית מצד הנהלת האוניברסיטה העברית. כפי שנמסר לוועדה על ידי מנכ"ל האוניברסיטה העברית, הנהלת האוניברסיטה הגיעה למסקנה כי תאגוד בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי כחברה-בת של האוניברסיטה יאפשר ניהול יעיל, גמיש ומוצלח יותר של בית הספרים, ולפיכך הוא מהלך חיובי מבחינת האוניברסיטה אף ללא קשר להקמת הספרייה הלאומית. בהתאם לכך הנהלת האוניברסיטה כבר הכינה נוסח לתקנון מלא ומפורט, בהתחשב בהמלצות של וועדה זאת, לחברת בית הספרים הלאומי. נראה שגם אם ההצעה להקים את הספרייה הלאומית היתה נגזת מטעם כלשהו, עדיין היתה הנהלת האוניברסיטה מעוניינת לתאגד את בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי כחברה-בת של האוניברסיטה. ברוח זאת הודיע נשיא האוניברסיטה העברית למנהל יד הנדיב, ביום 21.10.03, כי הוא באופן אישי תומך בהמלצת הוועדה לשנות את המעמד של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי למעמד של חברה-בת בבעלות מלאה של האוניברסיטה העברית כשלב מעבר לקראת הקמת הספרייה הלאומית כגוף עצמאי. גם הוועד המנהל של האוניברסיטה העברית הביע, ביום 28.10.2003, תמיכה בצעד זה.

ביום 3.11.03 הובא בפני הוועד הפועל של האוניברסיטה העברית דיווח על ההמלצות המתגבשות של הוועדה, ובכלל זה ההמלצה לתאגד את בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי כחברה-בת של האוניברסיטה העברית. הוועד הפועל החליט לקיים דיון על המלצה זאת בישיבה הבאה, לאחר שיקבל את הדו"ח הסופי של וועדה זאת.

פרק ז: חוק הספריה הלאומית

33. אף כי הוועדה לשינוי מעמד הספריה הלאומית ממליצה שהספריה הלאומית תוקם כחברה לפי חוק החברות, הוועדה סבורה כי יש צורך גם בחוק שיסדיר עניינים מסויימים הנוגעים להקמה ולתפקוד של הספריה הלאומית. ואלה העניינים שלדעת הוועדה דורשים הסדר בחוק:

א. הכרה בספריה כספריה לאומית. הקמת הספריה הלאומית כחברה לפי חוק החברות, אין בה כדי להבטיח לספריה את המעמד והיוקרה של ספריה לאומית, להבדיל מספריות ציבוריות ואוניברסיטאיות אחרות. גם אין די בכך, לצורך זה, שתקנון הספריה הלאומית יגדיר אותה כספריה לאומית. לצורך זה נדרש חוק. ראו, לצורך השוואה, חוק שנותן הכרה למעמד מיוחד של מוסד אשר הוקם שלא על ידי חוק: חוק מעמדן של ההסתדרות הציונית ושל הסוכנות היהודית לארץ-ישראל, התשי"ג-1952.

ב. על מנת שהספריה הלאומית תוכל לשמש כגורם מתאם ומנחה בתחום הספרנות לספריות ציבוריות ואוניברסיטאיות בישראל, כפי שמקובל בספריות לאומיות במדינות אחרות, יש צורך שמעמד זה יוקנה לספריה הלאומית בחוק.

ג. קיימים כיום חיקוקים שונים המתייחסים אל בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי. במיוחד יש לציין את חוק הספרים (חובת מסירה וציון פרטים), התשס"א-2000, הקובע בסעיף 2 (א) כי "מכל ספר ומכל עיתון היוצאים לאור בישראל יינתנו בלא תמורה, שני עותקים, שלמים ותקינים, כפי שהוצעו לציבור, לבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי." ראו רשימה של חיקוקים אלה לעיל סעיף 9. יהיה צורך בחוק שיקבע כי הספריה הלאומית תבוא במקום בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בכל אחד מחיקוקים אלה.

ד. קיים ספק בשאלה אם חוק המועצה להשכלה גבוהה, התשי"ח-1958, יאפשר למועצה זאת לתת תמיכה כספית לספריה הלאומית במתכונת הניתנת כיום, באמצעות האוניברסיטה העברית, לבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי. לפיכך נראה כי יהיה צורך להסדיר את עניין המימון הממלכתי לספריה הלאומית בחוק.

ה. נראה שיהיה צורך לקבוע בחוק הוראות שיבטיחו את הספריה הלאומית מפני מעורבות של הממשלה במינויים ובניהול של הספריה הלאומית. בין היתר,

יהיה מקום לקבוע כי הספרייה הלאומית לא תיחשב חברה ממשלתית ולא תהיה כפופה לרשות החברות הממשלתית.

ו. יתכן שיהיה צורך בהוראת חוק שתעניק פטור ממיסים בכל הנוגע להקמת הספרייה הלאומית, העברת נכסים מן האוניברסיטה העברית אל הספרייה הלאומית ותפקוד הספרייה הלאומית.

ייתכן גם שיהיה מקום לקבוע בחוק הוראות בעניינים נוספים הנוגעים להקמה ולתפקוד של הספרייה הלאומית.

34. עמדת הוועדה בדבר הצורך בחוק כאמור נדונה במשרד המשפטים ובמשרד החינוך. בשני המשרדים הובעה נכונות עקרונית להכין הצעת חוק שתקבע הסדרים מסויימים בנוגע לספרייה הלאומית שתוקם כחברה לפי חוק החברות. על יסוד נכונות זאת התנהלו דיונים בין הוועדה לבין דרג בכיר במשרד המשפטים ובמשרד החינוך, בהשתתפות היועצת המשפטית של האוניברסיטה העברית, בדבר התוכן והנוסח של החוק המוצע. על יסוד דיונים אלה הכינה הוועדה הצעת נוסח לחוק הספרייה הלאומית. נוסח זה מצורף להלן כנספח ג'. הוועדה מניחה כי נוסח זה ישמש בסיס להמשך הדיונים עם משרד המשפטים ומשרד החינוך לצורך ניסוח הצעת חוק ממשלתית שתהיה מקובלת גם על חברת בית הספרים הלאומי ועל האוניברסיטה העברית.

כוונת הוועדה היא, שהצעת החוק, לאחר שנוסח ההצעה יגובש בהסכמה, תובא בפני הכנסת רק לקראת סיום שלב המעבר, כאשר התנאים יהיו בשלים למעבר אל השלב של הקמת הספרייה הלאומית כגוף עצמאי.

פרק ח : הבעלות

35. כיום, הבעלות על בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי (לרבות בניין לידי דיוויס וכל האוספים של בית הספרים) מוקנית במלואה לאוניברסיטה העברית. גם חברת בית הספרים הלאומי בשלב המעבר, בהיותה חברה-כת של האוניברסיטה העברית, תימצא בבעלות מלאה של האוניברסיטה. אולם בשלב הבא, בו תוקם הספרייה הלאומית כחברה חדשה לפי חוק החברות, התשנ"ט-1999, תינתק הספרייה הלאומית מן הבעלות של האוניברסיטה העברית. לפיכך מתעוררת השאלה מי יהיו בשלב זה הבעלים של הספרייה הלאומית, כלומר, בעלי המניות של החברה.

כיוון שמדובר בספרייה הלאומית, מן הראוי שהמדינה תהיה בעלים של הספרייה. עם זאת, הוועדה סבורה כי מן הראוי שהמדינה לא תהיה בעלים יחיד, אלא עדיף שהבעלות תתחלק בין המדינה לבין גופים ציבוריים אחרים. בהתאם לכך ממליצה הוועדה שהמדינה תקבל מחצית מן הבעלות (כלומר, 50% מן המניות) על הספרייה הלאומית. מניות אלה יוקצו על פי הסכם עם המדינה בו ייקבעו התנאים בהם המניות יוקצו ויופעלו מטעם המדינה, ובין היתר ייקבעו בו גם תנאים בדבר חלקה של המדינה במימון השוטף של הספרייה הלאומית. על כך ראו להלן סעיף 48. כמו כן, מן הראוי יהיה לקבוע בהסכם הסדר בדבר הדרך בה המדינה תעשה שימוש במניות אלה במסגרת האסיפה הכללית, כדי למנוע כל אפשרות של מעורבות מצד הממשלה במינוריים ובניהול של הספרייה הלאומית. על ההסדר המוצע לעניין זה ראו להלן סעיף 36.

כאמור, הוועדה ממליצה כי הבעלות על הספרייה הלאומית תתחלק בין המדינה לבין גופים ציבוריים אחרים. במסגרת זאת ממליצה הוועדה כי האוניברסיטה העברית תקבל רבע מן הבעלות (כלומר, 25% מן המניות) על הספרייה הלאומית בתנאים שיוסכם עליהם. מדוע דווקא האוניברסיטה העברית? יש טעמים אחדים המייחדים את האוניברסיטה העברית בהקשר של הספרייה הלאומית. ראשית, האוניברסיטה העברית השקיעה משאבים רבים והעלתה תרומה עצומה לקידום בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, ובעיקר להרחבה מתמדת של האוספים, עד שהגיע למעמד שלו כיום. שנית, האוניברסיטה העברית מוכנה באופן עקרוני לתרום את בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, לרבות בניין לידי דיוויס, לספרייה הלאומית. ושלישית, עם העברת האוספים של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי

אל הספרייה הלאומית, האוניברסיטה העברית תעביר גם את האוספים בתחום מדעי הרוח; אוספים אלה מהווים כיום את ספריית המחקר המרכזית של האוניברסיטה העברית בתחום מדעים אלה; לכן, הספרייה הלאומית תמשיך בפועל לשמש כספריית המחקר המרכזית של המורים והתלמידים של האוניברסיטה העברית בתחום זה. על כך ראו עוד להלן סעיף 53. אף-על-פי-כן הוועדה אינה ממליצה לייחד את האוניברסיטה העברית לעניין הבעלות על הספרייה הלאומית. לדעת הוועדה מן הראוי לאפשר גם למוסדות אחרים להשכלה גבוהה (ואולי גם למוסדות ציבוריים מסוג אחר) להיות שותפים בבעלות על הספרייה הלאומית בתנאים שיוסכם עליהם.

כמו כן, כיוון שהספרייה אמורה להיות גם הספרייה הלאומית של העם היהודי, הוועדה ממליצה לפנות אל הסוכנות היהודית ולהציע לה לקבל חלק מן המניות של הספרייה הלאומית בתנאים שיוסכם עליהם.

בשלב זה אין אפשרות או צורך לקבוע באופן מדויק את חלוקת הבעלות על הספרייה הלאומית בין המדינה לבין גופים אחרים. חלוקה זאת תיקבע בתקופת המעבר על יסוד בירורים ולאור העמדות של המדינה, הסוכנות היהודית וגופים נוספים שיוצע להם, כאמור, להשתתף בבעלות על הספרייה הלאומית.

36. כאמור, המדינה תקבל מניות של הספרייה הלאומית במסגרת הסדר שיבטיח כי המניות לא יאפשרו למדינה להתערב בניהול הספרייה הלאומית (לרבות מינויים למשרות בספרייה) באמצעות הממשלה, שר בממשלה או, גורם שלטוני אחר. אומנם, במהלך הדברים הרגיל, אם יש למדינה מניות בחברה, המניות מקנות מידה של שליטה. יתירה מזאת, לפי חוק החברות הממשלתיות, התשל"ה-1975, אם יש למדינה יותר ממחצית כוח ההצבעה באסיפה הכללית של החברה, החברה נחשבת חברה ממשלתית; ואם יש לה מחצית או פחות מכוח ההצבעה באסיפה הכללית, היא נחשבת חברה מעורבת; והוראות חוק החברות הממשלתיות חלות על חברה ממשלתית (באופן מלא) ועל חברה מעורבת (באופן חלקי). בין היתר, חברות כאלה כפופות, בהתאם להוראות החוק, לפיקוח של רשות החברות הממשלתיות. לכן, ומתוך רצון למנוע מעורבות ממשלתית בניהול הספרייה הלאומית, צריך יהיה לקבוע בחוק כי הספרייה הלאומית לא תיחשב חברה ממשלתית או חברה מעורבת, כי היא לא תהיה נתונה בשום אופן לפיקוח רשות החברות הממשלתיות, וכי לא תחול עליה כל הוראה בכל חיקוק החלה על חברה ממשלתית. עוד צריך יהיה לקבוע בחוק, באופן כללי, כי הספרייה הלאומית לא תיחשב, לכל דבר ועניין, חברה ממשלתית או תאגיד שהממשלה משתתפת בהנהלתו.

נוסף לכך צריך יהיה לקבוע הסדר שיבטיח כי הצבעה מטעם המדינה באסיפה הכללית של הספרייה הלאומית, ובכלל זה הצבעה בנוגע לבחירה וכהונה של חברי

הדירקטוריון, לא תהיה נתונה למעורבות או השפעה מצד הממשלה, שר בממשלה או גוף שלטוני אחר. לצורך זה צריך יהיה לקבוע כי מניות המדינה יופקדו בידי מועצה מצומצמת, בת שלושה חברים, שדרך מינויים תבטיח כי הם יהיו בעלי רמה וכשירות ראויים, וכי הם ימלאו את תפקידם כנאמנים באופן מקצועי וענייני, ללא מעורבות או השפעה מצד הממשלה, שר בממשלה או גוף שלטוני אחר. ההרכב המוצע של מועצה זאת יהיה כדלקמן: שופט בדימוס שייקבע על ידי נשיא בית המשפט העליון, והוא יהיה יושב ראש המועצה; חבר האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים שייקבע על ידי נשיא האקדמיה; חבר האקדמיה ללשון העברית שייקבע על ידי נשיא האקדמיה. אם יוחלט כי המועצה תמנה חמישה חברים, ייקבעו עוד שני חברים באופן דומה, על ידי גופים שיימצאו ראויים לכך. חברי המועצה ימונו, לפרק זמן שייקבע, על ידי נשיא המדינה. הם יפעלו במסגרת האסיפה הכללית של הספרייה הלאומית לפי שיקול דעתם ללא מרות של גוף או אדם אחר.

בבוא הזמן צריך יהיה להחליט אם ההוראות שייקבעו בהסדר זה (לרבות פרטים בנוגע לתקופת הכהונה של חברי המועצה והוראות נוספות הנוגעות לכהונה) יעוגנו בחוק, או בתקנון הספרייה הלאומית, או בהסכם עם המדינה, או בכל אלה גם יחד.

פרק ט: התקנון

37. הספרייה הלאומית, כחברה לפי חוק החברות, חייבת לקבוע לעצמה תקנון. לפי החוק, התקנון חייב לכלול פרטים מסויימים, בהם מטרות החברה ופרטים בדבר הון המניות. הפרטים שחובה לכלול אותם בתקנון הם פרטים מעטים. יתר הפרטים, ובהם פרטים בדבר הזכויות והחובות של בעלי המניות והוראות לעניין דרכי הניהול של החברה, הם פרטים המותאמים בתקנון של כל חברה למטרות ולצרכים של החברה.

כאמור, תקנון החברה חייב לכלול את מטרות החברה. הוועדה ניסחה את המטרות והתפקידים של הספרייה הלאומית. ראו לעיל סעיף 20. היא ממליצה כי נוסח זה יכלל בתקנון של חברת בית הספרים הלאומי בתקופת המעבר, וכי הוא ישולב גם בתקנון של הספרייה הלאומית.

התקנון יקבע גם את המוסדות (לרבות הרכב המוסדות וסמכויות המוסדות) של הספרייה הלאומית. על מוסדות הספרייה הלאומית ראו להלן סעיף 38.

פרק י: המוסדות

38. חוק החברות קובע כי האורגנים של חברה הם האסיפה הכללית, הדירקטוריון, המנהל הכללי וכן מי שרואים את פעולתו, על פי דין או מכוח התקנון, כפעולת החברה.

האסיפה הכללית של החברה מורכבת מבעלי המניות של החברה. על בעלי המניות של הספרייה הלאומית ראו לעיל סעיף 35. חוק החברות קובע (בסעיף 57) כי יש סוגים של החלטות שחובה לקבל אותן באסיפה הכללית, ולא על ידי אורגן אחר של החברה, כגון, שינויים בתקנון. נוסף לכך יש לאסיפה הכללית סמכויות אם ובמידה שהדבר נקבע בתקנון. באופן כללי, הוועדה סבורה כי מן הראוי שלאסיפה הכללית לא יוקנו סמכויות מעבר לנדרש לפי חוק החברות, כך שהסמכות הכללית לניהול הספרייה ולפיקוח על הניהול תהיה מוקנית למנהל הכללי ולדירקטוריון של הספרייה הלאומית.

חברי הדירקטוריון של הספרייה הלאומית ימונו על ידי האסיפה הכללית לתקופה של שלוש שנים. הוועדה ממליצה כי הדירקטוריון יהיה מורכב כדלקמן: שלושה דירקטורים יהיו חברי הסגל האקדמי (לרבות אמריטי) של האוניברסיטה העברית; שלושה דירקטורים יהיו חברי סגל אקדמי (לרבות אמריטי) של אוניברסיטאות ומוסדות אחרים להשכלה גבוהה; שלושה דירקטורים ימונו מקרב הציבור ויהיו בעלי מעמד בתחום הכלכלה והמשק; דירקטור אחד יהיה מומחה לספרנות; ודירקטור אחד יהיה בעל מעמד בתחום החינוך והתרבות. יושב ראש הדירקטוריון ימונה על ידי הדירקטוריון או, אם ייקבע כך בתקנון, על ידי האסיפה הכללית. לדירקטוריון יוענקו סמכויות של התוויית מדיניות ופיקוח על המנהל הכללי, כפי שנקבע בחוק החברות, כפוף לשינויים שיוחלט עליהם. בין היתר, הדירקטוריון ימנה את המנהל הכללי ויאשר את מינוי נושאי המשרה הבכירים בספרייה הלאומית. הדירקטוריון יוכל לפעול גם באמצעות ועדות וכן גם ועדות-משנה, כפי שיוחלט. המנהל הכללי של הספרייה ימונה על ידי הדירקטוריון בהתחשב בהמלצה של ועדת חיפוש שתמונה על ידי הדירקטוריון. המינוי יהיה לתקופה קצובה, כפי שייקבע, והוא יהיה נתון לחידוש. כפי שנקבע בחוק החברות, המנהל הכללי יהיה אחראי לניהול השוטף של הספרייה הלאומית במסגרת המדיניות שיקבע הדירקטוריון וכפוף להנחיותיו. התקנון יוכל לפרט את סמכויותיו. בין היתר, המנהל הכללי, אף שלא יהיה חבר הדירקטוריון, ישתתף באופן קבוע בישיבות הדירקטוריון.

הוועדה ממליצה כי האסיפה הכללית תמנה חבר נאמנים שימנה כשלושים חברים בעלי מעמד ציבורי מיראלי ומחוקן לישראל. חבר הנאמנים יוכל להוסיף לספריה הלאומית מימד ציבורי וייצוגי ולסייע לה במילוי תפקידיה. הוא יקבל דין וחשבון על הפעילות, הצרכים והתוכניות של הספריה הלאומית, ידון בנושאים בעלי חשיבות עקרונית ומעשית הנוגעים לתפקוד ולפיתוח של הספריה הלאומית, ויסייע לספריה, בין היתר, בגיוס תרומות.

התקנון יוכל לקבוע הוראות נוספות לגבי מוסדות אלו ואחרים של הספריה הלאומית. ראו גם דו"ח ועדת־המשנה לכספים, ארגון ותשתיות, להלן נספח א', פרק א' (מבנה המוסדות) ופרק ב' (ארגון וניהול).

39. הוועדה ממליצה כי הספריה תקים ותקיים את מוזיאון הספר, תוך מתן דגש על הספר היהודי. מוזיאון זה אמור להציג, בתצוגת קבע ובתצוגות מתחלפות, את תולדות הספר, בכלל זה התנ"ך וספרות יהודית, כתבי יד עתיקים וספרים נדירים. המוזיאון ישתמש בטכנולוגיה מודרנית לצורך התצוגה וכן כדי לאפשר גישה מרחוק לאוצרות המוזיאון. הוא יהיה פתוח לקהל הרחב, ויאפשר לציבור לרכוש בחנות המוזיאון פריטים המעתיקים מוצגים במוזיאון ופריטים נוספים הקשורים לספריה הלאומית.

פרק יא : המיקום

40. בניין לידי דייויס, שנבנה כדי לשמש את בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, והוא משמש אותו משנת 1960 ועד היום, ממוקם בקמפוס של האוניברסיטה העברית על שם אדמונד י" ספרא בגבעת רם. בניין זה לא יספק את מלוא הצרכים של הספרייה הלאומית. כבר היום נאלץ בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי לאחסן חלק גדול מהאוספים שלו במחסנים שונים ברחבי ירושלים. ברור כי יהיה צורך להקים בניין חדש שיותאם לתפקידים של הספרייה הלאומית. ראו גם דו"ח ועדת הבדיקה הבינלאומית, להלן נספח ב', בעמ' 13. הקמת בניין חדש, שתהיה כרוכה בהשקעה של משאבים רבים, צריכה תרומה של גורם חיצוני. לפני שתוקם הספרייה הלאומית צריך יהיה לברר ולוודא שתרומה כזאת מצויה באופן שיאפשר לתכנן ולהקים את הבניין החדש. הוועדה מקווה כי יד הנדיב, שבשעתו גילתה נכונות לתת יד להקמת הספרייה הלאומית תעלה את התרומה הנדרשת לצורך הקמת הבניין החדש.

שאלה היא היכן ימוקם הבניין החדש. ועדת הבדיקה הבינלאומית המליצה כי הבניין החדש ימוקם בקמפוס גבעת רם של האוניברסיטה העברית סמוך לבניין לידי דייויס. ראו דו"ח ועדת הבדיקה הבינלאומית, להלן נספח ב', בעמ' 14. האוניברסיטה העברית עומדת על כך כי, אכן, זה יהיה המיקום של הבניין החדש. אולם, נגד זאת, מבקר המדינה הביע דעתו כי "אין זה רצוי שהאוניברסיטה תקבע מסמרות בעניין המיקום של בניין חדש לספרייה הלאומית בטרם נקבעו מעמדה של הספרייה, ההסדרים הנובעים מכך, והגופים המנהלים". ראו מבקר המדינה, דוחות על הביקורת בשלטון המקומי, באיגודים ובמוסדות להשכלה גבוהה, יולי 2003, עמ' 681.

41. הוועדה לשינוי מעמד הספרייה הלאומית ממליצה כי מושב הספרייה הלאומית יהיה בירושלים. אשר למיקום הראוי בתוך ירושלים, הוועדה שמעה את עמדת האוניברסיטה העברית מפי המתכנן דן וינד, שהציג בפני הוועדה את האפשרות הפיזית להקים בניין חדש לספרייה הלאומית, שיוכל לענות מבחינת השטח על צרכי הספרייה, סמוך לבניין לידי דייויס, עם אפשרות של גישה נפרדת מחוץ לקמפוס אל בניין זה. עם זאת, הוועדה הגיעה למסקנה כי לא יהיה זה ראוי לקבוע בשלב זה את המיקום של הבניין החדש, שכן קביעת המיקום מחייבת בירורים

נוספים עם גורמים שונים, ובהם גם גורמי התכנון בירושלים. לדעת הוועדה צריך יהיה לדון בשאלת המיקום בשלב מוקדם של תקופת המעבר. כתשתית לדיון ציינה הוועדה אמות מידה לעניין זה. אמות המידה הן, בקיצור, אלה: דימוי הולם של הספריה כמוסד לאומי, הבטחת נגישות לציבור הרחב, אפשרות תפעול נפרד מן האוניברסיטה העברית, המשך קשרי הגומלין עם האוניברסיטה העברית ומוסדות מחקר אחרים, יעילות כלכלית, הבטחת תשתית פיזית ראויה, אפשרות להפעיל מערכי חינוך ותרכות.

על שאלת המיקום של הספריה הלאומית, ובכלל זה אמות המידה לצורך המיקום, ראו דו"ח ועדת-המשנה לכספים, ארגון ותשתיות, להלן נספח א', פרק ה (משכן הקבע).

לאחר שיוחלט על מיקום הבניין החדש של הספריה הלאומית, ראוי יהיה, בשלב מוקדם ככל שניתן בתקופת המעבר, להתחיל בהכנת פרוגרמה לבנין זה.

פרק יב: הטכנולוגיה

42. טכנולוגיה מודרנית, ובמיוחד המחשוב, היא מפתח לספריה מודרנית. היא נדרשת, לא רק לצורך היעילות והחסכון, ואף לא רק לצורך הנוחות של ציבור הקוראים המבקרים בספריה, אלא גם לצורך הנגישות של הציבור הרחב אל הספריה ולצורך מעורבות משמעותית של הספריה בחיי התרבות ובפעילות חינוכית. אלה הם סממנים של ספריות לאומיות מודרניות במדינות אחרות. אלה צריכים להיות גם מאפיינים של הספריה הלאומית במדינת ישראל. על כך ראו לעיל סעיפים 15–20.

כיום הרמה הטכנולוגית של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי אינה מספקת. אמנם בשנים האחרונות הוקדשו משאבים ומאמצים כדי לשלב טכנולוגיה מודרנית בפעילות של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, ואף בוצעו מספר פרויקטים חשובים המתבססים על טכנולוגיה כזאת, ובהם העלאת מוצגים ואוספים מסוימים על רשת האינטרנט ויצירת קטלוג ממוחשב. על כך ראוי בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי להערכה. אולם עדיין נותר הרבה לעשות ולהשיג בתחום זה. לצורך זה נדרשים משאבים כספיים שאינם מצויים כעת בידי בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי.

ועדת הבדיקה הבינלאומית ייחסה חשיבות רבה לפיתוח הספריה הלאומית כאמצעות טכנולוגיה מודרנית, ובהתאם לכך העלתה שורת המלצות בתחום הטכנולוגיה. בכלל זה הוועדה המליצה על הכנת ביבליוגרפיה לאומית, גם לגבי פרסומים עתידיים, לא רק בדפוס אלא גם בפורמט אלקטרוני; השלמת הקטלוג האלקטרוני; הנהגת שירות של קטלוג אלקטרוני לפרסומים עתידיים; פיתוח תכנית דיגיטציה של ספרות, במיוחד של מורשת הספרות היהודית. ראו דו"ח ועדת הבדיקה הבינלאומית, להלן נספח ב', עמ' 14–16.

43. הוועדה לשינוי מעמד הספריה הלאומית סבורה כי חשוב שחברת בית הספרים הלאומי תשקיע בתקופת המעבר מאמץ רב לפיתוח תשתית טכנולוגית לשם שיפור השירות והגברת הנגישות של הספריה. הפיתוח הטכנולוגי הוא גם תנאי וגם מנוף לקידום הספריה באופן שתוכל למלא כראוי את המטרות והתפקידים של ספריה לאומית מתקדמת, ובהקשר זה ראוי להדגיש את המטרות והתפקידים בתחום התרבות והחינוך. לצורך זה ממליצה הוועדה כי הדירקטוריון של חברת

בית הספרים הלאומי יכין תכנית חומש לפיתוח טכנולוגי והגברת הנגישות של הספרייה, וכן תכנית עבודה שנתית שתיגזר מתכנית החומש. הפיתוח הטכנולוגי בתקופת המעבר ידרוש סיוע כספי ממקור חיצוני.
לפרטים נוספים על הצורך והתכנית לפיתוח טכנולוגי של הספרייה, ראו דו"ח ועדת המשנה לכספים, ארגון ותשתיות, להלן נספח א', פרק ג (טכנולוגיה).

פרק יג: התקציב

44. כיום, בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, בהיותו יחידה של האוניברסיטה העברית, אינו פועל כמרכז עלות עצמאי המתקצב בנפרד, אלא הוא מנוהל מבחינה כספית כחלק מכלל הפעילות של האוניברסיטה. בהתאם לכך קיימות הוצאות משותפות לאוניברסיטה ולבית הספרים וקיימות העברות תקציביות פנימיות בין האוניברסיטה לבין בית הספרים. ההוצאות הממשיות של בית הספרים נרשמות בחלקן בספרי החשבונות של בית הספרים, ובחלקן הן נרשמות רק בתקציב האוניברסיטה. ההכנסות של בית הספרים נובעות מהקצבה של האוניברסיטה העברית, המקבלת מן המועצה להשכלה גבוהה (באמצעות ות"ת) תמיכה מיוחדת עבור בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, ממכירת פרסומים, מתרומות ומתמלוגים.

עד שנת 1998 היתה התמיכה המיוחדת המועברת מות"ת אל האוניברסיטה העברית עבור בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בסדר גודל של 7 מליון ש"ח בשנה. ועדת הבדיקה הבינלאומית ציינה כי מן הראוי שהממשלה תממן אותו חלק של תקציב בית הספרים המתייחס לפעילות של בית הספרים כספריה לאומית של מדינת ישראל ושל העם היהודי. על בסיס זה המליצה ועדת הבדיקה הבינלאומית כי הממשלה תממן כ-75% מן התקציב השנתי של בית הספרים, ואילו האוניברסיטה תממן 25% מן התקציב. ראו דו"ח ועדת הבדיקה הבינלאומית, להלן נספח ב', עמ' 12. בעקבות המלצה זאת, ולאחר דיונים, הגדילה ות"ת את התמיכה השנתית המועברת אל האוניברסיטה עבור בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, משנת 1999, לסכום של 30 מליון ש"ח לערך.

45. את התקציב של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי אפשר להציג בשתי דרכים: הדרך האחת מתבססת על ההכנסות וההוצאות הנרשמות בספרי החשבונות של בית הספרים; הדרך השנייה כוללת, נוסף לרישומים בספרי החשבונות, את השווי של שירותים שונים שבית הספרים מקבל בפועל מן האוניברסיטה העברית (כגון, שירותי תשתית, אבטחת הקמפוס, שירותי מחשוב) ואין להם ביטוי מפורש בספרי החשבונות של בית הספרים.

מבקר המדינה, שבדק לאחרונה את בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, הציג את התקציב על פי ספרי החשבונות של בית הספרים. הוא קבע כי ההוצאות של

בית הספרים בשנת 1998/99 היו כ-44.5 מליון ש"ח (ומזה הוצאות שכר כ-36 מליון ש"ח, והוצאות לרכישת ספרים וכתבי עת כ-5.2 מליון ש"ח). הוא הוסיף כי האוניברסיטה העברית הודיעה שלהוצאות אלה יש להוסיף כ-8 מליון ש"ח לשנה כהוצאות עקיפות, כגון, הוצאות אבטחה בקמפוס. ראו מבקר המדינה, דוחות על הביקורת בשלטון המקומי, באיגודים ובמוסדות להשכלה גבוהה, יולי 2003, עמ' 684.

כנגד זאת, ניתוח התקציב של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי שנערך עבור ועדת המשנה לכספים, ארגון ותשתיות, העלה כי בפועל התקציב השנתי של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי במשך השנים האחרונות (כולל השווי של שירותים שונים שהאוניברסיטה העברית נותנת לבית הספרים) הוא כ-60 מליון ש"ח. בשנת 2002 התקציב היה מורכב כדלקמן: תמיכה מאוצר המדינה (באמצעות ות"ת) — 31 מליון ש"ח (52% מן התקציב); האוניברסיטה העברית — 23 מליון ש"ח (38% מן התקציב); הכנסות עצמיות — 6 מליון ש"ח (10% מן התקציב).

46. הועדה לשינוי מעמד הספרייה הלאומית סבורה כי התקציב הקיים מאפשר את שינוי המעמד של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי ממעמד של מחלקה אוניברסיטאית למעמד של חברה-בת של האוניברסיטה לתקופת מעבר. עם זאת, כאמור, לפני החלטה על שינוי המעמד יש לברר ולוודא כי המועצה להשכלה גבוהה יכולה ומוכנה להמשיך במימון בית הספרים (באמצעות ות"ת) ברמה הקיימת גם כאשר בית הספרים יעבור לפעול במתכונת של חברה לפי חוק החברות. ראו לעיל סעיף 29.

47. הועדה סבורה כי התקציב העכשווי אינו מספיק לצורך הכנה של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי לשלב השני בו תוקם הספרייה הלאומית כגוף עצמאי. לצורך זה יש להגדיל את התקציב השנתי במהלך הדרגתי עד שיגיע, בתום שלב המעבר, לסכום של 75 מליון ש"ח. מהלך זה כורך הגדלת התקציב עם צעדי התייעלות. בתום שלב המעבר, התקציב הנחזה של חברת בית הספרים הלאומי יהיה כדלקמן: תמיכה מאוצר המדינה (באמצעות ות"ת) — 37.5 מליון ש"ח (50% מן התקציב); האוניברסיטה העברית — 23 מליון ש"ח (30% מן התקציב); הכנסות עצמיות — 14.5 מליון ש"ח (20% מן התקציב). הדירקטוריון של חברת בית הספרים הלאומי צריך יהיה לגבש תכנית כדי להגיע לתקציב הנחזה.

48. הועדה ממליצה שיינקטו פעולות להגדלת התקציב השנתי גם לאחר מכן, בתום שלב המעבר, לאחר שהספרייה הלאומית תוקם. לפי הערכת הועדה, התקציב השנתי שיידרש כדי לאפשר לספרייה הלאומית למלא את תפקידיה כראוי יהיה

בסכום של 90 מליון ש"ח. וזאת החלוקה של התקציב השנתי הראוי של הספרייה הלאומית, כפי שהיא נראית לוועדה: תמיכה מאוצר המדינה – 45 מליון ש"ח (50% מן התקציב); האוניברסיטה העברית – 22.5 מליון ש"ח (25% מן התקציב); הכנסות עצמיות – 22.5 מליון ש"ח (25% מן התקציב). על הדירקטוריון של חברת בית הספרים הלאומי יהיה לגבש תכנית לפיתוח התקציב של הספרייה הלאומית ולהבטיח את מקורות התקציב לקראת הקמת הספרייה. הוועדה מציינת כי האוניברסיטה העברית מוכנה להשתתף בתקציב השנתי של הספרייה הלאומית בשעור של 25% מן התקציב, בהנחה שסכום השתתפותה לא יעלה על 23 מליון ש"ח לשנה בערכים של היום.

כמו כן הוועדה מבקשת להדגיש כי לדעתה ניתן לדרוש להגדיל את ההכנסות העצמיות של הספרייה הלאומית בדרכים שונות עד כדי שעור של 25% מן התקציב השנתי, והיא ממליצה שהדירקטוריון של חברת בית הספרים הלאומי יעשה מאמץ מיוחד לצורך זה.

הוועדה מצפה כי הסוכנות היהודית וגופים נוספים שיהיו מעוניינים להשתתף בבעלות על הספרייה הלאומית בדרך של הקצאת מניות ישתתפו גם בתקציב השנתי של הספרייה במידה ובתנאים שיוסכם עליהם.

על התקציב העכשווי ועל התקציב בשלבים הבאים ראו עוד דו"ח ועדת המשנה לכספים, ארגון ותשתיות, להלן נספח א', פרק ד (תקציב).

פרק יד : העובדים

49. עם תחילת הדיונים של הוועדה לשינוי מעמד הספרייה הלאומית, קיבלה על עצמה האוניברסיטה העברית את האחריות להסדר המעבר של עובדי בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, שכיום הם עובדי האוניברסיטה לכל דבר, אל חברת בית הספרים הלאומי, שתהיה גוף משפטי נפרד, אף כי בבעלות מלאה של האוניברסיטה. המעבר של עובדים יכול להיעשות בדרכים שונות, בהתחשב בנסיבות אישיות ובשיקולים נוספים בכל מקרה ומקרה, כגון, העברה תוך שמירת זכויות, השאלה, ועוד.

האוניברסיטה העברית הסכימה לאפשר לעובדי בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי פרישה מוקדמת, במסגרת תכנית הפרישה החלה על כלל העובדים של האוניברסיטה העברית, ולשאת במימון של הסדרי הפרישה. חברת בית הספרים הלאומי תפעל לגיוס עובדים חדשים לפי הצרכים. העובדים החדשים יהיו עובדי החברה ולא עובדי האוניברסיטה. הדרך לגיוס העובדים ושכר העובדים שיתקבלו לאחר שחברת בית הספרים הלאומי תוקם, לא יהיו בהכרח זהים לאלה הנוהגים באוניברסיטה העברית. על העובדים בבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי ראו עוד דו"ח ועדת הבדיקה הבינלאומית, להלן נספח ב', עמ' 20–21.

פרק טו : היחסים עם האוניברסיטה העברית

50. במהלך תקופת המעבר צריך יהיה לערוך הסכמים עם האוניברסיטה העברית שיסדירו עניינים הקשורים להעברת כספים מן האוניברסיטה אל הספרייה הלאומית ועניינים נוספים הקשורים להקמה ולתפקוד של הספרייה הלאומית. ההסכמים יערכו בין האוניברסיטה העברית (או חברת בית הספרים הלאומי) לבין הספרייה הלאומית, או המדינה, או גורמים אחרים לפי העניין.

אם יוחלט כי בניין לידי דייוויס יהיה חלק מן הספרייה הלאומית, וכי הבניין החדש יוקם אף הוא בקמפוס גבעת רם של האוניברסיטה העברית, צריך יהיה לערוך הסכם עם האוניברסיטה העברית, בתיאום עם מינהל מקרקעי ישראל ובהתאם להסכם החכירה שבין האוניברסיטה לבין המינהל, לפיו יועברו המקרקעין אל הספרייה הלאומית. הוועדה ממליצה כי המקרקעין יועברו אל הספרייה הלאומית בחכירה (או בחכירת משנה) לדורות, ללא תמורה כספית.

51. כמו כן צריך יהיה לערוך הסכם לגבי העברת אוספים ואוצרות המוחזקים כיום בבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי אל הספרייה הלאומית. האוספים כוללים למעלה מחמישה מליון פריטים המאוחסנים בבניין לידי דייוויס ובמחסנים ברחבי ירושלים: ספרים, כתבי עת, תצלומים, מפות, קלטות, ועוד. הוועדה ממליצה כי אוספים אלה יועברו על ידי האוניברסיטה העברית אל הספרייה הלאומית במתנה או בהשאלה מתמדת שתהיה מסוייגת בתנאים מוסכמים לגבי גורל הספרים בנסיבות יוצאות דופן, כמו פירוק הספרייה הלאומית.

52. שאלה מתעוררת לגבי האוצרות שבידי האוניברסיטה העברית. אוצרות הוא ביטוי המשמש לתאור פריטים מסוימים הנכללים באוספים המוחזקים על ידי בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי. אלה הם פריטים נדירים, חשובים ויקרים במיוחד, בשל ערכם מבחינה לאומית, בשל משקלם מבחינה תרבותית או בשל טעם אחר, כגון, ספרים מראשית ימי הדפוס או כתבי יד יהודיים עתיקים. האוצרות שמורים בבניין לידי דייוויס במחסן מוגן ובאגף ארכיונים מוגנים.

הוועדה לשינוי מעמד הספרייה הלאומית סבורה כי האוצרות, אף כי הם נמצאים רובם ככולם בבעלות האוניברסיטה העברית, הם בגדר נכסים לאומיים. יתירה מזאת, הפריטים שנוצרו לפני שנת 1700 מוגדרים כעתיקות על ידי חוק העתיקות,

התשל"ח-1978, והם מוגנים על ידי חוק זה. הוועדה סבורה כי לא ייתכן שתוקם ספרייה לאומית בלי שהאוצרות יהיו בידיה של הספרייה לצורך שמירה ושימור, למטרת עיון מבוקר על ידי חוקרים, ובמיוחד לצורך תצוגה לציבור הרחב.

האוניברסיטה העברית מכירה בצורך זה והיא מוכנה להעביר את האוצרות לרשות הספרייה הלאומית. אולם האוניברסיטה אינה מוכנה להעביר לספרייה הלאומית את הבעלות על האוצרות, וייתכן כי לגבי פריטים מסויימים שנתרמו לאוניברסיטה בתנאים מגבילים היא אף אינה רשאית להעביר את הבעלות עליהם לגוף אחר. לפיכך האוניברסיטה העברית מציעה כי האוצרות יועברו אל הספרייה הלאומית בהשאלה לתקופה ארוכה.

הוועדה סבורה כי במצב הקיים ניתן לקבל את הצעת האוניברסיטה ובלבד שהתנאים בהם האוצרות יועברו מן האוניברסיטה העברית אל הספרייה הלאומית לא יפגעו ביכולת הספרייה לעשות בהם שימוש ראוי.

בהקשר זה השאלה הראשונה היא, מה הם האוצרות שלא יועברו מן האוניברסיטה אל הספרייה אלא בהשאלה. מן הראוי להגדיר או לתאר את האוצרות בצורה מדוייקת שתמנע מחלוקת בשלב שלאחר הקמת הספרייה. לצורך זה נתבקש מנהל בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, פרופ' יורם צפירי, להכין ולהגיש לוועדה הגדרה או תיאור של האוצרות. על פי התיאור שהוגש לוועדה, האוצרות כוללים עשרות ספרי עריסה (אינקונבולה) שיצאו לאור מאז ראשית ימי הדפוס ועד שנת 1500; אלפי ספרים שהודפסו עד שנת 1700; ספרים נדירים אחרים; מפות עתיקות; אלפי כתבי יד, בעברית ובשפות אחרות, שנכתבו החל מהמאה העשירית; וכן אוספים מיוחדים וארכיונים אישיים של אנשי רוח ומדע. בין האוצרות ראוי לציין, לדוגמא, את כתב היד של הרמב"ם, תנ"ך דמשק, ארכיון אחד העם, ארכיון אייזיק ניוטון, תצלומי אויר של ארץ ישראל מתקופת מלחמת העולם הראשונה. התיאור שהוגש לוועדה נותן תמונה על ההיקף והחשיבות של האוצרות. עם זאת, הוא אינו קובע בצורה מדוייקת מה הם האוצרות, ואינו מאפשר לקבוע מה הם הפריטים שראוי לכלול ברשימת האוצרות ומה הם הפריטים, שאף כי הם שמורים במחסן מוגן, אפשר וראוי שלא לכלול אותם ברשימת האוצרות. כפי שמנהל בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי כתב, קשה מאוד לברר ולהחליט מהו כתב יד שראוי להיחשב אוצר ומהו כתב יד שחשיבותו פחותה מן הבחינה המדעית, התרבותית והכספית. מן הראוי לכן לערוך בירור זה במועד מוקדם ולהכין רשימה מדוייקת של האוצרות שיימסרו על ידי האוניברסיטה העברית לספרייה הלאומית בהשאלה. ברור כי מבחינת הספרייה הלאומית עדיף שהרשימה תהיה מצומצמת ככל שניתן. בסופו של בירור, רשימת האוצרות תהווה חלק מן ההסכם שייערך עם האוניברסיטה העברית לפני הקמת הספרייה הלאומית.

ההסכם שייערך עם האוניברסיטה העברית יצטרך לקבוע גם את משך תקופת

ההשאלה, את התנאים בהם יישמרו האוצרות על ידי הספריה הלאומית ואת הנסיבות בהן האוניברסיטה העברית תוכל להוציא אוצרות מסוימים מן הספריה. בין היתר, הספריה הלאומית תצטרך להתחייב בפני האוניברסיטה העברית כי האוצרות יישמרו ויטופלו בתנאים טובים כפי שנדרש על פי סטנדרטים בינלאומיים מתקדמים כדי לשמור כיאות על אוצרות מסוג זה. האוניברסיטה תהיה רשאית לקיים מעקב ובקרה מעת לעת כדי לוודא שאכן האוצרות נשמרים בתנאים המוסכמים.

בהסכם ייקבעו גם הנסיבות בהן האוניברסיטה העברית תהיה רשאית להחזיר אוצרות לחזקתה. העיקרון המנחה לעניין זה יהיה, שהספריה תוכל לסמוך על כך שבמהלך הדברים התקין האוצרות יישארו בחזקתה ללא הגבלת זמן, והאוניברסיטה תהיה מנועה, לדוגמא, להוציא באופן שרירותי פריט מרכזי הנמצא בתצוגה מתמדת במוזיאון הספר. לפיכך ראוי יהיה לפרט בהסכם את הנסיבות שיצדיקו הוצאת פריט מן האוצרות המוחזקים על ידי הספריה הלאומית והעברתו אל האוניברסיטה העברית. החלטה להוציא פריט מן האוצרות תצטרך להינתן בהתראה מוקדמת של פרק זמן שייקבע, לדוגמא, התראה מוקדמת של שנה. ראוי יהיה גם לקבוע בהסכם דרך ליישוב מחלוקת בין האוניברסיטה העברית לבין הספריה הלאומית בשאלה אם נתקיימו הנסיבות המצדיקות החלטה כזאת.

בהתחשב באפשרות של האוניברסיטה העברית להחזיר אוצרות לחזקתה, מן הראוי שתקופת ההשאלה תהיה ממושכת. הוועדה ממליצה כי האוצרות יושאלו, בתנאים האמורים, לתקופה ארוכה (כגון 25 שנים או של 49 שנים), עם אפשרות של הארכת התקופה. פרטים נוספים (כגון, בשאלה אם ניתן יהיה למכור או להשאל פריט מן האוצרות) יוסדרו בהסכם שייערך לעניין זה.

53. לבקשת האוניברסיטה העברית יערך גם הסכם בין האוניברסיטה לבין הספריה הלאומית בו יקבע כי הספריה הלאומית תשמש גם כספריית המחקר המרכזית של האוניברסיטה העברית במדעי הרוח, ובמיוחד בתחומים של מדעי היהדות, המזרח התיכון והאיסלאם. הטעם לכך הוא, שבתחומים אחרים האוניברסיטה העברית הקימה במשך הזמן ספריות מקצועיות בפקולטאות, בתי ספר ומחלקות שונות. לספריות אלה יש קיום נפרד מבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, והן משמשות את צורכי ההוראה והמחקר של הפקולטאות, בתי הספר והמחלקות. כאלה הן, לדוגמא, הספריות של הפקולטה למשפטים ובית הספר לרפואה. הקמת הספריה הלאומית, והעברת האוספים מבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי אל הספריה הלאומית, לא תפגע בספריות אלה. המצב שונה בתחום מדעי הרוח. אמנם האוניברסיטה העברית הקימה בקמפוס הר הצופים ספריה בתחום זה המשמשת את צורכי ההוראה של תלמידים לתואר ראשון

ובמידת-מה גם לתואר שני, אולם ספריה זאת אינה מספיקה לצורך מחקר ברמה גבוהה יותר של מורים ותלמידים בתחום זה. לפיכך האוספים המצויים בבית הספרים בתחום מדעי הרוח חיוניים לתפקוד תקין של הפקולטה למדעי הרוח. אין כוונה או טעם להוציא עכשיו אוספים אלה מבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי כדי להקים ספריה נפרדת בפקולטה למדעי הרוח, ואף אין כוונה או טעם להתחיל ברכישת אוספים לצורך הקמת ספריה נפרדת כזאת. במצב זה ברור כי האוספים הקיימים ימשיכו לשמש את המורים והתלמידים של הפקולטה למדעי הרוח כספריית מחקר מרכזית גם לאחר שהם יועברו אל הספריה הלאומית. בהקשר זה ראוי לציין כי מועצת הפקולטה למדעי הרוח של האוניברסיטה העברית החליטה (ביום 26.2.03) כי "בית הספרים שימש עד כה וישמש גם בעתיד כספריית המחקר העיקרית של הפקולטה למדעי הרוח. הפקולטה מבקשת ששיתוף הפעולה בין חברה ובין בית הספרים הלאומי יישמר ויובטח גם בעתיד, בעיקר בתחום בניית האוספים והרכישה". הספריה הלאומית תצטרך להתחשב בכך בנוגע למדיניות הרכישה ולפעול (בתיאום עם המורים של הפקולטה למדעי הרוח) כדי שאוספים אלה יעודכנו ויטופחו באופן שהם יוכלו לשמש כראוי את צורכי ההוראה והמחקר של פקולטה זאת. כך הומלץ על ידי ועדת הבדיקה הבינלאומית. גם ועדה זאת רואה בחיוב את הקשר בתחום זה בין הספריה הלאומית לבין האוניברסיטה העברית. קשר זה, שיהיה בו כדי לשרת גם את המטרות של הספריה הלאומית, יצטרך למצוא ביטוי בהסכם שיערך בין האוניברסיטה העברית לבין הספריה הלאומית. ראוי לציין כי מבחינת הספריה הלאומית יהיה מקום, וצפויה גם תועלת, מקשר דומה עם מוסדות מחקר אחרים, אם ירצו בכך, בתנאים שיוסכם עליהם בין הספריה הלאומית לבין כל מוסד כזה.

54. נוסף לכך יהיה צורך לערוך הסכם בין האוניברסיטה העברית לבין הספריה הלאומית בנוגע לאספקת שירותים על ידי האוניברסיטה העברית לספריה הלאומית. האוניברסיטה העברית מספקת לבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בבניין לידי דייויס שבקמפוס גבעת-רם שירותים שונים: חשמל, ביוב, נגישות, אבטחה, מיחשוב ועוד. האוניברסיטה תמשיך לספק שירותים שונים לבניין לידי דייויס גם כאשר ישמש את הספריה הלאומית. היא תספק שירותים שונים גם לבניין הנוסף של הספריה הלאומית אם יוחלט להקים גם אותו בקמפוס גבעת-רם. לפיכך צריך יהיה להסדיר את אספקת השירותים בהסכם. העיקרון שבהסכם זה יהיה שהשירותים יסופקו על ידי האוניברסיטה העברית לספריה הלאומית על בסיס חישובים כלכליים כפי שייקבע בהסכם.

הוועדה ממליצה שתוקם ועדת תיאום, משותפת לספריה הלאומית ולאוניברסיטה העברית, שתטפל באופן שוטף בבעיות שיתעוררו בתחום זה.

פרק טז: לוח זמנים

55. הוועדה ממליצה על לוח זמנים לקידום ההליך של הקמת הספרייה הלאומית כדלקמן:
- א. אפריל 2004–דצמבר 2004: הקמה של חברת בית הספרים הלאומי כחברה-בת של האוניברסיטה העברית; מינוי דירקטוריון ומנכ"ל; אישור מבנה ארגוני חדש; אישור תוכנית עבודה לשנת 2005.
- ב. ינואר 2005–דצמבר 2006: הרצה של חברת בית הספרים הלאומי; הכנת תכנית רב-שנתית לפיתוח בית הספרים, לרבות הגדלת התקציב השנתי; הליכי ארגון והתייעלות; עריכת הסכמים עם הממשלה ועם האוניברסיטה העברית; קידום חוק הספרייה הלאומית; צעדים להקמת הבניין הנוסף.
- ג. שנת 2007: הקמת הספרייה הלאומית כגוף עצמאי.
- לפירוט נוסף של לוח הזמנים ראו דו"ח ועדת המשנה לכספים, ארגון ותשתיות, פרק אחרון (סיכום ההמלצות ולוחות הזמנים).

פרק יז: שיתוף יד הנדיב

56. הוועדה מייחסת חשיבות מירבית לשיתוף יד הנדיב במהלך הקמת הספרייה הלאומית. יד הנדיב היתה שותפה למהלך זה מתחילתו ועד היום. היא החליטה, יחד עם משרד החינוך, התרבות והספורט והאוניברסיטה העברית, על מינוי ועדת הבדיקה הבינלאומית, ותמכה בוועדה זאת עד שהגישה את הדו"ח שלה ביוני 1998. לאחר מכן היא שותפה במהלך שהוביל את נשיא האוניברסיטה העברית למנות את הוועדה לשינוי מעמד הספרייה הלאומית. ועדות אלה התבססו על הנחה שיד הנדיב מייחסת חשיבות רבה להקמת ספרייה לאומית לעם היהודי ולמדינת ישראל, ומוכנה באופן עקרוני לתרום את הסיוע הנדרש לצורך הקמת ספרייה כזאת שתפעל כגוף עצמאי על בסיס טכנולוגיה מודרנית, תמלא תפקיד משמעותי בחיי התרבות ובפעילות החינוכית בישראל, ואף תשרת את הציבור המעוניין מחוץ לישראל, ובמיוחד את הקהילות היהודיות. חזון הספרייה הלאומית, כפי שוועדה זאת התוותה אותו, לא יוכל להתממש ללא סיוע כזה מצד יד הנדיב.

הוועדה מניחה כי לאחר שהאוניברסיטה העברית תאמץ את דו"ח הוועדה, ובהתאם לדו"ח זה תוקם חברת בית הספרים הלאומי, יתקיימו מגעים בין האוניברסיטה העברית, חברת בית הספרים הלאומי ויד הנדיב, במטרה לנקוט את כל הצעדים הנדרשים כדי להקים את הספרייה הלאומית כגוף עצמאי. אחד הצעדים המרכזיים שיידרשו בשלב זה הוא מהלך של קליטת טכנולוגיה מודרנית שתאפשר לספרייה הלאומית למלא כראוי את התפקידים המיועדים לה בתחום התרבות והחינוך, תוך פתיחות ונגישות מירבית לציבור הרחב. מהלך זה לא יצלח ללא תרומה חיצונית. הוועדה מקווה כי יד הנדיב תראה לנכון להעלות את התרומה שתידרש בשלב זה, ובכך גם להכשיר את הקרקע לשלב הבא של הקמת הספרייה הלאומית.

על רקע הפעילות וההישגים של חברת בית הספרים הלאומי בתקופת המעבר אמורה להתקבל בשנת 2007 החלטה, אף היא בשיתוף יד הנדיב, אם ניתן וראוי להקים במועד זה את הספרייה הלאומית.

פרק יח : שיתוף הממשלה

57. המהלך של הקמת הספרייה הלאומית ננקט מלכתחילה בשיתוף משרד החינוך, התרבות והספורט, שהיה אחד הגופים שנתנו חסות לוועדת הבדיקה הבינלאומית. משרד החינוך והתרבות אף שלח משקיף שליווה את עבודת הוועדה לשינוי מעמד הספרייה הלאומית. הוועדה רואה בכך אות לחשיבות הרבה שמשרד החינוך והתרבות מייחס להקמת ספרייה לאומית לעם היהודי ולמדינת ישראל, שתפעל בתיאום עם המשרד גם בתחום התרבות והחינוך. אכן, אין להעלות על הדעת הקמת ספרייה לאומית ללא אישור, מעורבות ותמיכה של הממשלה, הפועלת בשם המדינה. תמיכת הממשלה, שבתחום זה היא מיוצגת על ידי משרד החינוך והתרבות, חיונית להצלחת המהלך המוביל להקמת ספרייה לאומית, ולאחר מכן לפעולה תקינה וראויה של הספרייה.

תמיכת הממשלה נדרשת לא רק באופן עקרוני, לעצם המהלך של הקמת ספרייה לאומית כגוף עצמאי, אלא גם באופן מעשי בשלבים שונים של המהלך.

בשלב הראשון צריך להבטיח כי המימון שאוצר המדינה נותן כיום לבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, באמצעות האוניברסיטה העברית, יינתן גם לאחר שהאוניברסיטה העברית תשנה את המעמד של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי ממעמד של יחידה אוניברסיטאית למעמד של חברה-בת לפי חוק החברות, בהתאם להמלצה של ועדה זאת. בלי מימון זה המהלך של הקמת הספרייה הלאומית לא יצא לדרכו.

בתקופת המעבר, לאחר שתוקם חברת בית הספרים הלאומי, יידרש שיתוף פעולה בין הממשלה, האוניברסיטה העברית וחברת בית הספרים הלאומי לצורך קידום החקיקה של חוק הספרייה הלאומית. חוק כזה נדרש גם כדי להקנות לספרייה שתוקם הכרה ומעמד של ספרייה לאומית וגם כדי לפתור בעיות מעשיות הקשורות בהקמה ובתפקוד של הספרייה הלאומית. דיונים על ניסוח חוק כזה התקיימו בין הוועדה לבין גורמים מוסמכים במשרד המשפטים תוך שיתוף היועצת המשפטית של משרד החינוך והתרבות. על רקע דיונים אלה גיבשה הוועדה הצעת נוסח לחוק כזה, שיוכל לשמש בסיס לדיונים לקראת ניסוח הצעת חוק ממשלתית, בשלב מוקדם ככל שניתן בתקופת המעבר.

הקמת הספרייה הלאומית תהיה מותנית בהבטחה מראש של מימון מאוצר המדינה, שיאפשר לספרייה למלא את התפקידים המיועדים לה, כפי שמקובל

במדינות אחרות. הוועדה מקווה כי המימון הנדרש לקליטת טכנולוגיה מודרנית בתקופת המעבר, וכן גם המימון הנדרש להקמת מבנה ראוי לספרייה הלאומית, יבואו כתרומה מגורם חיצוני. אולם המימון השוטף של פעילות הספרייה צריך לבוא ממקורות אחרים. הוועדה ממליצה כי המדינה תיתן תמיכה לתקציב השנתי של הספרייה הלאומית בשעור 50%, ויתרת התקציב תכוסה מתמיכה של האוניברסיטה העברית בשעור 25% ומהכנסות עצמיות של הספרייה בשעור 25%.

עניינים נוספים הקשורים להקמה ולתפקוד של הספרייה הלאומית יחייבו מגע שוטף ושיתוף פעולה בין הממשלה, האוניברסיטה העברית וחברת בית הספרים הלאומי. הוועדה מניחה כי לאחר שהאוניברסיטה העברית תאמץ את דו"ח הוועדה, יתקיימו מגעים בין האוניברסיטה העברית לבין הגורמים המוסמכים בממשלה, בראש ובראשונה משרד החינוך והתרבות, כדי לקדם את המהלך של הקמת הספרייה הלאומית בהתאם להמלצות של ועדה זאת. באופן מיוחד יתבקש שיתוף פעולה בין משרד החינוך והתרבות לבין הספרייה הלאומית לצורך פיתוח ויישום תוכניות בתחום התרבות והחינוך לציבור התלמידים ולציבור הרחב. הוועדה מקווה כי הגורמים המוסמכים בממשלה יושיטו את הסיוע הנדרש כדי לאפשר את הקמת הספרייה הלאומית ובכך לקדם את המחקר, התרבות והחינוך.

פרק יט : סיכום

58. הוועדה לשינוי מעמד הספריה הלאומית נתבקשה להציע דרך להקמת ספריה לאומית שתשלב בקרבה את בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי הפועל במסגרת האוניברסיטה העברית מאז הקמתה בשנת 1925. הרקע להקמת הוועדה היה ההכרה שבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, אף שהגיע להישגים מרשימים בפיתוח ספריה גדולה וחשובה, אינו מצליח למלא באופן ראוי את התפקידים המקובלים של ספריה לאומית מודרנית, והוא אף מתקשה, נוכח מחסור במשאבים, לשמור על רמה ראוייה לספריית מחקר אוניברסיטאית. משרד החינוך ויד הנדיב, שהיו מודעים למצב זה, נתנו יד להקמתה של ועדת הבדיקה הבינלאומית (בשנת 1996). ועדת הבדיקה הבינלאומית הציעה להקים ספריה לאומית מודרנית כגוף עצמאי. יד הנדיב הביעה נכונות עקרונית להעלות תרומה להקמת ספריה כזאת. על רקע זה גילתה האוניברסיטה העברית נכונות עקרונית להעביר את האוספים של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, ואת הבניין המשמש את בית הספרים, כיסוד לספריה הלאומית.

הוועדה לשינוי מעמד הספריה הלאומית סבורה כי נודעת חשיבות רבה להקמת ספריה שתהיה הספריה הלאומית של מדינת ישראל ושל העם היהודי ותמלא את התפקידים המקובלים של ספריה לאומית מודרנית. ספריה לאומית מודרנית אמורה להיות נגישה ביותר לציבור הרחב, באמצעות טכנולוגיה מודרנית, פעילה כמרכז תרבותי ומעורבת במערכת החינוך. הספריה הלאומית תשלב בקרבה את האוספים של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי. עם זאת, לצורך תפקוד ראוי של ספריה כזאת יש צורך להקים בניין נוסף שיותאם לצורכי הספריה, ולבסס את הפעילות השוטפת על טכנולוגיה מודרנית.

הוועדה ממליצה כי הספריה הלאומית תוקם במתכונת של חברה לתועלת הציבור שמניותיה יחזקו, בחלקים שייקבעו, בידי המדינה, בידי האוניברסיטה העברית ובידי גופים ציבוריים נוספים.

כשלב מעבר, הוועדה ממליצה שבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, שכיום הוא מהווה מחלקה אוניברסיטאית, יאוגד בהקדם במתכונת של חברה-בת של האוניברסיטה העברית. בתקופת המעבר, שתימשך לפי הערכה עד שלוש שנים, יינקטו צעדים שונים לארגון מחדש של בית הספרים ולהכנתו לקראת השלב הבא, בו תוקם הספריה הלאומית.

הוועדה מעלה בדו"ח זה המלצות לגבי הצעדים שיש לנקוט לצורך זה.

פרק כ : עיקר ההמלצות

59. להלן עיקר ההמלצות של הוועדה לשינוי מעמד הספריה הלאומית:

1. יש להקים ספריה שתהיה הספריה הלאומית של העם היהודי ושל מדינת ישראל. ראו לעיל סעיפים 15–19.
2. הספריה הלאומית תכלול את בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, הפועל כיום כיחידה של האוניברסיטה העברית, אך היא תהיה נפרדת מן האוניברסיטה העברית ותפעל כגוף עצמאי. ראו לעיל סעיפים 15–19.
3. הספריה הלאומית אמורה למלא את התפקידים המקובלים של ספריה לאומית מודרנית, ובכלל זה את התפקיד של ספריית מחקר מרכזית בישראל. היא תציב לעצמה כמטרה מיוחדת את האיסוף, הטיפוח וההצגה של אוצרות הרוח של העם היהודי ושל מדינת ישראל. הספריה הלאומית תצטרך לעשות שימוש בטכנולוגיה מודרנית כדי להיות נגישה בכל בית. היא אמורה לפעול כמרכז תרבותי ולהשתלב בפעילות חינוכית. כמו כן עליה לשמש גורם מתאם ומנחה בתחום הספרנות לספריות ציבוריות בישראל. ראו לעיל סעיפים 15–20.
4. הספריה הלאומית תוקם כחברה לתועלת הציבור לפי חוק החברות. התקנון של החברה יכלול הוראות מסוימות המתחייבות מן המהות המיוחדת של ספריה לאומית, כגון, הוראה מגבילה לעניין האפשרות למכור ספרים או כתבי־יד עתיקים וחשובים במיוחד. ראו לעיל סעיפים 21–25.
5. יש צורך בתקופת מעבר לפני הקמת הספריה הלאומית. לצורך זה ראוי יהיה לשנות בהקדם האפשרי את המעמד של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי ממעמד של מחלקה באוניברסיטה למעמד של חברה־בת של האוניברסיטה. התקנון של חברה זו (להלן – חברת בית הספרים הלאומי) יקבע לחברה אותם מטרות ותפקידים שיקבעו לאחר מכן לספריה הלאומית, ויעמיד בראשה דירקטוריון מקצועי וייצוגי, שרוב חבריו יבואו מחוץ לאוניברסיטה העברית. הדירקטוריון ינקוט בצעדים הנדרשים כדי לארגן מחדש את בית הספרים ולייעל אותו, ובכלל זה להנהיג בו טכנולוגיה מודרנית, כדי להכשיר אותו להקמת הספריה הלאומית. תקופת המעבר תימשך עד שלוש שנים. ראו לעיל סעיפים 26–32.

6. הוועדה רואה צורך בחקיקת חוק שיקנה לספריה, אף שתוקם כחברה, הכרה כספריה לאומית. חוק זה יצטרך לכלול גם הוראות הנדרשות כדי לאפשר לספריה למלא כראוי את התפקידים של ספריה לאומית. בין היתר, צריך יהיה לקבוע בחוק את החובה להעביר אל הספריה הלאומית (במקום החובה המוטלת כיום להעביר אל בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי) שני עותקים מכל ספר, מכל עיתון, ומכל תקליט וסרט היוצאים לאור בישראל; את התפקיד של הספריה הלאומית לשמש גורם מתאם ומנחה בתחום הספרנות לספריות ציבוריות; את האפשרות לתת לספריה הלאומית תמיכה כספית באמצעות המועצה להשכלה גבוהה; את הפטור מהוראות חוק החלות על חברות ממשלתיות ומפיקוח של רשות החברות הממשלתיות. ראו לעיל סעיפים 33–34.
7. הבעלות על הספריה הלאומית תתחלק בין המדינה לבין גופים ציבוריים אחרים. הוועדה ממליצה כי 50% מן המניות בחברת הספריה הלאומית יוקצו למדינה ו-25% מן המניות יוקצו לאוניברסיטה העברית. יתר המניות יוצעו לסוכנות היהודית ולמוסדות ציבוריים בתנאים שיוסכם עליהם. כמו כן צריך יהיה לקבוע הסדר שיבטיח כי השימוש במניות שיהיו בידי המדינה יעשה באופן שיבטיח ניהול מקצועי וענייני ללא מעורבות ממשלתית בניהול הספריה. הסדר כזה מוצע על ידי הוועדה. ראו לעיל סעיפים 35–36.
8. הדירקטוריון של הספריה הלאומית יהיה מורכב בחלקו מחברים בסגל האקדמי של האוניברסיטה העברית ושל מוסדות אחרים להשכלה גבוהה ובחלקו מנציגי ציבור ומומחים בתחומים שונים. המנהל הכללי של הספריה ימונה על ידי הדירקטוריון בהתחשב בהמלצה של ועדת חיפוש. ראו לעיל סעיף 38.
9. האסיפה הכללית של בעלי המניות בספריה הלאומית תמנה חבר נאמנים שימנה כשלושים חברים בעלי מעמד ציבורי בישראל ומחוץ לישראל, שיסייע לספריה בעצה וכן גם בגיוס תרומות. ראו לעיל סעיף 38.
10. הספריה הלאומית תקים ותקיים את מוזיאון הספר, תוך מתן דגש על הספר היהודי. ראו לעיל סעיף 39.
11. מקום המושב של הספריה הלאומית יהיה בירושלים. יהיה צורך להקים בניין חדש לשימושה של הספריה. שאלת המיקום של בניין זה מחייבת בירורים נוספים. ראו לעיל סעיפים 40–41.
12. יש להדגיש את חשיבות הטכנולוגיה המודרנית כמכשיר לשיפור השירותים, להגברת הנגישות ולפיתוח הפעילות התרבותית והחינוכית של הספריה הלאומית. בהתאם לכך ראוי להכין תוכנית חומש לפיתוח טכנולוגי של הספריה. ראו לעיל סעיפים 42–43.

13. הוועדה סבורה כי יש להגדיל בהדרגה את התקציב של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי. כיום התקציב השנתי (כולל שווי השירותים שבית הספרים מקבל מן האוניברסיטה העברית) הוא כ-60 מליון ש"ח. ראוי להגדיל את התקציב השנתי עד תום תקופת המעבר עד כ-75 מליון ש"ח. לאחר הקמת הספרייה הלאומית ראוי יהיה לפעול להגדלת התקציב השנתי עד 90 מליון ש"ח. החלוקה המומלצת של התקציב השנתי היא זאת: המדינה – 50%; האוניברסיטה העברית – 25%; הכנסות עצמיות – 25%. ראו לעיל סעיפים 44–48.

14. האוניברסיטה העברית קיבלה על עצמה להסדיר את המעבר של העובדים בבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי אל חברת בית הספרים הלאומי, ולאחר מכן אל הספרייה הלאומית, בהתחשב בנסיבות האישיות של כל עובד. ראו לעיל סעיף 49.

15. במהלך תקופת המעבר צריך יהיה לערוך הסכמים עם האוניברסיטה העברית בעניינים שונים הקשורים להקמה ולתפקוד של הספרייה הלאומית. ההסכמים אמורים לכלול בין היתר, הסדר להעברת האוספים של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי אל הספרייה הלאומית ללא תמורה כספית; הסדר השאלה לתקופה ממושכת ובתנאים מוסכמים של אוצרות (כלומר, ספרים עתיקים, כתבי-יד מיוחדים, וכו') המוחזקים בידי בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי לשימוש הספרייה הלאומית. כמו כן ייקבע בהסכם כי הספרייה הלאומית תמשיך לשמש ספריית מחקר מרכזית של האוניברסיטה העברית בתחום מדעי הרוח. נוסף לכך צריך יהיה לערוך הסכם עם האוניברסיטה העברית בנוגע לאספקת שירותים שונים על ידי האוניברסיטה לספרייה הלאומית. לצורך הטיפול השוטף באספקת שירותים אלה מן הראוי יהיה להקים ועדת תיאום משותפת לספרייה הלאומית ולאוניברסיטה העברית. ראו לעיל סעיפים 50–54.

60. ההמלצות של ועדה זאת, גם לאחר שיאומצו על ידי האוניברסיטה העברית, לא יוכלו להתממש ללא תמיכה מצד הממשלה, ובמיוחד משרד החינוך והתרבות, ומצד יד הנדיב.

הוועדה מניחה כי גם הממשלה וגם יד הנדיב מודעות לכך שהמשך המצב הקיים בבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי יגרום תוצאות קשות בתחום המחקר והתרבות, וכי הן גם מכירות בחשיבות הרבה של הקמת ספרייה לאומית מודרנית, נגישה ופעילה גם בתחום התרבות והחינוך. לפיכך הוועדה מקווה כי האוניברסיטה העברית, הממשלה ויד הנדיב ישתפו פעולה בהתאם להמלצות הוועדה כדי לממש את חזון הספרייה הלאומית.

חלק שני: הדו"ח

נחתם בירושלים בחודש שבט תשס"ד, פברואר 2004.

יוסף הקר	דוד בלומברג	יצחק זמיר (יו"ר)
עמוס חורב	משה זכאי	משה ויגדור
יורם צפריר	דוד מילגרום	צבי יוכמן

חלק שלישי

נספחים

נספח א'
ועדת המשנה לכספים, ארגון ותשתיות
דוח מסכם

דוד בלומברג, יושב-ראש
אלחנן אדלר
משה ויגדור
צבי יוכמן
דוד מילגרום
יורם צפירי
חיים הלפרין (משקיף)

מרכז הועדה: אלי הורביץ

תוכן העניינים

74		מבוא
77		א. מבנה המוסדות
80		ב. ארגון וניהול
87		ג. טכנולוגיה
91		ד. תקציב
97		ה. משכן הקבע
102		סיכום ההמלצות ולוחות זמנים

מבוא

ספרייה לאומית מודרנית נבנית על שני יסודות עיקריים – אוספים; ונגישות אליהם. בעבר התמקדו ספריות לאומיות בניהול, פיתוח, אחסון, קטלוג ושימור של האוספים. ספרייה שימשה כבית אוצר לנכסי מורשת ותרבות שיש להגן ולשמור עליהם מכל משמר ופגע, בעוד שהגישה אליה הייתה זכות שנשמרה ליחידי סגולה. מתקופת ההשכלה נדרשו ספריות לאומיות לשאלת הרחבת הנגישות אל האוספים. האוספים נותרו במרכז העניין והעשייה ולצידם הצטרפו 'תפקידים נוספים'. שערי הספרייה נפתחו אט-אט לציבור תוך הצבת תנאים ומגבלות.

בעשורים האחרונים חלה מהפכה של ממש בספריות לאומיות בעולם. התפתחויות בשדה התרבות, בחברה ובטכנולוגיה מציבות סימני שאלה באשר לתפקידה ואופן פעולתה של ספרייה לאומית במאה העשרים ואחת. ספריות לאומיות בעולם מסמנות כיום דרך חדשה, כאשר הן שמות במרכז ההוויה שלהן את שאלת השימוש של הציבור הרחב באוספים. בראש סדר היום וסדר העדיפות נמצאים נושאים, כגון שילוב של טכנולוגיה, תכניות לימודים, בתי ספר, הציבור הרחב, תצוגות, תיירות, אירועי תרבות ופנאי. כדי לשרוד את תמורות הזמן שואפת ספרייה לאומית להפוך מגוף סגור ומופנם למוסד ציבורי פעיל וחיוני בחיי התרבות המודרניים.

להלן, כדוגמה, המדיניות הנהוגה באחת מן הספריות הלאומיות החשובות בעולם היא הספרייה הבריטית (The British Library, New Strategic Directions, 2001):

התכנית האסטרטגית הנוכחית נשענת על שני יסודות: נגישות (access) ואוספים (collections). הגשמת התכנית בשני התחומים נשענת על שלושה עקרונות: התמקדות במשתמשים (focus on users), שיתופי פעולה עם מוסדות אחרים וניצול של האינטרנט. כדי להגשים את התכנית מבוצעים שינויים במבנה הארגוני ובפרקטיקה הניהולית של הספרייה... החזון של הספרייה הבריטית הוא להנגיש את המורשת התרבותית, המדעית וההשכלתית של העולם. אוספי הספרייה הבריטית ואוספים גדולים נוספים יהיו נגישים על המדף הוירטואלי של כולם – בעבודה, בבית הספר, באוניברסיטה ובבית... אנו שואפים שהספרייה הבריטית תהיה משמעותית למגוון הרחב ביותר של אנשים ואנו נהיה עמם בקשר בכל מקום וזמן לפי בחירתם. המטרה שלנו היא לספק שירותים שיהיו רלבנטיים, קלים לשימוש ושימלאו את הציפיות של המשתמשים אנחנו

נתמקד בשיפור הנגישות לאוספים שלנו כדי לממש את ערכם (to realize their value). אנחנו נצמצם את פיתוח האוספים בתחומים מסוימים ואפילו נפסיקו כליל, כאשר נשתכנע שנגישות מובטחת על-ידי מוסד אחר. סדר העדיפות שלנו יתמקד בשירותים שתהיה להם השפעה על היקף גדול ככל שניתן של קבוצות משתמשים... נמשיך לפתח חומרים לתכניות לימודים ונעסוק בהדרכה ובהכנה של מורים ותלמידים.

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, המשמש כספרית מחקר מרכזית של האוניברסיטה העברית בתחום מדעי הרוח, ממלא כיום באופן חלקי גם תפקידים של ספרייה לאומית. המהפכה שעוברות ספריות לאומיות בעולם טרם התרחשה בו. בית הספרים מתקשה ליישם כהלכה את תפקידיו המסורתיים, קל וחומר לאמץ גישות ותפקידים חדשים. תמונה זו נצטיירה בפני חברי ועדת הבדיקה הבינלאומית, אשר כתבו בדוח המסכם:

בשנים האחרונות חלה ירידה בתפקודה של הספרייה. תקציבי רכישה הצטמקו במידה מסוכנת. קיצוצים נרחבים שנעשו בכח האדם נתנו את אותותיהם בקטלוג, בשימור ובתחומים אחרים. מעט מדי נעשה לניצול ההתפתחות בטכנולוגיית המידע. שירותים לציבור קוצצו. ניהולה של הספרייה רופף ואינו עומד באתגרים. מגבלות תקציביות חמורות החריפו עוד יותר את ההתנגשות בין התפקידים היהודיים והאוניברסיטאיים של הספרייה, גם בעת שהיא נכשלה בתפקידה כספרייה לאומית יעילה... (להלן, נספח ב' עמ' 4)

...חייבת הספרייה להתחדש: היא חייבת לפתוח את אוספיה במידה רבה ויעילה יותר למלומדים ולקהילה בכללותה; היא חייבת להציע לציבור את השירותים שרק הספרייה הזאת יכולה באמת לספק, וליצור סביבת עבודה שהולמת את מקומה בעולם ההשכלה ובמקום רק לאחסן ספרים (בעיקר מתחת לאדמה), צריכה הספרייה להעמיד אותם לרשות הציבור במקום שיהיה מזמין, נאה לעין ויעיל — כמו ספריות מצוינות רבות כל-כך בחוץ לארץ... בהמלצותינו אנו מתכוונים לארגון מחדש יסודי בכל התחומים — הנהלה וניהול, מימון, מדיניות ותכנון לטווח רחוק, טכנולוגיה ותשתית. הספרייה צריכה, למעשה, להיוולד מחדש (שם, עמ' 24).

מדוח ועדת הבדיקה הבינלאומית עולה כי כדי לכוון ספרייה לאומית ולהבטיח את עתידה, יש לקיים מספר תנאי יסוד: א. הבטחת תקציב שנתי הדרוש לתפעול בית הספרים ולפיתוחו לפי תכנית רב-שנתית.

- ב. הבטחת עצמאות לבית הספרים, בדגש לשליטה בנכסים, בכספים, במדיניות, בניהול, בתפעול, בתשתיות ובכח האדם.
- ג. הבטחת מעמד לאומי בחוק כמוסד לאומי שאחראי למילוי צרכים חשובים.
- ד. הבטחת התפקוד החיוני של בית הספרים כמוסד ציבורי מודרני ופתוח, בדגש לפעילות חינוך, תרבות ומתן שירות לציבור הרחב.

לאור האמור לעיל, ממליצה הועדה לשינוי מעמד הספריה הלאומית לייסד מחדש את בית הספרים הלאומי כמוסד ציבורי חיוני ובר-קיימא ולהקימו כמוסד עצמאי במעמד לאומי. הועדה ממליצה כי האוניברסיטה העברית תעביר את הספריה לידי גוף עצמאי ונפרד; וכי המדינה תכיר בבית הספרים כמוסד לאומי מתוקף חוק ותקבל אחריות לעיקר התקציב הדרוש לפעילות השוטפת לאורך שנים. כדי להכשיר את הקרקע לכך על בית הספרים לבצע שינוי ארגוני פנימי שמטרתו להפוך את בית הספרים הנוכחי לספריה מן הזן החדש, תוך חיזוק המרכיבים הקלאסיים. יש להתאים את הניהול, הארגון והתפעול של בית הספרים לייעוד של ספריה לאומית שאינה גוף אקדמי אלא מוסד שאמור לספק שירותים ציבוריים באיכות גבוהה. מניסיון ולקחייהן של ספריות לאומיות בעולם, עולה כי מדובר בתהליך מדורג ומורכב.

בשלב ראשון תאגד האוניברסיטה העברית את בית הספרים כחברה בת בבעלותה המלאה לתקופת ביניים של כשנתיים עד שלוש שנים. בתקופה זו, ובהתאם להמלצות הועדה, ימונו דירקטוריון והנהלה, יחתמו הסכמים, יועברו הנכסים ועובדים לחברה, יבוצע תהליך התייעלות, שינוי ארגוני, גיוס עובדים חדשים וגיוס של מימון נוסף, אשר יאפשרו להרחיב את הפעילות לתחומים חדשים. יהיה צורך לרכז מאמץ לפיתוח מקורות תקציביים, לרבות מקורות עצמיים, באמצעות פיתוח וגיוון של מרכזי רווח. בסיוע של יד הנדיב, יגבש דירקטוריון בית הספרים ויישם תכנית לפתיחת האוספים לציבור רחב ומגוון, בדגש לתכניות חינוכיות, תוך רתימה של טכנולוגיה. האוניברסיטה העברית ודירקטוריון בית הספרים יפעלו כדי למלא את התנאים שלעיל, הנדרשים להבטחת עתידה של ספריה לאומית.

עם הצלחת תהליך המעבר בשלב הביניים והבטחת התנאים, הועדה ממליצה כי התכנית תושלם בתאגוד של בית הספרים כמוסד לאומי ועצמאי ובהקמת מבנה חדש וראוי לספריה כפי שהמליצה ועדת הבדיקה הבינלאומית. ההחלטה על המעבר לשלב הקבע, תתקבל, כפי שיובהר להלן, בהחלטה משותפת של שר החינוך, נשיא האוניברסיטה העברית, מנהל יד הנדיב ויושב-ראש הדירקטוריון של חברת בית הספרים הלאומי.

א. מבנה המוסדות

דוח זה אינו עוסק בנושא הבעלות על הספרייה הלאומית, וכפועל יוצא אף לא בנושא האסיפה כללית של הספרייה. על נושאים אלה ראו לעיל בדוח הוועדה (פרק ח: הבעלות; פרק י': המוסדות).

הרכב הדירקטוריון

הדירקטוריון ימנה אחד-עשר חברים, כדלקמן:

- א. שלושה אנשי סגל (לרבות אמריטי) של האוניברסיטה העברית.
- ב. שני חברים (שלושה בשלב הקבע) שהם אנשי סגל (לרבות אמריטי) מאוניברסיטאות ומכללות אחרות.
- ג. ארבעה (שלושה בשלב הקבע) אנשי משק וכלכלה.
- ד. מומחה לספרנות.
- ה. אדם מתחום החינוך והתרבות.

לאוניברסיטה העברית יהיה ייצוג בדירקטוריון יותר מאשר לכל מוסד יחיד אחר. הדירקטוריון ימונה לתקופה של שלוש שנים.

הדירקטוריון ימנה את מנכ"ל בית הספרים הלאומי ויאשר את מינוי נושאי המשרה הבכירים. מנכ"ל בית הספרים ישתתף בישיבות הדירקטוריון, אולם לא יהיה חבר בו.

הנושאים שבהם ידון הדירקטוריון הם: הפעילות השוטפת (דוח מנכ"ל); תכנית רב-שנתית ושנתית; מעקב אחר ביצוע תכנית העבודה; אישור תכנית הביקורת ומעקב אחר ממצאים ויישומם; מדיניות הרכישות ואישור תכנית הרכישות השנתית; מדיניות התקציב ואישור תכנית התקציב השנתית; פעולות חינוך ותרבות; שילוב והטמעה של טכנולוגיה; ואישור הסכמים. מליאת הדירקטוריון תתכנס בשלב הביניים בתדירות של אחת לחודש.

בשלב הקבע יבחן הדירקטוריון את הרכב ועדות הדירקטוריון. בשלב המעבר תפעלנה הוועדות הדירקטוריוניות הבאות:

- א. ועדת ספרנות. תפקידה לגבש את מדיניות רכישות התוכן ופיתוח האוספים של בית הספרים, באישור של דירקטוריון בית הספרים, ולפקח על היישום.
- ב. ועדת מנהל וכספים. תפקידה לגבש את מדיניות התקציב, הניהול הפיננסי

ופיתוח המקורות, לאשר את התכנון התקציבי של תכניות העבודה ולעקוב אחר יישומן; ללוות את תהליך השינוי הארגוני ואת מהלך ההעברה, הפרישה והגיוס של עובדים; ללוות את התהליך של ניתוח הצרכים הפיזיים והכנת פרוגרמה.

ג. ועדת פעילות חינוכית וציבורית. תפקידה לגבש מדיניות ולפקח על יישום תכנית רב־שנתית ושנתית לפתיחת בית הספרים לציבור, באמצעים של חינוך, תצוגות, אירועי תרבות וטכנולוגיה.

ד. ועדת טכנולוגיות מידע ומחשוב. תפקידה לקבוע עקרונות לשילוב של טכנולוגיות בבית הספרים, ולאשר לפקח ולעקוב אחר התקדמות ההטמעה של טכנולוגיות בתהליכי העבודה כחלק מתכנית רב שנתית.

ה. ועדת ביקורת. תפקידה לעמוד על ליקויים, בין השאר תוך התייעצות עם המבקר הפנימי או עם רואה החשבון המבקר, ולהציע לדירקטוריון דרכים לתיקונם; ולהחליט אם לאשר פעולות ועסקאות הטעונות אישור ועדת ביקורת.

לפי החלטת הדירקטוריון ניתן יהיה למנות לוועדות הדירקטוריון ועדות משנה שבהן ישולבו גם מומחים שאינם מבין חברי הדירקטוריון.

אחת לשנה יקיים הדירקטוריון דיון אסטרטגי, שעל פיו יגובשו בין היתר העקרונות לתכנון רב שנתי ולשינויים בו; מדדים לבחינת התקדמות ביישום, תוך לימוד מהתפתחות מתמדת שחלה בספריות לאומיות בעולם ובספריות אחרות בישראל; ויעדים לפיתוח של שיתופי פעולה ויחסי עבודה עם מוסדות בארץ ובעולם, לרבות גנוך המדינה, מוזיאון ישראל, ספריות יודאיקה, ספריות בעולם היהודי וספריות ציבוריות ואוניברסיטאיות במדינת ישראל.

על הדירקטוריון לגבש ביחד עם משרדי הממשלה צעדי חקיקה להכרה במעמדו הלאומי של בית הספרים והסדרת הנושאים הדרושים כאמור בהמלצות הועדה.

חבר נאמנים

כשלב הקבע תמנה האספה הכללית חבר נאמנים שמטרתו ליצור את הגיבוי הציבורי הרחב לפעולתו של בית הספרים בארץ ובחול. חבר הנאמנים ימנה כשלושים חברים בעלי מעמד ציבורי בארץ ובעולם, שבעצם חברותם יקנו מעמד מיוחד לפעולות בית הספרים.

חבר הנאמנים יתכנס אחת לשנה וידון באסטרטגיה הכוללת של בית הספרים, בנושאים בעלי עניין ציבורי, במדיניות גיוס התרומות ובכל עניין נוסף שימצא לנכון.

הנהלה

הנהלת בית הספרים הלאומי תורכב ממנכ"ל בית הספרים וראשי האגפים. הנהלה תהיה אחראית לניהול השוטף של ענייני בית הספרים, לגיבוש הצעות למדיניות, תכניות לפיתוח וליתור האמצעים הדרושים לפיתוח ולתפעול. הנהלת בית הספרים תקיים תהליך של ניתוח צרכים פיזיים לעשורים הקרובים, אשר יתבסס על היעדים החדשים של בית הספרים הלאומי. הנהלת בית הספרים תפעל במסגרת המדיניות שיקבע הדירקטוריון, התקציב שאושר על-ידו, ותהיה כפופה להנחיותיו. תוקם ועדת תיאום להנהלת בית הספרים ולהנהלת האוניברסיטה העברית, אשר תעסוק בנושא שירותי התפעול. ועדה זו תגבש המלצות לגבי היקף השירותים, רמת השירות והמחיר, אשר תספק האוניברסיטה לבית הספרים. ההחלטה על רכישת שירותים מהאוניברסיטה תתקבל על-ידי דירקטוריון בית הספרים על בסיס של שיקול כלכלי. רכישת שירותים מהאוניברסיטה תמומן באמצעות קיזוז מן התקציב השנתי שתעמיד האוניברסיטה לרשות בית הספרים.

המלצות

- א.1. האוניברסיטה העברית תקים חברה בת בבעלותה המלאה ותמנה לה דירקטוריון, אשר הרכבו יהיה על-פי המלצות הועדה שלעיל.
- א.2. עם ההחלטה למעבר לשלב הקבע, יוקם בית הספרים כתאגיד עצמאי, תשונה הבעלות וישונה הרכב המוסדות לפי המלצות הועדה, לרבות אספה כללית, דירקטוריון וחבר נאמנים.

ב. ארגון וניהול

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי מתפקד כיום כיחידה של האוניברסיטה העברית בירושלים. אין לו תקנון, אין מועצת מנהלים, אין ועדה אקדמית מייעצת, אין תכנון ארוך טווח ותכניות עבודה רב־שנתיות, אין תקציב עצמאי ואין תהליכי דיון מסודרים. המבנה הארגוני הנוכחי שלו אינו מתאים למטרות, לתפקידים ולתחומי הפעילות של ספריה לאומית מודרנית ועצמאית.

הועדה סבורה כי בניית ארגון המתאים לייעוד וליעדים חדשים נשענת על הנחות עבודה לפיהן בית הספרים יעבור למתכונת של ניהול עצמאי, תורחב הנגישות הציבורית, יצורפו קהלי יעד חדשים, יגונו השירותים לציבור ותבוצע קפיצת מדרגה טכנולוגית. על המבנה המוצע לבטא את מלוא הפעילות של ספריה לאומית חדשה, לאפשר ליישם את סדר הקדימויות הראוי ולהוציא אל הפועל את העצמאות של המוסד. בנוסף לכך, על דירקטוריון בית הספרים ליישם בשלב הביניים תהליך מסודר של מעבר מהמבנה הארגוני הנוכחי למבנה ארגוני חדש. הועדה הסתייעה בחברת סיבס מערכות בע"מ בניתוח המצב הארגוני הקיים ובגיבוש המלצות לעתיד.

המצב הקיים

עובדי בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי מועסקים על־ידי האוניברסיטה העברית בירושלים. היקף כח האדם בבית הספרים עמד בשנת 2002 על מאה שמונים וחמש משרות. כבספריות קלאסיות מקצוע הספרנות דומיננטי מאוד (מאה ושניים־עשר ספרנים), בעוד שחסרים מקצועות אחרים שניתן להם דגש בספריות מודרניות, כגון תפעול, חינוך, תרבות, טכנולוגיה, שירות, ועוד. ותק העובדים גבוה: ארבעים ושלושה מעובדי בית הספרים משרתים בו מעל לשלושים שנים. ניתן להניח שיהיה קושי בשינוי תרבות ארגונית של עובדים קיימים. מאה מעובדי בית הספרים הם בני חמישים ומעלה. צפויה פרישה משמעותית לגמלאות בעשור הקרוב.

המבנה הארגוני של בית הספרים שטוח ומוטת השליטה הארגונית אינה מאוזנת. מנהל את בית הספרים איש סגל בכיר משורות האוניברסיטה העברית בירושלים, אשר ממשיך במקביל גם בהוראה ומחקר אקדמיים במידה מצומצמת. סגנית מנהל מתחום הספרנות מרכזת את תחום האוספים. משרת סגן מנהל לתפעול אינה מאוישת ולכן היבטים מנהליים מטופלים בידי חשבת. למעלה מחמש עשרה

מחלקות מדווחות ישירות לסגנית המנהל. יחידות המשנה קטנות מאוד. לא קיים דרג ביניים. בכל הנושאים הארגוניים, לרבות כח-אדם, כספים, רכש ומחשוב, תלוי בית הספרים בטבורו במחלקות של האוניברסיטה העברית. תודעת השירות נוטה כלפי פנים. ניכר חסר באנשי מקצוע, בעתודה ניהולית ובהתמחויות בתחומי פעילות חדשים.

מבנה ארגוני חדש

מבנה ארגוני אמור לבטא את תפיסת הפעילות ולסייע להוציאה אל הפועל. להלן המלצה למבנה ארגוני חדש, הנשענת על ניתוח היעדים ותחומי הפעילות של ספריה לאומית ועל ניסיון ולקחים מהעולם. שינוי המבנה הארגוני נדרש כשלב מכין, אשר יעזור להכשיר את הקרקע ליסודה מחדש של ספריה לאומית. דירקטוריון בית הספרים ידון ויאשר מבנה ארגוני חדש לבית הספרים.

הנהלה

הנהלת בית הספרים תורכב מהמנכ"ל וראשי האגפים והיא תתכנס לשישיה שבועית. סדר היום בישיבות ההנהלה יכלול, בין היתר: מעקב אחר קידום יעדי בית הספרים (דו"ח ראשי האגפים), התקדמות תכנית העבודה בתחומי התקציב, הטמעת טכנולוגיות, פעילות חינוך, תצוגות, אירועים ציבוריים, מנהל וארגון, אחסון, שימור וקטלוג, וכן גיבוש יוזמות לפיתוח.

המנהל-הכללי של בית הספרים הלאומי. ועדת הבדיקה הבינלאומית המליצה כי "יבחר מנהל מבין המועמדים בעלי הכישורים הטובים ביותר. עליו ליחד את כל זמנו לתפקיד שהוא ממלא בבית הספרים. החיפוש אחרי המנהל לא יהיה מוגבל לחוגי הפרופסורה ולסגל המרצים באוניברסיטה העברית". יודגש כי למנהל ספריה לאומית משקל וחשיבות סגוליים ככלל ובתקופת שינוי ארגוני בפרט.

בבית הספרים מכהן כיום מנהל שמונה על ידי האוניברסיטה העברית. לאחר תום כהונתו של המנהל הנוכחי, ימנה הדירקטוריון מנכ"ל לבית הספרים הלאומי. על דירקטוריון בית הספרים למנות ועדת חיפוש למנכ"ל לבית הספרים. הכישורים הנדרשים הם ניסיון מוכח ומוצלח בניהול מערכות גדולות ובהובלת תהליכי שינוי ארגוני, ניסיון ומיומנות בניהול ופיתוח תקציב, גישה אוהדת לעולם הספר והזדהות עם יעדי השינוי הנדרש בבית הספרים. בעת מינוי המנכ"ל ישקול הדירקטוריון אם להגביל את תקופת כהונתו לפרק זמן קבוע מראש. בחוזה העסקת המנכ"ל תינתן האפשרות להפסיק את כהונתו בהודעה מוקדמת של פרק זמן קבוע מראש.

למנכ"ל בית הספרים יהיו כפופים ארבעה ראשי אגפים: ראש אגף ספרנות, ראש אגף פעילות חינוכית וציבורית, ראש אגף טכנולוגיות מידע ומחשוב, וראש אגף מנהל ותפעול. כמו כן, יהיו כפופים ישירות למנכ"ל פונקציות גיוס התרומות,

המבקר הפנימי והייעוץ המשפטי. דירקטוריון בית הספרים יקבע את היקפי המשרה לתפקידים אלו.

אגף ספרנות

אגף זה יפקד על ההיבטים המקצועיים בעבודת בית הספרים, האוספים ואולמות הקריאה, הקטלוג, רכש התוכן, השימור והשחזור.

- א. אוספים ואולמות קריאה. הליבה המקצועית של בית הספרים היא ניהול האוספים, ולכן מנהלי האוספים הם אנשי מפתח בשינוי פניה של ספריה לאומית. בספריות לאומיות בעולם מעורבים מנהלי האוספים באופן פעיל בפתיחת הנגישות לאוספים באמצעים של חינוך וטכנולוגיה ובגיוס הכספים לפיתוח האוספים. יש לקיים בבית הספרים תשתית של אולמות קריאה מודרניים. על בית הספרים לאמץ מדיניות של אי-השאלה ולשמור את אוספיו במתקניו שלו. יש להציב אמצעים לצילום מסמכים באופן זמין וקל לשימוש.
- ב. קטלוג וביבליוגרפיה. בית הספרים חייב ליטול לעצמו תפקיד מוביל בעולם הספריות בישראל ובעולם היהודי. במסגרת החקיקה יש להעניק לבית הספרים סמכות זו מול מוסדות במדינת ישראל, כנהוג במדינות העולם. על בית הספרים לספק מבעוד מועד קטלוגים בעברית לרשות ספריות ציבוריות ואוניברסיטאיות, להנחותן ולסייע להן בנושאים מקצועיים. בית הספרים יכונן תקנים של קטלוג, יקיים ביבליוגרפיה לאומית וקטלוג מרכזי לאומי מאוחד של הפריטים המוחזקים בספריות ובארכיונים אחרים בישראל ובעולם.
- ג. רכש תוכן. יש צורך לפתח את האוספים של בית הספרים על-ידי גיבוש מדיניות רכישות ויצירת תקציב ראוי לרכישות. כיום, תרומות מהעולם היהודי מגיעות בעיקר לידי ספריות מתקדמות בעולם המחזיקות אוספים יהודיים מחוץ למדינת ישראל. בית הספרים צריך להיות גורם יוזם ופעיל ברכישה של חומרים רלבנטיים בארץ ומחוצה לה. יש לשאוף לכך שאוצרות התרבות החשובים של העם היהודי ימצאו בבית הספרים הלאומי. יש לוודא כי חוק הספרים המחייב הפקדה בבית הספרים ייושם בקפידה.
- ד. שימור ושיקום. בית הספרים הלאומי צריך לשמש מרכז איכות בנושא שימור ושיקום ולהעמיד שירותים גם למוסדות אחרים. כמחזיק של אוספים מיוחדים ויוצאי דופן של ספרים נדירים וכתבי יד וכמנהיג הספריות המתעדות את הישגי התרבות של העם היהודי, בית הספרים נושא באחריות כבדה לשימור הנכסים ולשמירה עליהם למען הדורות הבאים. יש לפתח יכולות מקצועיות וטכניות מתקדמות המתאימות למאה העשרים ואחת ולקיים בירור מקיף של צרכים וסדרי עדיפות לטיפול.

ה. הפונתיקה הלאומית. אוסף חומרי שמע של מסורות יהודיות ושל קהילות יהודיות. כמו כן משמשת הפונתיקה כארכיון לזמר העברי ולזמר במדינת ישראל על מרכיביה המגוונים.

אגף פעילות חינוכית וציבורית

אתגר מרכזי של ספריה לאומית מודרנית הוא להנגיש את אוספיה לציבור רחב ככל האפשר, תוך שימוש באמצעים מגוונים בהתאם לצרכים ולאפשרויות של קהלי היעד. יש לשאוף, לצפות ולהיערך למאות אלפי מבקרים בשנה בבית הספרים ולמיליוני 'מבקרים' מרחוק באמצעות האינטרנט. על תחום זה יהיה מופקד האגף לפעילות חינוכית וציבורית.

א. חינוך. כמוסד ציבורי המחזיק במשאבים לאומיים, יהפוך בית הספרים למשאב ידע המשרת קהל לומד רחב. בית הספרים יקיים קשרי עבודה עם מערכות חינוך, וייבצע השתלמויות למורים והדרכות לתלמידים. בית הספרים יסייע למורים ולמוסדות לפתח מערכים לימודיים המתבססים על תכני בית הספרים. בית הספרים יפתח תכניות לימוד, אשר יתאימו לתכניות הלימודים של משרד החינוך, בדגש לשילוב של טכנולוגיה.

ב. מוזיאון הספר והכתב. המוזיאון יכלול תערוכת קבע ותצוגות מתחלפות, אשר יציגו את תולדות הספר מראשיתו ועד הספרות האלקטרונית. המוזיאון יציג כתבי יד עתיקים, ספרים נדירים, הקלטות ומפות יוצאות דופן, וכן כתבי יד של סופרים ואנשי הגות. המוזיאון יקדיש מקום מרכזי לתרבות הספר היהודי במרוצת הדורות ולספרות העברית והישראלית. פתיחת אוספי בית הספרים בפני הציבור תיעשה באמצעים מודרניים של תערוכות ופרסומים, ובשימוש בטכנולוגיה לגישה מרחוק.

ג. אירועי תרבות והדרכה. בית הספרים יקיים פעילויות תרבות ענפות, ימי עיון וכנסים, ערבי הקראה של שירים וסיפורים, ערבי הוקרה ליוצרים, ועוד. ניתן לשקול לקיים בבית הספרים את טקס פתיחת שבוע הספר העברי. בית הספרים יפיק פרסומים בנושא האוצרות, האוספים, תרבות הספר, תערוכות ואירועים וכן יפעיל מרכז מידע, חנות לממכר ספרים ומזכרות וקפיטריה. בית הספרים יקיים מסגרות הדרכה לקבוצות מאורגנות מישראל ומחול, ויפתח אמצעים ותכניות לאוכלוסיות בעלות צרכים מיוחדים.

ד. שיווק ויחסי ציבור. כדי לסייע להנגשת האוצרות והאוספים באמצעים של חינוך ותרבות, יש לעשות מאמצים למשוך את הציבור ליטול חלק בפעילויות. לתכלית זו יש להפעיל שיטות מקצועיות של יחסי ציבור.

אגף טכנולוגיות מידע ומחשוב

ההתפתחות הטכנולוגית נוגעת לכל תחומי פעילות בית הספרים, הקלאסיים והחדשים. נוצרים אוספים חדשים (אלקטרוניים) שיש לפתח, אמצעי קטלוג ומפתוח חדישים, טכניקות לשימור ולשיקום (פיזי ואלקטרוני), לאחסון, לשמירה ולהגנה. כמו כן מאפשרת הטכנולוגיה נגישות בלתי מוגבלת אל אוספי בית הספרים, לכל אדם או מוסד הנמצאים בכל מקום ובכל זמן. השימוש בטכנולוגיה יכול לסייע לפיתוח מרכזי רווח חדשים שיתמכו בפיתוח הכנסות עצמיות. אגף טכנולוגיות מידע ומחשוב יפקד על נושאים אלו.

א. טכנולוגיות מידע. פיתוח תשתיות של אחסון מידע אלקטרוני, שימור שפות מחשב, ניהול מידע ואחזור מידע, אשר יעמדו לרשות פעילות הדיגיטציה ופתיחת אוספי הספריה לרשות הציבור הרחב.

ב. דיגיטציה והספקת מסמכים. פיתוח אמצעים לגישה מרחוק לאוספי בית הספרים באמצעות המחשב והאינטרנט, תוך הישענות על תשתיות המחשב של בית הספרים. תכניות העבודה יגובשו בשיתוף פעולה הדוק עם האגף לפעילות חינוכית וציבורית ואגף הספרנות.

ג. אוספים אלקטרוניים. בעידן המודרני תכנים רבים מתפרסמים באמצעים אלקטרוניים (ספרים, כתבי עת, מאגרי מידע, עיתונות, תקליטורים ואתרי אינטרנט). על ספריה לאומית לעסוק במדיום זה בהיקפים ההולכים וגדלים, לרבות קטלוגו, תוך התאמה לשינויים טכנולוגיים תכופים. ישנן ספריות לאומיות (הבולטת בהקשר זה היא הספריה הלאומית והאוניברסיטאית של איסלנד) הפועלות מטעם המדינה לרכישת זכויות שימוש בכתבי עת, אנציקלופדיות, מילונים, לקסיקונים וספרים אלקטרוניים עבור כל אזרחי המדינה. על בית הספרים הלאומי לבדוק אפשרות לשלב את פעילותו עם המרכז הבינ-אוניברסיטאי למידע דיגיטאלי (מלמ"ד) ולהרחיב את תחומי פעילותו אל מעבר לקהל האקדמי.

ד. מחשוב. פיתוח תשתיות טכנולוגיות בבית הספרים הלאומי, אשר יאפשרו ייעול של תהליכי עבודה, לרבות אחסון פיזי, שינוע, תחזוקה, מנהל, תקציב וכח-אדם.

אגף מנהל ותפעול

אגף מנהל ותפעול יהיה אחראי להוציא אל הפועל את תפיסת ההפעלה של בית הספרים הלאומי ויופקד על פיתוח של תהליכי עבודה ומדדים, הפעלה אפקטיבית של תקציב מאוזן, פיתוח ותפעול של מרכזי רווח, חשבונות, כח אדם, בינוי, אחסנה, שמירה ואבטחה, ציוד ותחזוקה.

א. תקציב וחשבונות. כמוסד עצמאי יתבסס בית הספרים על שלושה מקורות

- תקציביים עיקריים: הממשלה, האוניברסיטה העברית, (ואולי גם מוסדות ציבוריים נוספים), והכנסות עצמיות. כאשר האחריות התקציבית תימצא בידי בית הספרים, יהיה עליו לקיים פעילות אפקטיבית, יעילה ומאוזנת, תוך פיתוח כלים ויכולות ליצירת מקורות להכנסות עצמיות ומרכזי רווח.
- ב. תהליכי עבודה. ספריה לאומית היא מוסד עתיר כח-אדם, 'קווי ייצור' וטכנולוגיות. יעדיה מושפעים משינויים מתמידים בהרגלי צריכה של קהלי היעד, מגידול וגיוון של אוספים ומפיתוח טכנולוגי. הצרכים התקציביים הולכים וגדלים, בעוד שמקורות ציבוריים תלויים במצב המשק. יש לקיים תפיסת תפעול אפקטיבית ויעילה וללמוד מניסיון ולקחים של ספריות לאומיות בעולם (למשל מדדי ביצוע והתקדמות שהונהגו בספריות הלאומיות בהולנד ובקנדה). על-בסיס זה יש לפתח ולהטמיע בבית הספרים תהליכי עבודה ומדדי ביצוע קפדניים.
- ג. כח-אדם. המעבר מספריה מסורתית לספריה מודרנית מחייב הובלה נחושה, צוות ניהולי מנוסה החדור בתחושת חזון ושליחות, אנשי מקצוע מתאימים לתחומים השונים, תקציב ראוי ומבנה ארגוני הולם. ספריות לאומיות מקיימות דרגות שכר הולמות שמאפשרות להן למשוך אל שורותיהן את הטובים ביותר מבין הספרנים, אנשי החינוך, התרבות, הכספים, הטכנולוגיה, התכנון, הניהול ועוד. בשלב הביניים יהיה צורך לקיים תהליך של העברת עובדים ופרישת עובדים בתיאום עם האוניברסיטה העברית. גיוס עובדים חדשים יתבצע על ידי בית הספרים.
- ד. בינוי ואחסנה. נפח של ספריה לאומית הולך וגדל ועמו הצורך בהגדלת שטחי האחסון הפיזיים והאלקטרוניים. יש להבטיח תנאי אחסון הולמים לאוספים, תוך התחשבות בצרכים המיוחדים של חומרים עתיקים ונדירים.
- ה. אבטחה. אוצרות בית הספרים הם נכסים שערכם לא יסולא בפז. גניבות מספריות לאומיות בשנים האחרונות הובילו להצבה של מערכות אבטחה ושמירה ולפיתוח של תקנים בינלאומיים להגנה על ספריות לאומיות. על בית הספרים לאמץ מדיניות של אי השאלה ולקיים מערכות ביטחון מתאימות.
- ו. ציוד ותחזוקה. בית הספרים עושה שימוש בציוד מקצועי וכללי ברמות טכנולוגיות שונות. יש לקיים מערך שירות פנימי של רכש והספקה של ציוד והחזקתו.

עובדים

תנאי השכר בבית הספרים הלאומי לא יהיו בהכרח תלויים באלו של האוניברסיטה העברית והם ישקפו מחד את השאיפה לגייס לשורות בית הספרים את הטובים ביותר לתפקידים המתאימים, ומאידך לבטא התייעלות וצמצום עלויות, בהיותו של

המוסד גוף ציבורי. תיבנה שדרה ניהולית ומקצועית מוכשרת ובעלת מוטיבציה גבוהה, המתאימה לתחומי הפעילות של בית הספרים בהתאם להמלצות הועדה. החל משלב הביניים כל עובד חדש יועסק בידי חברת הבת. תהליך השאלת עובדים קיימים מהאוניברסיטה לבית הספרים יתקיים במסגרת ועדת התיאום בין הנהלות בית הספרים והאוניברסיטה העברית, אשר תדון בחיפוש פתרונות הולמים באופן פרטני. האוניברסיטה העברית תכלול את בית הספרים במסגרת תכנית פרישה וצמצום עובדים המופעלות על עובדי האוניברסיטה. מימון הסדרי פרישת עובדים יחול על האוניברסיטה העברית. כל החיסכון הנובע מפעולות אלו ישמש לפיתוח בית הספרים ולהרחבת תחומי פעילותו.

המלצות

- ב.1. דירקטוריון בית הספרים ימנה ועדת חיפוש למינוי מנכ"ל לקראת תום כהונתו של המנהל הנוכחי.
- ב.2. דירקטוריון בית הספרים הלאומי ידון ויאשר את המבנה הארגוני.
- ב.3. דירקטוריון בית הספרים ימנה מנכ"ל.
- ב.4. דירקטוריון בית הספרים יאשר את מינוי נושאי המשרה הבכירים ואת תכנית העבודה השנתית.
- ב.5. תהליך השאלת עובדים קיימים מהאוניברסיטה לבית הספרים יתקיים במסגרת ועדת התיאום בין הנהלות בית הספרים והאוניברסיטה העברית, אשר תדון בחיפוש פתרונות הולמים באופן פרטני. האוניברסיטה העברית תכלול את בית הספרים במסגרת תכנית פרישה וצמצום עובדים המופעלות על עובדי האוניברסיטה. מימון הסדרי פרישת עובדים יחול על האוניברסיטה העברית.
- ב.6. האוניברסיטה העברית תעודד תהליכי התייעלות של בית הספרים ותתמרץ אותו לביצוע תכניות שכאלו, בין השאר, בדרך של השארת מלוא פירות החיסכון וההתייעלות לרשות בית הספרים.
- ב.7. הנהלת בית הספרים תגייס עובדים חדשים כדי ליצור שדרה ניהולית ומקצועית המתאימה לתחומי הפעילות של בית הספרים, בהתאם להמלצות הועדה. תנאי השכר בבית הספרים הלאומי לא יהיו בהכרח זהים לאלו של האוניברסיטה העברית והם ישקפו, מחד את השאיפה לגייס לשורות בית הספרים את הטובים ביותר לתפקידים המתאימים, ומאידך לבטא התייעלות וצמצום עלויות, בהיותו של המוסד גוף ציבורי. החל משלב הביניים כל עובד חדש יועסק בידי חברת הבת.

ג. טכנולוגיה

רמת התשתית הטכנולוגית בבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי נמוכה, לא רק בהשוואה לספריות המובילות בעולם, אלא גם בהשוואה לספריות אוניברסיטאיות וציבוריות בישראל, לרבות באוניברסיטה העברית בירושלים. לא קיים בבית הספרים תכנון מסודר לפיתוח טכנולוגי, להגברת הנגישות ולשיפור איכות השירות. הועדה ממליצה כי דירקטוריון בית הספרים ייגבש ויישם בשלב הביניים תכנית לפתיחת האוספים לציבור רחב ומגוון ככל האפשר, תוך רתימה של טכנולוגיה. תכנית זו תשמש 'מנוף' לשינוי ארגוני רחב, בניהול, בתפקוד, בתחומי הפעילות, בסדרי הקדימויות ובתהליכי העבודה. הועדה הסתייעה בחברת סיבם מערכות בע"מ בניתוח המצב הקיים ובגיבוש ההמלצות לעתיד.

המצב הקיים

מערכות המחשוב בבית הספרים מכוונות לשרת בעיקר את סגל בית הספרים, ופחות את קהל המשתמשים. ניכר כי המערכות מתופעלות בתפיסה של אוספים ומחקר ולא בתפיסה של מתן שירות לקהל הרחב, וכתוצאה מכך הנגישות של הציבור אל אוספי הספרייה מוגבלת מאוד. ככתחומים אחרים גם בתחום המחשוב נשען בית הספרים על האוניברסיטה העברית ועל התשתיות שלה. השרתים העומדים לרשות בית הספרים ממוקמים באתר רשות המחשוב של האוניברסיטה ומתוחזקים על-ידיה. רשות המחשוב של האוניברסיטה אחראית על התקשורת, הסכמי תחזוקה עם ספקים והסכמי רכישת ציוד קצה. המערכות המנהלתיות המשרתות את בית הספרים מתופעלות כולן על-ידי יחידת מערכות המידע של האוניברסיטה. תקציב הפיתוח של בית הספרים נגזר בעיקרו ממדיניות הפיתוח של האוניברסיטה, לרבות סדרי העדיפות, רכישת ציוד וקביעת סוג הציוד הנרכש.

יחידת המחשוב בבית הספרים מונה כשלוש משרות. תפקידה להעניק תמיכה למשתמשים בתוך בית הספרים, להגדיר צרכים בתחומי הציוד והתשתיות, ולתאם פעילויות מול הגורמים המקצועיים באוניברסיטה. היקף כח האדם הקיים והכשרתו מספיקים לצורך התפעול הנוכחי, אך הם אינם מספיקים כלל ועיקר לצורך מהלך של פיתוח ופתיחה של בית הספרים לקהלים רחבים.

המהפכה הטכנולוגית

טכנולוגיה אינה רק 'עוד' אמצעי עבור ספרייה בעידן המודרני. טכנולוגיה משנה את המהות הבסיסית של המושג 'ספרייה'. ספריות במדינות דמוקרטיות המתבססות על מימון ציבורי הגיעו זה מכבר למסקנה כי כדי לתרום ולמלא תפקידים בחברה, עליהן להעמיד שירותים רלבנטיים לציבור רחב ככל האפשר ולהפוך עצמן מגוף סגור ומופנם למוסד ציבורי חיוני ופעיל בחיי התרבות. שילוב הטכנולוגיה הוא אחד האמצעים המרכזיים לכך, משום שהוא מאפשר להגיע לקהל רחב ומגוון תוך שמירה על אוצרות הספרייה. טכנולוגיה היא נושא מרכזי על סדר היום של ספריות לאומיות בעולם והיא נוגעת בכל רובד בפעילות הספרייה, החל מפיתוח אוספים אלקטרוניים, דרך קטלוג, שימור, אחסון והגנה, וכלה בהרחבת הנגישות ויצירת הכנסות. לשילוב של טכנולוגיה ישנה תרומה גדולה גם לציבור החוקרים והסטודנטים, משום שהוא מאפשר גישה אל האוספים מכל מקום ובכל זמן.

קשה להעריך אם ומתי ניתן יהיה להתבסס על ספרייה לאומית שהיא דיגיטלית לחלוטין, קרי 'ספרייה וירטואלית'. ספרייה לאומית היא עדיין בראש ובראשונה גנוז לכתבי יד וחומרים מודפסים. מקובל להניח כי בעשורים הקרובים יתקיים דגם המכונה 'ספריית-כלאיים' (hybrid library) שהוא שילוב של תכנים 'מהעולם הישן' עם תכנים וכלים 'מהעולם החדש'. ספרייה לאומית מודרנית משלבת בין ביקור פיזי בספרייה ותצוגותיה ובין גישה מרחוק אל תוך תכני האוספים.

בספריות לאומיות מתקדמות העיסוק בהגברת הנגישות באמצעות טכנולוגיה הוא 'פרוייקט דגל' עיקרי, אשר נועד לסחוף אחריו ולהטמיע שינויים מרחיקי לכת בתחום הארגון, הניהול והתקציב. שתי החלוצות בתחום זה הן ספריית הקונגרס בארה"ב והספרייה הבריטית, ורבות אחרות פוסעות כיום בעקבותיהן:

א. ספריית הקונגרס של ארה"ב (מפעל American Memory). מנהל ספריית הקונגרס יזם בתחילת שנות התשעים פרויקט דיגיטציה שאפתני, שמטרתו להנגיש את ההיסטוריה האמריקאית (מקורות ראשוניים) לכל דורש, מכל מקום ובכל זמן. כבר בשלב הניסוי הראשוני התברר כי הדרישה העיקרית לחומרים נובעת מתוך מערכת החינוך האמריקאית, מבית הספר היסודי ועד התיכון. לכן הפרוייקט נבנה בשיתוף פעולה עם מערכות חינוך והוא מותאם לצרכיהן. כיום מכיל הפרוייקט שבעה מיליון מסמכים מקוריים, מתוך מעל למאה אוספים, והוא מלווה במערכי שיעור, תכניות לימודים, הכשרות למורים והדרכות מתוקשבות לתלמידים.

ב. הספרייה הבריטית (מפעל Turning the Pages). כדי להרחיב את הנגישות, הספרייה הבריטית מקיימת פעילות בשני ערוצים מקבילים: תרבות וחינוך. בשנת 1998 השיקה הספרייה את פרויקט 'להפוך את הדפים' הנשען על טכנולוגית אינטרנט מתקדמת המאפשרת 'לדפדף' באוצרות הספרייה מרחוק

באמצעות המחשב. תוך כדי כך מקיימת הספריה פעילות חינוכית ענפה בשיתוף עם משרד החינוך ומוסדות החינוך, לרבות פיתוח חומרי לימוד, הכשרות למורים ולתלמידים, והנחיה של תכניות לימוד מתוקשבות.

המצב החדש

כדי להניע בבית הספרים שינוי של ממש בתפיסת הניהול, הארגון והתפעול, סבורה הועדה כי נדרש 'מנוף', אשר באמצעותו ניתן יהיה להדגים את הכיוון החדש ולהוביל לשינויים רחבים. הועדה ממליצה כי דירקטוריון בית הספרים ייגבש ויתחיל ליישם בשלב הביניים תכנית לפתיחת האוספים לציבור רחב ומגוון ככל האפשר, תוך רתימה של טכנולוגיה. העובדה כי לא התקיים שינוי ארגוני רחב למרות שבית הספרים נקט בשנים האחרונות בפעולות לשילוב של טכנולוגיה, היא תמרור שיש להפיק ממנו לקחים. מניסיוןן של ספריות לאומיות בעולם עולה כי הצלחת שילוב הטכנולוגיה מתקיימת רק כשהיא מהווה חלק מרכזי בתוך תפיסה ניהולית וארגונית רחבה (חזון), שמטרתה לפתוח את הספריה לציבור, כאמור בהמלצות הועדה.

דירקטוריון בית הספרים יקדיש לנושא זה משקל רב בתקופת הביניים ויפעל לפי השלבים שלהלן:

- א. תכנית חומש. גיבוש תכנית רב-שנתית להגברת הנגישות לאוספי בית הספרים באמצעות שילוב של טכנולוגיה. הקמת ועדת היגוי בראשות מנכ"ל בית הספרים, בה ישתתפו חברים שישקפו התמחות בספרנות, טכנולוגיה, חינוך ותרבות. הועדה תמנה מספר צוותי עבודה לפי נושאים כגון חינוך, תרבות, אוספים אלקטרוניים, ניהול מידע, ועוד.
- ב. תכנית עבודה שנתית. הכנת תכנית מפורטת שתיגזר מתכנית החומש ותתמקד בתחום החינוך, לרבות שלבים, לוחות זמנים ותקציב. התכנית תתבסס על ניתוח צרכים וציפיות של קהלי היעד, תוך התמקדות בתכניות לימודים מתאימות. התהליך יתקיים בהובלה של ראש האגף לפעילות ציבורית ובשיתוף פעולה הדוק עם משרד החינוך, מוסדות חינוך ומומחים לשילוב תקשוב בחינוך. התכנית תמצא ביטוי בתקציב השנתי.
- ג. יישום תכנית העבודה. הועדה קוראת ליד הנדיב להירתם לסיוע בתהליך זה ולהעמיד לרשותו את הניסיון שצברה בתחומים אלו, וכן מימון מתאים.

המלצות

1. דירקטוריון בית הספרים ייגבש ויישם בשלב הביניים תכנית לפתיחת האוספים לציבור רחב ומגוון ככל האפשר, תוך רתימה של טכנולוגיה.

תכנית זו תשמש 'מנוף' לשינוי ארגוני רחב, בניהול, בתפקוד, בתחומי הפעילות, בסדרי הקדימויות ובתהליכי העבודה. הועדה קוראת ליד הנדיב להירתם לסיוע בתהליך זה ולהעמיד לרשותו את הניסיון שצברה בתחומים אלו, וכן מימון מתאים.

ג.1.1.א. גיבוש תכנית רב-שנתית להגברת הנגישות לאוספי בית הספרים באמצעות שילוב של טכנולוגיה.

ג.1.1.ב. הכנת תכנית מפורטת שתיגזר מתכנית החומש, אשר תתמקד בתחום החינוך, לרבות שלבים, לוחות זמנים ותקציב.

ג.1.1.ג. יישום תכנית העבודה.

ד. תקציב

תקציבו של בית הספרים כיום הוא כ-60 מיליון ש"ח בשנה. על מנת ליישם את המלצות הועדה ולשדרג את פעילות בית הספרים, נדרשת הגדלת התקציב לסך של כ-90 מיליון ש"ח בשנה. על דירקטוריון בית הספרים לגבש וליישם תכנית למעבר מדורג מהתקציב הנוכחי לתקציב היעד. בתום שלב הביניים על בית הספרים לקיים תקציב של 75 מיליון ש"ח, תוך נקיטה של צעדי התייעלות. במקביל, על בית הספרים לגבש תכנית לפיתוח התקציב לכדי 90 מיליון ש"ח בשלב הקבע. התכנית תישען על הגדלת התקציב ממקורות המימון הקיימים, תוך פיתוח וגיוון של מקורות חדשים. בית הספרים יפעל באיזון תקציבי וללא גירעון – כל הרחבה בפעילות בית הספרים מותנית בהבטחה מראש של מקורות המימון הנדרשים לתפעול. יש להבטיח הגשמה של יעד התקציב לפני קבלת החלטה על מעבר לשלב הקבע והקמת מבנה חדש.

	2002: qáãú óúéçä ïäü çáøä áú		úái ùiá äîðáø			ùíá äáð		
	íéíéá qé % ù"ç	íäúóéá 25	íéíéá qé % ù"ç	íäúóéá 05	áíéíéá qé ù"ç	íéíéá qé % ù"ç	íäúóéá 05	áíéíéá qé ù"ç
äîñùä	13	25	5.73	05	5.6	54	05	5.7
äâä qéáøñéèä äðáøéú	32	83	32	03	0	32	52	0
äë qñáú ðöíéáú	6	01	5.41	02	5.8	22	52	5.7
ñé äëí	06	001	57	001	51	09	001	51

התקציב הנוכחי

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי אינו פועל כיום כמרכז עלות עצמאי המתוקצב בנפרד, שכן הוא מנוהל בהיבט הפיננסי-כלכלי כחלק מפעילויותיה האחרות של האוניברסיטה העברית. בית הספרים אינו מציג דוחות כספיים או דוחות כוללים על הוצאותיו והכנסותיו. ישנן הוצאות משותפות לאוניברסיטה ולבית הספרים וישנן העברות תקציביות פנימיות בין האוניברסיטה ובין בית הספרים. בפועל יוצא שהוצאות בית הספרים נחלקות בין הוצאות הנרשמות בספרי החשבונות של בית הספרים והוצאות אשר נרשמות אך ורק בתקציב האוניברסיטה ומועמסות על הספריה. הכנסות בית הספרים נובעות בעיקר מהקצבה של האוניברסיטה העברית, ממכירת פרסומים, מתרומות ומתמלוגים.

האוניברסיטה מקבלת תמיכה מיוחדת מות"ת בגין פעילות בית הספרים הלאומי. עד לשנת 1998 הייתה תמיכת ות"ת עבור בית הספרים כ-10 מיליון ש"ח בשנה והיתרה על-חשבון האוניברסיטה העברית. ועדת הבדיקה הבינלאומית המליצה כי במתאר העתידי על המדינה לשאת ב-75% מתקציב בית הספרים ועל האוניברסיטה לשאת ב-25% הנוותרים. בעקבות זאת, פעלה האוניברסיטה העברית מול ות"ת, אשר הגדילה את חלקה ל-30 מיליון ש"ח בשנה.

הועדה לשינוי מעמד הספריה הלאומית הסתייעה בחברת קסלמן יועצים בע"מ כדי לבצע שחזור של תקציב פרופורמה לבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי. התקציב שלהלן מתבסס על ניתוח התקציב השנתי של בית הספרים בארבע השנים 1999-2002. בשנים אלה פעל בית הספרים בתוואי פעילות מייצג של כ-60 מיליון ש"ח לשנה, כדלקמן:

<i>äë qñáú</i>			<i>äãöäáú</i>		
	<i>íëíéá qé</i>	<i>% íäüöéá</i>		<i>íëíéá qé</i>	<i>% íäüöéá</i>
<i>íãø</i>	<i>ù"ç</i>		<i>ñðéó</i>	<i>ù"ç</i>	
<i>äöáú áú"ú</i>	13	25	<i>ùëø</i>	63	06
<i>äë qñáú ðöíéáú</i>	6	01	<i>øëù úãëì</i>	5.4	5.7
<i>äüìü ääãá</i> <i>qéáøñéèä äðáøéú</i>	32	83	<i>úüüúéú, öéãã,</i> <i>úçæää áúðòðì</i>	5.91	5.23
<i>ñê äëì</i>	06	001	<i>ñê äëì</i>	06	001

חלק שלישי: נספחים

יש לציין, כי האוניברסיטה מחייבת את בית הספרים בתקורה המחושבת בשיעור של 20% מהכנסות בית הספרים שלא מהקצבות האוניברסיטה. מרכיב השכר בבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי גבוה מאוד באופן יחסי. בנוסף, בשנים האחרונות נרשמת עליה מתמדת בהוצאות עבור חכירת שטחי אחסון חיצוניים, הנובעת מגידול בנפח של בית הספרים. עובדות אלו גורמות למצב של כמעט שיתוק ביכולת התפעול והפיתוח של בית הספרים.

תקציב חדש

ניתוח צרכי התקציב השנתי השוטף של בית הספרים הלאומי בעתיד, לאחר שיוצב כספריה לאומית מודרנית, נעשה על-בסיס תמחור ספציפי של הפעולות הנדרשות. כבקרה נעשה ניתוח השוואתי למבנה ההוצאות וההכנסות של ספריות לאומיות בעולם. המסקנה היא כי בשלב הקבע יזדקק בית הספרים הלאומי לתקציב שנתי שוטף בסך של כ-90 מיליון ש"ח בשנה. להלן מספר דוגמאות לספריות לאומיות ברחבי העולם, שיש בהן כדי לתת אינדיקציה לתקצוב בית הספרים הלאומי בישראל.

äãðääú ùèø)% îäüöéá(	îåðåú ðöîééí)% îäüöéá(	íéíâí ñùùúé/ àâ qéáøñéèàé)% îäüöéá(	úöéá ù qúé (~) מיליוני ש"ח	úöéá ù qúé)îèáð îâîé(	îñðø úåùáéí)íéíéâ qéí(	ñðøéü ìàâíéú	
7.74	7.62	3.37	068	121 í' ì"ù	005,2	05	áøéè qéä
5.74	6.42	4.57	571	16 í' ä"à	034	91	ääñèøìéä
04	7.42	3.57	381	5.63 í' éåøå	062	61	ääî qã
ìà éääð	21	88	58	71 í' éåøå	971	5	ðé qì qã
06	01	09	06	06 í' ù"ç	581	6	éùøài

על רקע אינדיקציות אלו ולאחר שנבחנו הצרכים, הועדה סבורה כי תקציב עלויות ההפעלה של בית הספרים הלאומי יסתכמו בכ-90 מיליון ש"ח, ויתפלגו כדלקמן:

הועדה לשינוי מעמד הספריה הלאומית

ääðääú			äë qñáú		
% íäúöéá	íêíéá qé ù"ç	ñðéó	% íäúöéá	íêíéá qé ù"ç	íäð
84	34	ðìáéáú ùëø	05	54	ñùüä
11	01	øëù úäëï	52	5.22	äää qéáøñéèä äðáøéú
92	62	ðìáéáú öéää, úçæää áúððäì	52	5.22	äë qñáú ðöíéáú
21	11	ðúéçä ìöéááø)çé qâê, èë qäìääéá(	—	—	—
001	09	ñä"ë	001	09	

תנאים מקדימים להקמת חברה בת

שינוי המצב הקיים ומעבר לשלב ביניים במסגרת של חברה בת מחייב הבטחה מראש של תנאי פתיחה:

- א. האוניברסיטה העברית תפעל כדי שלבית הספרים יהיה בפתיחת שלב הביניים תקציב בסיס בסך כולל של לא פחות מ-60 מיליון ש"ח. הועדה ממליצה כי האוניברסיטה העברית תסכם עם הגורמים המתאימים שהיקף התקציב המתקבל כיום מות"ת יישמר לפחות ברמתו הנוכחית.
 - ב. בית הספרים יפעל באיזון תקציבי ללא גירעון. כל הרחבה בפעילות בית הספרים מותנית בהבטחה מראש של מקורות המימון הנדרשים לתפעול.
 - ג. כל תוספת תקציב שתושג בשלב הביניים על-ידי התייעלות פנימית, תיוותר בתוך בית הספרים ותוסט לפיתוח של תחומי פעילות חדשים.
 - ד. מימון הסדרי פרישת העובדים יחול על האוניברסיטה העברית ולא תילקחנה תקורות על-ידי האוניברסיטה העברית.
 - ה. בית הספרים יוכל לרכוש שירותים מהאוניברסיטה העברית לפי שיקוליו ובתשלום כמקובל לפי הסכם לחליפת שירותים שייחתם בין דירקטוריון בית הספרים ובין האוניברסיטה.
- המשך הפיתוח של בית הספרים לפי תכנית היישום מבוסס על כך שייווצרו מקורות כספיים נוספים משלושת המקורות הקיימים:
- א. מערכת ארגונית שתופעל נכון תוכל להגדיל ההכנסות העצמיות והתרומות מ-10% לכ-25% מסך התקציב.

- ב. רתימת הממשלה, תוך שילוב של בית הספרים עם מערכת החינוך, תגדיל את ההשתתפות של המערכת הציבורית.
- ג. האוניברסיטה העברית תמשיך לקיים את השקעתה, פחות או יותר בהיקף הנוכחי, תוך הורדת המשקל היחסי של השתתפותה לכדי 25% מסך התקציב השנתי, כפי שהמליצה ועדת הבדיקה הבינלאומית.
- הצלחת בית הספרים והאוניברסיטה העברית בשלב הביניים לפתח התקציב מנקודת פתיחה של 60 מיליון ש"ח ל-75 מיליון ש"ח תשמש כסמן להיתכנות ולכדאיות למעבר לשלב הקבע. לקראת תום שלב הביניים יחתום דירקטוריון בית הספרים על הסכמים עם האוניברסיטה העברית ועם משרד החינוך שבו יתחייבו על היקף התקציב השוטף שיעמידו לרשות בית הספרים, אשר יבטיח הגעה מדורגת לתקציב של 90 מיליון ש"ח. עם הבטחת המימון לתפעול בשלב הקבע, יהיה על דירקטוריון בית הספרים לפעול כדי להבטיח את זמינות המקורות למימון הקמתו של בניין חדש.

מקורות עצמיים

במהלך בדיקת התקציב אותרה מגמה חדה של ירידה בהכנסות העצמיות של בית הספרים מסך של כ-9.5 מיליון ש"ח בשנת 1999 לכ-6 מיליון ש"ח בשנים 2001-2002. הנהלת בית הספרים בדקה ומצאה כי הדבר נבע מפעילויות מכניסות חד פעמיות (תערוכה שהתקיימה ב-1999 ועליה בתמלוגי אוסף אינשטיין באותה שנה), וכן מתנודות ברישום של תרומות ומשינוי היערכות פנימי בתוך האוניברסיטה העברית (העברת מרבית ההכנסות מתמלוגים מאוסף אינשטיין מתקציב בית הספרים לתקציב האוניברסיטה, החל משנת 2000).

היקף ההכנסות העצמיות בבית הספרים מסתכם כיום בכ-6 מיליון ש"ח בשנה המהווים כ-10% מהתקציב הכולל. ספריות לאומיות מודרניות ופתוחות מבינות כי כדי לשרוד, להתקיים ולהתפתח עליהן לפתח מקורות עצמיים לצדו של תקציב ממשלתי. שעור ההכנסות העצמיות ביחס לתקציב בספריות אלו עומד על כ-25% מסך התקציב הכולל. המשמעות היא כי על בית הספרים הלאומי להגדיל את ההכנסות העצמיות מ-6 מיליון ש"ח בשנה ל-22 מיליון ש"ח בשנה בשלב הקבע. עם זאת, אם מוסדות ציבוריים נוספים ישתתפו במימון שוטף של פעילות הספרייה בשלב הקבע, ניתן יהיה להפחית את החלק של הכנסות עצמיות. כדי להגיע ליעד זה על בית הספרים הלאומי לתת לנושא עדיפות גבוהה ולפעול:

- א. לנהל את בית הספרים כ'עסק חי', המקיים בתוכו מרכזי רווח המוכרים שירותים.
- ב. להקים מערך יוזם ופעיל לגיוס תרומות. בית ספרים לאומי חדש של העם

היהודי צפוי למשוך תשומת לב מיוחדת, אשר תוכל לבוא לידי ביטוי גם בתרומות בהיקפים גדולים.
ג. למכור שירותי מידע, אשר ילכו ויתרחבו עם שילוב של נגישות באמצעות האינטרנט.

המלצות

1. ד. האוניברסיטה העברית תפעל כדי שלבית הספרים יהיה בשלב הביניים תקציב של 60 מיליון ש"ח לפחות. האוניברסיטה העברית תסכם עם הממשלה על ביטול הקיצוץ והמשך העברת התקציב לחברת הבת באמצעות ות"ת.
2. ד. דירקטוריון בית הספרים יגבש ויישם תכנית למעבר מדורג מהתקציב הנוכחי (60 מיליון ש"ח) לתקציב של 75 מיליון ש"ח עם תום שלב הביניים, תוך ביצוע התייעלות פנימית, ולתקציב של כ-90 מיליון ש"ח בשלב הקבע.
3. ד. בית הספרים יפעל באיזון תקציבי וללא גירעון – כל הרחבה בפעילות בית הספרים מותנית בהבטחה מראש של מקורות המימון הנדרשים לתפעול. בית הספרים יפעל לפיתוח ולגיוון של מקורות המימון לתפעול השוטף, לרבות פיתוח של מרכזי רווח לגיוס הכנסות עצמיות.
4. ד. מקורות המימון של בית הספרים הלאומי בשלב הקבע יתפלגו, כדלקמן: 50% תקציב ממשלתי (45 מיליון ש"ח), כ-25% תקציב מהאוניברסיטה העברית (23 מיליון ש"ח), וכ-25% ממקורות עצמיים של בית הספרים (22 מיליון ש"ח). אולם אם מוסדות ציבוריים נוספים ישתתפו במימון, ניתן יהיה להפחית את החלק של הכנסות ממקורות עצמיים.
5. ד. לקראת המעבר לשלב הקבע דירקטוריון בית הספרים יחתום על הסכמים עם הממשלה ועם האוניברסיטה העברית, אשר יבטיחו לאורך שנים את היקף התקציב שיעמידו לרשות בית הספרים הלאומי בשלב הקבע, ויאפשרו העברה ישירה של תקציב לתאגוד החדש.

ה. משכן הקבע

ועדת הבדיקה הבינלאומית המליצה על שיפור התשתית הפיזית, לרבות הקמתו של בניין חדש. הועדה לשינוי מעמד הספרייה הלאומית סבורה כי אל לה לקבוע מסמרות בנושא המיקום הפיזי, משום שהדיון בנושא אינו בשל בטרם התקיימו תהליכי שינוי ניהוליים וארגוניים. ראוי ורצוי שניתוח מפורט של הצרכים הפיזיים והכנת פרוגרמה יתבצעו על-ידי הנהלת בית הספרים הלאומי. ניתוח כזה אמור להתבסס על תחזית צרכים לעשורים הקרובים לפי יעדי החדשים של בית הספרים. הועדה ממליצה כי בית הספרים יקיים תהליך זה לאחר השלמת השינוי הארגוני ועם הרחבת הפעילות, תוך התייעצות עם מומחים, על בסיס של אמות מידה שיפורטו להלן. דירקטוריון בית הספרים והנהלת האוניברסיטה העברית יפעלו להבטיח זמינות של מקורות מימון להקמתו של בניין חדש ולשיפור התשתיות הקיימות.

המצב הנוכחי

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי נמצא כיום בקמפוס גבעת-רם של האוניברסיטה העברית בירושלים. הבניין הקיים (על-שם לידי דייויס) נחנך בשנת 1960 כדי לשרת את צרכיו של בית הספרים למשך עשרים שנה. בעת התכנון הייתה כוונה להקים לצדו של המבנה מוזיאון את 'היכל הספר' ובו תצוגה של המגילות הגנוזות. השילוב בין ספרייה ובין תצוגת האוצרות נועד להפוך אבן שואבת למבקרים מישראל ומרחבי העולם, לפעילויות חינוך ותרבות. משיקולים שונים של האוניברסיטה העברית הוחלט בסוף מעשה לא לקיים את הפעילות עבור הקהל הרחב בשטח הקמפוס ולהעבירה אל מוזיאון ישראל. יש השואלים גם כיום האם רצוי להפריד פיזית בין התפקידים האקדמיים ובין התפקידים הציבוריים של בית הספרים, כפי שהדבר נהוג במספר ספריות לאומיות בעולם.

בית הספרים פתוח לקהל הרחב בכפוף לימים ולשעות הפעילות של האוניברסיטה העברית. בפועל, הגישה אל בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי לעתים מוגבלת ואינה מזמינה. מתקבל הרושם כי בית הספרים נתפס בציבור ובבית הספרים כספרייה אוניברסיטאית שתפקידה העיקרי לשרת קהל של חוקרים, סטודנטים, ואנשי סגל אקדמי של האוניברסיטה העברית ומוסדות מחקר והשכלה גבוהה.

השטח הבנוי של המבנה הקיים (נטו) הוא 18,375 מ"ר. הוא צר מלאפשר יישום של תפקידים מסורתיים של ספרייה לאומית בהיקף הנוכחי, קל וחומר תפקידים חדשים. השטח המשמש לאחסון במבנה הנוכחי הוא 8,332 מטר רבוע. בנוסף, שוכר בית הספרים שטחי אחסון מחוץ לאוניברסיטה (בגבעת שאול), בשטח כולל של כ-4,150 מ"ר. בית הספרים עושה שימוש בשטחים נוספים בהיקף של כ-1,000 מ"ר בבנייני האוניברסיטה (עבורם לא נרשמים דמי שכירות). עלות שכירת המחסנים בגבעת שאול נמצאת בעליה המקבילה לעליה בשטחי האחסון (1.2 מיליון ש"ח ב-2001 ו-1.5 מיליון ש"ח ב-2002). על הקשיים ביישום תפקידים מסורתיים, בדגש לאחסון ואחזקה, כתבה ועדת הבדיקה הבינלאומית (להלן נספח ב', עמ' 13):

אולמות האחסון והקריאה תוכננו להחזיק כשני מיליון כרכים.* הספרייה נאלצה להעביר חלק נכבד מהאוספים למתקני אחסון שמחוץ לבניין "ליידי דייס". אף לא אחד ממתקני האחסון שבאתרים המרוחקים הללו מיועד לאחסון ספרים; אין בהם מיזוג אוויר ואפילו לא איוורור. כשליש מהאוספים מאוחסן בתנאים בלתי-הולמים. אחסון בלתי הולם גורם נזק חסר תקנה לחלקים אלה של אוספי הספרייה. כמה מהמערכות המכניות הפועלות בבניין טעונות החלפה או תיקון. אלה כוללות מערכות בקרה של טמפרטורה ולחות, מערכות העברה של ספרים, מעליות נוסעים, מערכות של חשמל וצנרת. חללי הספרייה נופלים במידה מדאיגה משיעורם האופטימלי, וזאת במונחים של גודל ושל איכות כאחד.

האוניברסיטה העברית דיווחה לוועדה כי בהסכמתה הוכרז המבנה הקיים, בניינים נוספים לצדו ושטחים הצמודים אליו כאתרים לשימור. על דירקטוריון בית הספרים לברר המגבלות הנובעות מהכרזה זו אם ישקול להקים מבנה חדש בקירבת המבנה הקיים ובמידה ותבחן אפשרות לשפץ את המבנה הקיים.

ספריות לאומיות בעולם

בעשורים האחרונים ניתן להבחין בשתי מגמות עיקריות הנוגעות למיקום פיזי של ספריות לאומיות:

א. הפרדה פיזית בין התפקידים הציבוריים, האקדמיים, ואתרי האחסנה. גידול בנפח של ספריות ופיתוח טכנולוגי מאלצים מחד, ומאפשרים מאידך, להקים מבנים חדשים של ספריות במנותק מהמבנים הקיימים. בשנים האחרונות מקימות ספריות לאומיות מבנים לאחסון באזורי פריפריה, בהם העלויות

* כיום מכילים אוספי בית הספרים יותר מחמישה מיליון פריטים

נמוכות יותר. ספריות ומתקנים חדשים, אשר נבנים בעשורים האחרונים כדי לשרת תפקידים חדשים של ספריה לאומית, ממוקמים בדרך כלל במרכזים עירוניים, על מנת להבטיח נגישות קלה ונוחה לציבור הרחב. הצבה של ספריה לאומית במרכז עיר הבירה משרתת מאמץ להחייאת המרכז העירוני. במבנים אלו נמצאים אוצרות הספריה, שטחי התצוגה, ומתקיימים אירועי התרבות ופעולות החינוך. הניהול והתפעול של ספריות מזן זה הם אתגר מורכב. אם תיבחר אפשרות זו עבור בית הספרים הלאומי, ניתן יהיה להקים אתרי אחסון במקום מרוחק, בעלויות נמוכות עם יכולת התרחבות בלתי מוגבלת; לשפץ את המבנה הקיים ולייעד אותו לפעילות אקדמית ומחקרית; ולהקים מבנה חדש באתר הראוי ומתאים לספריה לאומית, שיהיה נגיש ונוח לציבור הרחב.

ספריה הדומה בהיקפה לבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי הינה הספריה המלכותית הדנית. הספריה משמשת הן כספריה הלאומית של דנמרק והן כספרית המחקר המרכזית של אוניברסיטת קופנהגן במדעי הרוח, החברה, משפטים ותיאולוגיה. הספריה פועלת מטעם משרד התרבות של דנמרק וממוקמת בשלושה מתחמים פיזיים נפרדים. ספרית מדעי הרוח נמצאת בקמפוס Amgar וספרית מדעי החברה ב־Fiolsride שבאוניברסיטת קופנהגן. שני המתקנים עברו שיפוץ והרחבה בשנים האחרונות. מתחם שלישי הוא המתחם הלאומי (Slotsholmen) הנמצא על שפת נמל קופנהגן והוא כולל שני מבנים – בניין Hansen ומבנה חדש שנקרא Black Diamond (על-שום ציפוי אבן הגרניט). סך כל השטח הבנוי במתחם הלאומי שבנמל הוא 40,000 מ"ר ברוטו (23,000 מ"ר נטו). פרויקט הבנייה והשיפוץ התבצע בעלות כוללת של 465.5 מיליון כתר דני (כ-72 מיליון דולר) במענק ממשלתי. מבנה 'היהלום השחור' כולל 450 חדרים, וביניהם 'אולם המלכה' המיועד לקונצרטים מוסיקליים (עד 600 מקומות ישיבה) שעלות הקמתו 35 מיליון כתר; אזור תצוגה (עד 1,000 מ"ר); אזור לתצוגות מתחלפות (300 מ"ר); מוזיאון הצילומים הלאומי (520 מ"ר); שישה אולמות קריאה (עד כ-500 מקומות); אזור לקבלת מידע באמצעות מחשב (עד 60 מקומות); חדר קריאה לעיתונים וכתבי עת (131 מקומות); חדר קריאה למחקר (163 מקומות ישיבה ועוד 12 תאי לימוד); מרכז לכתבי יד נדירים (24 מקומות); מרכז למפות, תדפיסים ותמונות (26 מקומות); מרכז למוסיקה ולתיאטרון (17 מקומות); מרכז למדעי המזרח ויודאיקה (17 מקומות); ושלושה חדרי סמינרים (14, 46, 100 איש).

ב. **מיקום אחד.** ספריות לאומיות הנהנות ממתקנים רחבי ידיים ונמצאות במיקום הנגיש לציבור הרחב, משתדלות לקיים את מלוא תפקידי הספריה במתקן

מרכזי אחד, או במספר מתקנים צמודים. מדובר בספריות ותיקות שהוקמו בתוך 'ארמונות' בתקופה המלוכנית של המדינה, וכן בספריות חדישות שנבנו בשנים האחרונות כמפעל בנייה לאומי, יוקרתי ועתיר משאבים. כך למשל, הבניין המרכזי של הספרייה הבריטית (St. Pancras) הוא המבנה הציבורי הגדול ביותר שנבנה בבריטניה במאה העשרים. המבנה ממוקם במרכז לונדון. עומקו של המחסן הוא 24.5 מטרים. שטח הרצפה מעל פני הקרקע הוא 112,000 מ"ר. הספרייה בנויה מ-14 קומות, 9 מעל פני הקרקע ו-5 מתחת. חדרי קריאה מחולקים לפי תחומים. 3 אזורי תצוגה בסך של 1,350 מ"ר, בהם מוצגים אוצרות הספרייה. במחסנים 12 מיליון פריטים ב-4 קומות הממוגנות מפני אש ומים בתנאי מיזוג אוויר מתאימים. מתקן שירות להספקת מסמכים ולהפקדה לפי חוק נמצא במערב יורקשייר. מתקן לחומרי עיתונות נמצא בצפון מערב לונדון.

המיקום הפיזי של מבנה חדש

הדיון בשאלת המיקום הפיזי של מבנה חדש לבית הספרים נובע משינוי בהגדרת הייעוד שלו והעברת משקל הכובד של הפעילות מספריה אוניברסיטאית המשרתת בעיקר ציבור מצומצם של חוקרים וסטודנטים, לספריה לאומית המשרתת את הציבור הרחב.

ועדת הבדיקה הבינלאומית ציינה בדוח המסכם שהגישה כי דנה בשלוש חלופות להקמת מבנה חדש עבור התפקידים החדשים של בית הספרים הלאומי: בניין סמוך, ואם אפשר מחובר, לבניין 'ליידי דייויס' הקיים בגבעת רם; בניין על הר הצופים, קרוב לספריה למדעי הרוח ומדעי החברה של האוניברסיטה העברית; בניין מחוץ לשני הקמפוסים של האוניברסיטה, וסמוך, למשל, לבניין בית המשפט העליון. ועדת הבדיקה הבינלאומית המליצה על הקמת המבנה החדש בגבעת רם. בדיוני הועדה ציינו נציגי האוניברסיטה העברית כי לדעתם המקום הראוי למיקומו של בית הספרים הלאומי הינו בגבעת רם.

הועדה לשינוי מעמד הספריה הלאומית סבורה כי אל לה לקבוע מסמרות בעניין המיקום של בניין חדש לבית הספרים הלאומי, אלא שהוא יוקם בירושלים בירת ישראל. הועדה ממליצה כי דירקטוריון בית הספרים יבחן נושאים אלו בהתבסס על חוות דעת של מומחים, ועליו להתחשב במספר אמות מידה, כדלקמן:

א. מתן נוכחות ראויה לבית הספרים הלאומי בסביבה ובשטח בו הוא ימוקם; אפשרות ליצירת דימוי ציבורי הולם לבית הספרים כמוסד לאומי.

ב. הבטחת נגישות קלה, נוחה וזמינה לציבור הרחב, בהיקף של מאות אלפי מבקרים בשנה.

- ג. אפשרות תפעול נפרדת מהאוניברסיטה העברית, בדרכי הגישה, החניה, הימים ושעות הביקור.
- ד. המשך קשרי הגומלין עם הקהילה האקדמית של האוניברסיטה העברית ומוסדות מחקר אחרים.
- ה. יעילות כלכלית, אשר תבוא לידי ביטוי, מטבע הדברים, בהמשך השימוש במבנה הקיים.
- ו. הבטחת תשתית פיזית ראויה (מקומות חניה, אבטחה, וכו').
- ז. אפשרות שימוש במתקני בית הספרים הלאומי להפעלת מערכי חינוך ותרבות.
- ח. מידת ההתאמה של מיקומים אפשריים לפרוגרמת הצרכים הפיזיים של בית הספרים הלאומי.

המלצות

- ה.1. הדירקטוריון וההנהלה של בית הספרים יקיימו בשלב מוקדם ככל שניתן ולאחר השינוי הארגוני הפנימי, תהליך של ניתוח צרכים והכנת פרוגרמה לתשתית פיזית לבית הספרים הלאומי. תהליך זה יתבסס על תחזית לעשורים הקרובים לפי יעדיו החדשים של בית הספרים.
- ה.2. דירקטוריון בית הספרים הלאומי יחליט על מיקומו הפיזי של בית הספרים, על בסיס אמות המידה שהוזכרו לעיל, מגבלת המקורות, ותוך התחשבות בהמלצות ועדת הבדיקה הבינלאומית והאוניברסיטה העברית.
- ה.3. דירקטוריון בית הספרים והאוניברסיטה העברית יפעלו להבטיח זמינות של מקורות מימון להקמתו של בניין חדש ולשיפור התשתיות הקיימות.

סיכום ההמלצות ולוחות זמנים

המלצות ועדת הבדיקה הבינלאומית התבססו על עקרון היסוד, אשר לפיו בית הספרים הלאומי יפעל כגוף עצמאי על-בסיס מנדט לאומי רשמי. יש להבטיח לבית הספרים תקציב שנתי ראוי ולקיים ניהול, תפעול וארגון מתאימים.

התכנית המוצעת על-ידי הוועדה לשינוי מעמד הספרייה הלאומית מבוססת על ההכרה כי תנאי היסוד הללו טרם הובטחו ולכן לא יהיה זה מעשי לבצע את השינוי הנדרש בשלב אחד. עם זאת סבורה הוועדה, כי ישנה סבירות שהשינוי יתאפשר בתהליך הבנוי על מספר שלבים. בתכנית שכזאת כל אחד מהשלבים צריך לראות לנגד עיניו את השלב האחרון המבטא את מעמד הקבע של בית הספרים הלאומי, ואף חייב לקדם את השגת היעד.

ביצוע קפדני של כל אחד מהשלבים לא יאוחר מהמועדים המומלצים יהווה 'אבן דרך' לקראת השלב הבא, ויאפשר בחינה של התקדמות התהליך. מוצע כי האוניברסיטה העברית תאמץ את התהליך המפורט במסמך זה במלואו, לרבות לוח הזמנים המומלץ ותפעל לרתום אליו במועדים ובשלבים מתאימים את המוסדות להשכלה גבוהה, את הממשלה, את יד הנדיב וגורמים נוספים.

שלב א' – הקמה של חברה בת (אפריל 2004–דצמבר 2004)

האוניברסיטה העברית תפעל כדי שלרשות בית הספרים יעמוד בשלב הביניים תקציב בסך של 60 מיליון ש"ח בשנה. על האוניברסיטה לפעול לכך שהתקציב הממשלתי לבית הספרים, אשר בא לידי ביטוי בתמיכה הישירה והעקיפה של האוניברסיטה העברית, בתקופת הביניים יהיה לפחות ברמתו בין השנים 1999–2002.

עד סוף חודש אוגוסט 2004 תבוצענה הפעולות הבאות:

- א. האוניברסיטה העברית תקבל החלטה רשמית במוסדותיה המאמצת את ההמלצות ומנחה את יישומן.
- ב. האוניברסיטה העברית תהפוך את בית הספרים לחברה בת בבעלותה המלאה, בצורת תאגוד ובהרכב מוסדות התואמים את המלצות הוועדה. האוניברסיטה העברית תנסח את תקנון חברת הבת בהתאם להמלצות הוועדה, לרבות פרק המטרות והתפקידים כפי שניסחה הוועדה.
- ג. האוניברסיטה העברית תמנה לחברת הבת דירקטוריון שהרכבו יהיה על פי

- המלצות הועדה, ותעביר לידי את האחריות לספריה ותבטיח לספריה תקציב פתיחה בסך 60 מליון ש"ח.
- עד סוף חודש דצמבר 2004 תבוצענה הפעולות הבאות:
- א. הדירקטוריון ידון ויאשר מבנה ארגוני חדש לבית הספרים לפי המלצות הועדה.
 - ב. הדירקטוריון ימנה את מנכ"ל בית הספרים ויאשר את נושאי המשרה הבכירים.
 - ג. יחתמו הסכמים בין דירקטוריון בית הספרים ובין האוניברסיטה העברית, אשר יסדירו את העברת הנכסים ואוצרות בית הספרים לידי חברת הבת, ויסדירו את חליפת השירותים ההדדית, על פי המלצות הועדה.
 - ד. יועברו עובדים מהאוניברסיטה העברית אל בית הספרים, תוך שמימון הסדרי פרישת עובדים יחול על האוניברסיטה העברית. יתבצע ייעול של הוצאות בית הספרים בין השאר בתחום כוח-אדם שתרומתו נמוכה. כל החיסכון הנובע מפעולות אלו ישמש לפיתוח בית הספרים ולהרחבת תחומי פעילותו.
 - ה. תוקם ועדת קבע משותפת לדירקטוריון בית הספרים ולהנהלת האוניברסיטה העברית, אשר תעסוק בשירותים המשותפים.
 - ו. הדירקטוריון יאשר תכנית עבודה לבית הספרים לשנת 2005. עם השלמתו של שלב זה, תיווצר 'כתובת' חדשה לבית הספרים, לרבות דירקטוריון והנהלה בעלי סמכות ואחריות, אשר יפעלו לקידום השלבים הבאים בתהליך.

שלב ב' – הרצה (ינואר 2005–דצמבר 2006)

- בית הספרים יפעל כישות עצמאית על פי הקווים המנחים הבאים:
- א. בניית תכנית רב שנתית מפורטת לפתיחת בית הספרים לציבור הרחב, תוך דגש לפיתוח מערך חינוכי באמצעות שימוש בטכנולוגיה. יצירת תהליך תכנון בשיתוף עם מערכות חינוך, שמטרתו ליצור שימוש בתכני בית הספרים על-ידי ציבור רחב ככל שניתן; ויישום השלב הראשון בשילוב של פיתוח פעילות חינוכית, תוך הסתייעות בטכנולוגיה. הועדה ממליצה כי דירקטוריון בית הספרים יפעל לרתום את משרד החינוך ויד הנדיב לסייע בנושא זה.
 - ב. הכנת תכנית רב שנתית לפיתוח התקציב השוטף מנקודת פתיחה של 60 מיליון ש"ח לתקציב יעד של 90 מיליון ש"ח בשלב הקבע (50% תקציב ממשלתי, 25% מהאוניברסיטה העברית ו-25% ממקורות עצמיים).
 - ג. בית הספרים יפעל באיזון תקציבי וללא גירעון – כל הרחבה בפעילות בית הספרים מותנית בהבטחה מראש של מקורות המימון הנדרשים לתפעול.
 - ד. לקראת המעבר לשלב הקבע דירקטוריון בית הספרים יחתום על הסכמים עם הממשלה ועם האוניברסיטה העברית, אשר יבטיחו את היקף התקציב

- שיעמידו לרשות בית הספרים הלאומי בשלב הקבע וכן את העברתו לבית הספרים (על-אף שיאוגד כישות עצמאית שאינה מוסד להשכלה גבוהה).
- ה. הגדלה וגיוון מקורות ההכנסה העצמאיים של בית הספרים, כגון: תרומות, תמלוגים, תשלום עבור שירותים (לרבות עבור שירותים שיסופקו בטכנולוגיות חדשות).
- ו. שינוי מבנה ארגוני בהתאם להמלצות הועדה, תוך גיוס עובדים חדשים כדי ליצור שדרה ניהולית ומקצועית המתאימה לתחומי הפעילות של בית הספרים.
- ז. שיפור וייעול רמת השירות לציבור המשתמשים בבית הספרים, הן מקרב האקדמיה והן מקרב הציבור הרחב.
- ח. גיבוש פרוגרמה של צרכים פיזיים לבית הספרים, המתבססת על יעדיו של בית הספרים הלאומי ותחזית לעשורים הקרובים.
- ט. דירקטוריון בית הספרים, האוניברסיטה העברית ומשרדי הממשלה יפעלו להסדרת חקיקה, אשר תבטיח הכרה במעמד הלאומי של בית הספרים ונכסיו, תסדיר מימון מאוצר המדינה לבית הספרים (על-אף שלא ישמש כמוסד להשכלה גבוהה) וחלוקת מניות כאמור בהמלצות הועדה, תתקן חיקוקים ותקנות המתייחסים לבית הספרים הלאומי האוניברסיטאי, ותגדיר את סמכותו של בית הספרים כגורם המנחה ספריות אחרות. יש להבטיח בחוק הגנות שישמרו על העצמאות של בית הספרים הלאומי ויאפשרו את התאגוד, הרכב המוסדות והתקנון לפי המלצות הועדה.
- י. איתור המיקום המדויק למבנה הקבע של בית הספרים הלאומי לפי אמות המידה שלעיל. הועדה ממליצה כי דירקטוריון בית הספרים, האוניברסיטה העברית ויד הנדיב יפעלו להבטיח זמינות של מקורות להקמתו של בניין חדש ולשיפור התשתיות הקיימות.
- במהלך תקופת ההרצה תפעל האוניברסיטה העברית לקידום הנושאים הבאים:
- א. האוניברסיטה העברית תפעל ביחד עם משרד החינוך וגורמים ממשלתיים נוספים להבטיח תקצוב שנתי שוטף ראוי וישיר לבית הספרים בהתאם לתכנית רב-שנתית של מקורות ושימושים שתגובש על-ידי בית הספרים.
- ב. האוניברסיטה העברית תכלול את בית הספרים במסגרת תוכנית פרישה וצמצום עובדים המופעלות על עובדי האוניברסיטה.
- ג. האוניברסיטה העברית תעודד תהליכי התייעלות של בית הספרים, ותתמרץ אותו לביצוע תכניות שכאלו, בין השאר, בדרך של השארת מלוא פירות החיסכון וההתייעלות לרשות בית הספרים.
- המעבר למעמד הקבע מותנה ביישום 'אבני הדרך', בדגש להבטחת התקציב, הבטחת העצמאות, הבטחת המעמד הלאומי בחוק והבטחת התפקוד החיוני (ניהול,

ארגון, תפעול ופעילות לפתיחת בית הספרים לציבור באמצעים של חינוך ותרבות, תוך רתימה של טכנולוגיה).

לקראת המעבר לשלב הקבע יתכנסו שר החינוך, נשיא האוניברסיטה העברית, יושב-ראש דירקטוריון בית הספרים הלאומי ומנהל יד הנדיב, כדי לבחון את התקדמות היישום והבשלת התנאים. במידה ויובן כי לא הובטחו התנאים הנדרשים, תוכל הנהלת האוניברסיטה העברית ביחד עם דירקטוריון בית הספרים להחליט האם להמשיך במתכונת הביניים לתקופה נוספת או להחזיר הדברים לקדמותם. מאידך, אם יוסכם כי תנאי היסוד הושגו, ממליצה הועדה כי בשלב זה תתקבל החלטה של כל אחד מהגורמים בנפרד לקראת החלטה משותפת למעבר לשלב הקבע, כאמור בהמלצות הועדה.

שלב ג' – מעמד הקבע (בשנת 2007)

- במועד זה תבוצענה הפעולות הבאות בהתאם להמלצות הועדה:
- א. תשונה הבעלות על בית הספרים והרכב המוסדות לפי המלצות הועדה, אם באמצעות הקצאת מניות או בדרך של הקמת חברה חדשה.
 - ב. אסיפת בעלי המניות תמנה לבית הספרים חבר נאמנים.
 - ג. בית הספרים יחל בשלב של תכנון מפורט לקראת הקמת מבנה קבע מודרני, בשיתוף עם יד הנדיב.

נספח ג'

נוסח מוצע על ידי הוועדה לשינוי מעמד הספריה הלאומית
לחוק הספריה הלאומית

**נוסח מוצע על ידי הוועדה לשינוי מעמד הספריה הלאומית
לחוק הספריה הלאומית**

1. מטרת חוק זה היא להבטיח את הקיום והתפקוד הראוי של הספריה הלאומית.	מטרה
2. בחוק זה – "חברת הספריה הלאומית בע"מ" – חברה לתועלת הציבור בשם חברת הספריה הלאומית בע"מ אשר נרשמה בישראל ביום... "הספריה הלאומית" – חברת הספריה הלאומית בע"מ.	הגדרות
3. הספריה הלאומית תפעל – (א) לאסוף, לשמר ולטפח את אוצרות הידע והתרבות של מדינת ישראל והעם היהודי; (ב) להעמיד את אוצרות הידע והתרבות שברשותה לשירותו של כל אדם; (ג) להנחות את הספריות הציבוריות בישראל בתחום הספרנות; (ד) למלא תפקידים נוספים של ספריה לאומית כפי שייקבע בתקנון הספריה הלאומית;	תפקידים
3. מקום מושבה של הספריה הלאומית הוא ירושלים.	מושב
4. (א) המדינה תפעיל את זכותה כבעלים בספריה הלאומית באמצעות מועצה שתמונה על ידי נשיא המדינה ותפעל בהתאם להוראת חוק זה. (ב) המועצה תהיה בת שלשה חברים וזה הרכבה: (1) שופט בדימוס שנשיא בית המשפט העליון יקבע והוא יהיה יושב הראש; (2) חבר האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים שנשיא האקדמיה יקבע; (3) חבר האקדמיה ללשון העברית שנשיא האקדמיה יקבע; (ג) חברי המועצה ישתתפו באסיפה הכללית של הספריה הלאומית ויצביעו בה מכוח המניות שבידי המדינה. (ד) חברי המועצה ימלאו את תפקידם בספריה הלאומית בנאמנות כלפי הספריה ויפעלו בשקידה למילוי תפקידי	המדינה כבעלים

- הספריה הלאומית כפי שנקבעו בחוק זה ובתקנון הספריה הלאומית.
- העברת זכויות וחובות 5. (א) כל זכות שניתנה בחיקוק לבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי תהיה נתונה לספריה הלאומית.
- (ב) כל חובה שהוטלה בחיקוק כלפי בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי תהיה מוטלת כלפי הספריה הלאומית.
- אי־תחולת חיקוקים 6. (א) חוק החברות הממשלתיות, התשל"ה – 1975, וכל הוראה בחיקוק החלה על חברה ממשלתית או על חברה מעורבת לא יחולו על הספריה הלאומית.
- (ב) הספריה הלאומית לא תיחשב חברה ממשלתית או חברה מעורבת או תאגיד שהממשלה משתתפת בהנהלתו לעניין כל דין ולכל דבר ועניין.
- תיקון חוק המועצה להשכלה גבוהה 7. בחוק המועצה להשכלה גבוהה, התשי"ח–1958, בסעיף 17 –
- (א) בכותרת הסעיף אחרי המילים "תקציבי המוסדות" יבוא "והספריה הלאומית";
- (ב) בסופו יבוא "ובתקציב הספריה הלאומית כמשמעותו בחוק הספריה הלאומית".
- הערות: 1. הוראות נוספות עשויות להסדיר פרטים נוספים בנוגע לחברי המועצה הנזכרת בסעיף 4 לחוק, כגון, תקופת הכהונה, פקיעת הכהונה וכדומה.
2. יש לברר את השאלה אם העברת נכסים מן האוניברסיטה העברית אל הספריה הלאומית והפעילות של הספריה הלאומית יהיו חייבות במס. אם כן, יתכן שיהיה צורך בהוראה בחוק בדבר פטור ממיסים.
3. ראוי לשקול אם לכלול בחוק הוראות נוספות, ובין היתר הוראות המקנות לאוצרות של הספריה הלאומית הגנה מפני מכירה, עיקול, פירוק וכדומה, וכן הסדר המגביל העברה של מניות הספריה הלאומית.